GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPT LIBRARY
INDEXING FOR TELUGU MANUSCRIPT

Sl.	Particulars	Details
1	Language	TELUGU
2	Material	Paper Mss.
3	Bundle Number	TEL B 0783
4	Work Number	R 2584
5	Page No (From... To)	1 to 71
6	Name of the Work	SARVA LAKSANA SARA SANGRAHAMU
7	Subject	SARVA LAKSANA

Sarvalakṣaṇasārasaṃgrahamu

సరవ్ లక్షణ సారసంగ్రహము.

—

R. 1994. Acquired after partition.

Restored from library No. R. 1994
in the year 1961-62.

సర్వలక్షణ సార సంగ్రహము.

—•—

శుభమస్తు: అవిఘ్నమస్తు:

శ్రీ గణాధిపతయే నమః.

ఉ. శ్రీ నగజాధినాథ సరసీరుహనాభ హిరణ్యగర్భుల
ధ్యానము చేసి లక్ష్యముల నారసి భక్తి దలంచి దండిగా
జ్ఞానను బ్రస్తుతించి ఘనులైన పురాతన సత్కవీంద్రులన్
మానసవీధి నిల్పి కని మద్గురునాథు భజించి వేడుకన్ — 1

సీ. కౌండిన్యగోత్ర విఖ్యాతుఁడఁ గూచిమం
చనవయాంబోధి నీహారకరుఁడ
గంగనమంత్రి శేఖరునకుఁ బరిపా
వని యగు లచ్చమాంబకును సుతుఁడ
బహుకావ్యనిర్మాణ బంధురప్రతిభుఁడ
కుక్కుటేశ్వర కృపాంకురలబ్ధ
సలలితవాణీ హసాంబుజాత భారధ్ధా
శేయుఁడ బుధవినుతయశోలితుఁడ
దిండులూరి లింగనారాధ్య దేశికేంద్రు
దత్త మహేశ్వరాచార వ్రతాత్ముఁడ
ప్రథితకీర్తిఁడ ననగరాధిపతి యయినవాఁడ
తిమ్మనాఖ్యుఁడ నే జగద్దివ్యనుతుల నెరుఁగుఁడ! — 2

క. జగదుపకారార్థము గాఁ
లగ లక్షణలక్ష్యములు విచారించి బుధుల్
పొగడఁగఁ గృతిఁ జేసెద నెర
సగు లక్షణసారసంగ్రహం బను పేరన్ — 3

గీ. తెలుఁగునకుఁ బూర్వులక్షణంబులు రచింప
వెలసిరి పెక్కురచనలు మెండుగాను

1/B

శైలకుమారు పవనన్న పెద్దిభట్టారకుడాతడు
వెలసిన తెలుగుదనకాంతి తేట పరచు — 4

క. నన్నయ॥ భట్టారకులు కవులు
లని ఇచ్చిన లక్ష్యములును లక్షణములు గల
క్రొన్నెలకు కవులు తెలుగు నచ్చాలు
మును నిగమాంతములు బంధములుగా విరచించెను. — 5

క. కరలవల భ్రాంతి సారతా
చిరతర కరుణాంతరంగ సింధు నిషంగా
కరిదైత్య విభంగా
గుణతర గారాత్ము గంగ కుకుటిల లింగా! — 6

వ. అవధరింపుము. — 7

గీ. ధాత్రిపై దక్షమంబును తెద్దు వీచు
నచ్చిత నుగుణ గ్రామ దేశ లక్షణలు వాంగ
తెల్లము గ నైదుల తెరగులె తెలుగు బాస
దనరు లోచి విధి పెరిగించు వినుము హరా! — 8

గీ. మాటతనంగను మరియును గురుతనంగ
గురువనంగ సంబున శిష్యావరియనంగ
కర్తయును నాయకుని సంపూర్ణదనంగ (త్రయుణేత)
తల్పములు బట్టి చెల్లు భూధర నిశాంత! — 9

గీ. సకల సవిత్రుదనంగను విధాత విధాత్రు
ఉనగ నాప్పునాల్కి యూలకి ఉనగ
గుణుల దళ్లము నిలువరంబుల గురు నుండు
ధనదమిత్ర చారు ధవళ గాత్ర. — 10

సకల విధాత యునటు సులభమై
సకల వృత్తులు . . .
. . . మారకా విరాటు పరపు. — 11

క. సమరంబున నటులు గలదు
క్రమమొదుదలయిన గదిసినంగాని సనుల
ఫలియు సం॥రంభములు పసిడి
సమయంబుని లాలగి నట్లు సవిత్రుడు గ్రుంకెన్. — 12

1A

వ. విధాతృ పదనులకు నైష్ఠికము. — 13

గీ. అప్పుడు మరి వేగ యప్పుడు నచ్చు మూర్తి
మండలములు విధాతృండు సూడవించు
(విరాటపర్వము)

గీ. మరియు ధృష్టద్యుమ్నుడెచ్చట నరసి యున్న
వాడాభిదలు ని వాక్యని వర్త్రనంబు
వెయు బంధంబుల యొక్క నాకట
విధాతృండు కవి చెందు దాగి రాకారి — 14

లక్షణము —
అలరంగ భూ దిశలంబులు, భువిదివి యనంగ బర
గులు క్వ దాయునకుం!
జలములకు రిలునైనా ఉదధి, పదములు లెనా వలను
గులును బహుళ్త్రైల హరా! — 15

క. మానువల్భగ వల్వ దాలు
పని వడిమానుమంయు ఉనగ భగవంయు ఉనన్
మానువాలు భగవేను
నను బ్ర.మోదింపజెల్లు నంబరవసనా! — 16

సీ. భుక్తదంబునకు భూభుజులు భూభుజులు
వాక్పదంబునకగు వాకు వాకు
జలదంబున కింద్రు జిల్వంద్రు బిల్వండు
విలువదంబునకగు వేదవిదుడు.
(ఈ పంక్తి ప్రకృతి ప్రటలాదాహరింపబడినది)

ద్వేషము పెంచునకగు విధి వేషుడనెల్ల
భూభృల్లాభదంబునకు భూభృత్తులంటెల్ల
కొప్పదంబునకు నుకొప్పగు మరియును
రా। నీవదంబాప్పు రాజనాంగ
తనరు విదళ్వృధంబు విదావింపు దనగ
నప్పుకుబ్బ బ్జములకిలనష్ఠులనుక
కుష్ఠులనదగు దిక్త్రటం బాప్పుబుందు
దికుళిలనదిశలనాంగను త్రిపురవైరి. — 17

సీ. శ్రీయోగి నాగయ్యరస్త్రిజః పదంబుల
కానరరంగశ్రీ యమృము మనము యశము
తేజము నాగవత్రిల్లను మరి యుత్రే
యస్సు మనస్సు యశస్సు నాగ
తేజస్సనంగ నాప్పు వాగిజః పయోంభ
మురశ్శ బ్జములకు జేరమము కార
మరయ నాగిపస్సు పయస్సనాం భ మునొస
దసఖనదనరు ప్రాంశ్శబ్ధము నకు
పురము కేమి మశబ్ధము నకు నుభాసంగకీము శ్రీ
జగము నంగజగత్త్రనదగు విగలావ దంబు
నకు నిల్లు విలసిల్లులత్స్ర మములు
ఘోరదైత్యేయ మదనాశకు కుశలేశ! — 18

గీ. తనదనభుజంగకిరశాకరీరపదములు
వనము ధనము భుజంగము మెనగశర్ష
మును మదియు శాంకతంశము నన దనరు బలంము
మురితభయనాశరజిత భూధరనివేశ! — 19

క. మాంతాపదము స్త్రీలింగము
రీతిం బుంలింగ విల్లు గలుగులదనర్చ్

మాలయినమాలుదనగా
భూదేశపుహాశ నిఖిలభువనాధీశా! — 20

వ. మాలయినటుకు ఉదాహరణము ఆరణ్యపర్వము
సీసపాదము. —

సీ. నిర్లీసులభద్రుల నిషధేశనైవ్రమా
కరయుంగ దూంటివై యభివటాంబు.
ఉదాహరణము మంకియుదాహరణము. —

ఉ. దైవములు దకిలిముంటయు వతాంబుగ పొందున్నాయి వాకా
జనులందు ధర్మజుడు. —
మాలయనుటకు ఉదాహరణము శాంతి పర్వము.

క. తనకడకు వచ్చి మెలగమె,
తనివారగు మాలవలుకులకు గాచింపక
జనదు జననాథునకు మా
లనిజంపుటనరకపాట్లు ధ్రువమని రాజులీ. — 21

ముద్దరాజు రామన్నకవి రచించిన సంజీవని యందు మాల
ఆనెకాని మాలదనుటకుకుం దాచెప్పి నాడు. ఈ
రెండును కలవు.

వ. ఇదితన్న ప్రకారము ఇంక తద్వప్రకారం
వివరించెద. — 22

సీ. ఆర్యమగ్గవయాన కుబ్జుడు గుజ్జభం
గంబు బనమంబు పెంధవత్రిధ
విష్ణుండు వెఱ్ఱిండు వేరళిం బిరంబు
పుస్తంబు పొత్త్రంబు భూరింబు
గుణిములు గానిములు కులము కాలపుక్రిగు
బృందము బందము పృథివి పుడమి
(ఈ పంక్తి ప్రకరణపు టలాంటో రంభింపబడినది)

సాక్షికి సనయశంబునకు సమంబు కవుల్
　　తాంబూలమున్ తమలాకులంబు
సిద్ధమునకు సిద్ధంబు శ్రీకి సిరియు
చంద్రుని శబ్దమునకును చందమామ
పితృ శబ్దంబునకు పేటు పెరికి నిల్లు
లద్దు వంబుల చెల్లు భూపాల శతాంగ!— 23

సీ. వినుము యకారమునకు దే॥ నుండును లక్షణ
　　బైజకారము నిల్చు ననుప్రమార
యజ్ఞంబు యత్నంబు యానంబు యంత్రంబు
　　యంత్రంబు మంత్రంబు యమము యముడు
యౌవనిజపవని యక్షులు జక్షులు
　　యోధులు జోదులు తోయి జోగి
యాత్రకు జాతరయు రెంటి శయ్యకు సజ్జ
　　కార్యశబ్దమునకు కర్జము యెంటి
నిట్లు లాదర్శించు మూల గాని తెలుగుల జెల్లు
జెందు పూర్వకవీంద్ర ప్రయోగ సరణి
చిరకృపాపాంగ కర భూపాలంబులకు రంగ
కాశధవళాంగ శ్రీకుకుటీశ వింగ.— 24

క. దాసము రాసము వేసము
బాసయు బాసంభ్రమంచు బలుక గవల యెల్ల
భాసుర గుణ సములు బల
శాసన ఫ్రాతిల పదాబ్జ పాలకు నరయల్— 25

గీ. లక్షణము:- సర్వలింగ శబ్ద మధ్యమా తెమ్ములను
క్షా కుటీతావక కారంబు గదిసి నిలుచు
నాక్షు కాక్ష్ణ . . లూరపల్లందుమునేమ
రాజదివ తావక కారంబు రాజ భూష! 26

గీ. బుక్షమునకు రికర్థ యక్షులు జక్షులు
పక్షి పక్కియు యెల్లాక్షు లకర్థ
యక్షరము నకరము నకర్థంబు గుంఠ
లక్ష్మికి లచ్చి యగు నిలా శతాంగ.— 27

గీ. శి . . మ ముఖమున . . నంగ . . ంద
శబ్దములకు సిగయు సికయు మరియు
మెగము మొకము నాగ కులముల జెల్లు
సంగ . . తెమోర . . దురిత దూర!— 28

. . ఫ్రుతివిపలేర.— ఉదాహరణము
సిగయలనుటకు విభి యవిభి యవిలాసము.

క. . సిగ సంపెంగ పూలు . . . పరి
పగ కస్తురి నామ మొలతు వెవె తాపా రా
బహు లాశివి చరిత్ర ము నుండి.

గీ. సిగవి ఖలి రావి చేటకి దగులకుండ.
సికయ నుటకు ధూమ్రాంభుర్లిదయము_ సీస పాదము.

సీ. వనిత మొకతెత భూప వాసన మొనగూర్చె
　　తెమొకకామ క్రివిరిదండ సికను జుట్టె.—
. చంద్రభాను చరిత్రనుండి సీస పాదము.—

సీ. ఒక యుంత మెరగిన సిక మీద . . . .
　　పువ్వి పెట్టెలు బాల యుతా మెతు లుబ్బె.
. సారంగధర చరిత్రము - సీస పాదము.—
సికపువ్వి పెట్టెతావికి వెంట బడు తెంట్లు
　　ఝుంతలిమాగధ సవరము గాగ.
మొగమనుటకు పారిజాతాపహరణము సీస పాదము.
తలచేటి వల్లరి వింత చెలువాంధి విరిజందు
　　మొగమున కాక వింతజిగ దాలంతె

కాశీఖండము నుండి సీసపాదములు.–

ప్రకంఘ నీగికి సవిల్లము నేనె సంబాషింతు
మెలగ మెల్తనే నేరత్ర మగని తెలు జూలు.

ఆరణ్యపర్వము నుండి.–

సగరసుతులట్లు జగములకాగి బరలు
నీయుచునన్ని నాల్గి మమతాలు, పన్నగధరులెదిరి
నాలుగు: మెలగములు గాలి విప్పు కడుము గుని సంఘములో:
మొక్కలు అనుటకు శ్రీనాథుని హరవిలాసము.–

4B చ. ఎకవికన వివియలకరిపటు విప్రకుమారు! మెలగేసు
నానికి నయరాగబంధమున నివ్వెఱబంధ దరలాంయు
లాక్షిణా! సకియ నివాపతి వేశ పురశాసను పాదల
పతి(గ్రీ) హించుచూ! మొకరుయ నయుస్పురించున
హిరెలాగిన నెల్లు భయలంబు నాందు నాగి.– 29

విమయవి లాసము నుండి కొరద పదములు.

క. మొక్కెమె యుగు నలదు గదవే
మకరాంకుని యసుంగుమేన మాపకు నీకు!–

లక్షణము:–

గీ ఇంశవర్ణము నకు తెలుంగు నయందున
కారకము దప్ప నాకర్షి కె ఘలదాని
కేలమొకుక్రి చులండు నింపు కళాధర
భుజగహార! పితృపురహర!– 30

గీ. శంఖము నకు సంకు శాణంబు నకు సాన
శయ్య యనెడు చాగు సజ్జ సెజ్జ
శబ్బిక నెడు చాగు . . . సెల్లడు
శక్తి సల్ల యలంబెల్లి చాల ద్రుష్టాంతు.– 31

ఉదాహరణములు:–

సెజ్జ యనుటకు హరివంశము నుండి.

సెజ్జ యందు మేను చెర్చి యజ్ఞనకారల
చాలబలుక కుండె . . . . . వాడికి.

కవికర్ణరసాయనము నుండి

గీ. చెప్పు రెముడసి పట్టు సెజ్జకు చివియుచో
నడుగు బిడ్డ దాకిరి యలవ యప్రడు.–
కవిలోక బ్రహ్మ శివజ్ఞాన ప్రదీపిక.

సీ. సహించుచో . . . శైత్యపన్నగరాజు
సెజ్జ గానా లేదు దాచ్చినా
నాలోకు దాచ్చినా డీలోకు దాచ్చినాడు.
బ్రకర్తిన సాహసాంకం సీసపాదము: సెజ్జపై బరచి॥

5A. చెఱంలో శకులు కలయ నిండి పరదళములంతెల.–
సజ్జ యనుటకు వసుచరిత్రము నుండి.

చ. తలకడు సింధి యోవిరులు దలప్పు బాంపళులర్చనౌగృహాం
బులు గుడి నీరు మేడలను భాగ్యమునకాలు పెంపు బాగ్యబ
ల్లలగరి శిశుశేలలశలాంతల యిల్లి భవనే శచరం
బులు బిల్ల బిలయంత్రధానములు సజ్జలు చుంబితధరావ
లోకనై– 32

కాశీఖండము నుండి సీసపాదము.

సీ. ఉండునే వీటుమాటికి ఉండె యవని రాజు
సజ్జ తింగమునంగ శాసనుండు –

సెల్లననుటకు శల్యపర్వము నుండి –

చ. పెరవ్వనులాపు జీవయను వీరలకారయనాత్రోహంప్రసు
స్థిరభుజశక్తి ధైర్యము ఢసెల్లని రూపకతింబియుష్పస్యం
ధరణానల్ నాకార్ నేడలని దాసములంబోస్య మన్నవెబడిన
శవిలు దగజేయు నాథు నాకాశలుడికు గౌరవరాజ నందనా:– 33

ద్రోణపర్వము నుండి గీతపదము.

గీ. సెల్లదట్లు నెలత్రెళ్లు చేప్పె రవిచే
మొదలు ముడుచు కొనుచు నాయలి వీరిగె. –
మరియు శాంతి పర్వము నుండి. –

క. నృపనీ ప్రమదీయంబగు
జపము ఫలంబు డిగితె నుసమశీలినిగా
విపరీతపు రీతులాడిన
శపియించు [illegible] రంగ చెప్పిలా నికుల్ – 34

లక్షణము. –

క. జోతిక చేదె లాపు వర్గల
5B. నాలవ యక్కరలు వెల్ల నానిగణములలో
గాలుచు నుండును మూండవ
వాక్కైరెం దవది మెదలి వాలను శరాపి! – 35

ఉదాహరణము – చతుర్థ వర్ణాలు లలితా వర్ణాల
గురుకు – విపరీతము.

శా. ఏదక్షాహం కన్వెన బాంధవ బలం
బెకాదశాక్షౌహిణుల్
రుంధింగా గౌరవ సైన్యమౌ యుభయమం
[illegible] నలిమై. –

అంగరబసవయ ఇందుమతీ కల్యాణము. –

ఉ. బిదరబే విభుండు దిలబద్దల భాములు వారు పల్లవుల్
భాదలబెట్ట గాడెరలు వట్టగనుండుటు భారముంబరర
భాదిమరుని వాసల సదప్పరసల్ చనుదెంచ వచ్చి రా
నాదరపుల్లి పద్మవదనల్ విహరింపు మరస్మరంబులలోన్ – 36

కర్ణపర్వము నుండి.

క. విదుబుడు లాత్రియు దనకుం
బదివేల విధాల జెప్పి బాటింపకదు

రక్షిదములన దిగిరొటు డుబు దిక్కలు
విదిమరన మత్రిలే ల వినుచు లాగకర్తల్ – 37

దివిలీయ వర్ణములు ప్రకృతివర్ణములుగా మారుటకు
మనుచరిత్రము నుండి. –

క. అలతె డు మరి లీ రథ వలాలా
ప్రల వరము న వచ్చె మంపురంబులె మవృగా
కలరంగ మా సంసార
స్నేతుల ని ఎరలు జెప్పనే యి చెప్పు దనబలా! – 38

రామాభ్యుదయము నుండి.

6A. క. లలకూనల కౌనులు సం
గలకైకా నిరాశి రాజి ఖడ్గ లేలాంబ్బాం
ధలటి గెలువ ల నాకుని
కలయి ప్పురి నప్రయోంబి కలబ్బాంప ట్టీక్. – 39

లకు కింగల యనిపింటికని యాలాగునే తెలిసి
కానగలరు.

ఇది లక్షప్రకారము.

క. సూరిజనులి లోక వరిద
హారంబగు చూపదే శ్రీయంద్రడిరొమెహిలా
బారగనచ్చె లెనుంగని
యారూఢిగ నాందరందు రగజాధీశా! – 40

గీ. లోదిరి వర్ణంబుదెకు రివలకు రివలుగ
నియమమె డరింబ పలుటినది మెలలంపు
గారుమరిమ గుబుండు నారులదెగడి డుచాల్లు
జెప్పదగు నది కలక్షౌల శిఖరిసదన. – 41

గీ. పాకటము గగులుల నాకదనీకడ
యనుబలుబులుటినాలు నాడనీడ

యనిన వర్ణలోపము నుఘలఘులకు ఘ
లాలనంగ పొచ్చు నీలకంఠ! – 42

వ. ఇటువంటి విరామలోపములైనా గాని కొన్ని యతిస్థా
ములకు ఉదాహరణలు మహాకవి ప్రయోగించినవి
వరసలు నకు విరామ పరచెము. – 43

చ. ఆసమున నేదెరుంగక మహాప్రహావృత్తి గడంగి చెచ్చెరం
బసులకు నూటికొగాజని యెబారుడు కొరదేసిన యొక రెయిం
టిసను టుమెండనాక దికదండి విబారలు పుష్పసేనలాయోల్
వెనజని లాగడుగావలయు వేగము || పంచ్యడుబాలనల్లుగలే - 44

6B.

వ. విబియరి విలాసములనుండి. –

చ. ఆనిమది మెచ్చరొమెచ్చెదు కయుందును వెనిమనోహరాంగముల్
గనుగానింకాని కొంత్రలుడుగ్గక్కెని యుండెడునను నేలతో
కిట్రిని యుటతెచ్చెనే వెదకు కోసము విభూబుగ మేడ మారు లా
కనజగమేడ రెంటపున సాహసముంటులకంటు నెంబలాపర 45
కాశీఖండము నుండి నీసపదలిపాదలు. –

సీ. ఏడబుగరిమె నాకదా పెడలగ మంజిష్ఠ
పెనుబండు గండు పైనెట్టవాలి. –
వర్ణాధికరణము గుటకు వారాహాప్తరాణము నుండి
ఉదాహరణలు సీసపాదలు.

సీ. రమణలారతు లాయిరాచ్చిన కిరవాగె
తములబరాణులకు దప్పినారు.

భీమఖండము నుండి –

శా. తొల్లియు నిర్వది నాలకేనియు సుధాధారాలవసరించి దిక్కై
యెల్లంబుందని యుంప్రభేదము పలుకేరంగా వింటిని విద్వేటి లో
పెల్లాకొనన్నికలానేనే నాకడనే బికృష్ణ నకుక్షివ లోత్రి నా
యెల్లంకిఘురిరి గాంచు వర్ణాను నిజంబొర్పటు గాబుబడె. 46

ఘులఘులకు ఘులాలనుటను, బినఘులకు బినాలు అనుటయు
నవి వర్ణాధికరణలు. –
లక్షణము : –

క. వల్లెయు లంజెయు గొల్లయు
నాగల్లెయు ననుడు గిది పలుకులాప్పు వచించు
బలెకినుమూర యోకేలన
తెల్లంబుగ నివియు గలవు త్రిపురారాతీ! 47

7A

ఉదాహరణలు వల్లెయనుటకు యు యొలాంటి బం
ధములు - రగడపాదలు. –
రగడ:- రాతెలటికి గారాలె వల్లె; వంటలకే సెవం
తులు చెల్లెలు . . . . బం త్రి రగడపాదలు.

ర. మాలమాలల వల్లెవంటిటి
వెంహరవెం హంరక్షి దాచెల
మెలమెలకి పొదల వేదికెద వింత
వింతవె యొందు బూచెలి. —

ఆముక్తమాలదనుండి

గీ. మెండు మారిన పగలి బేరండదాకి
యెల్లబగయనే పెన్గొండు మల్లెపొదల –
లంజెయనుమాటకు నాచన సోమునికి వసవసంత
విలాసమున.

క. అంజదవ్వ గాక ననుచెం
లాజెరంగనేక రెయింట తగ్గిన మారియా
లంజగానలెల స్వరి గావె
లంజెతనము నేందు కామురు లంగెటవ నాకో — 48
కవికర్త రసాయనము నుండి.

గీ. లంజెలొల్లుల నొంగ లక్షింప గాని

సిద్ధుకోట్టు కులనునాలు వకరుకావేక
బూ లమూవినట్టి బలుతులని తుప్పగా
జేసివిటులగగిలు బిగిసికానితెమె. — 49
బహులాంశవిచరిత్రము నుండి.

ఉ. లంజెలు వీరె యూతలునిలాలద్వైవనివాస్థ
లక్షింపు బలు ఖేశఖాలు ఖుల గనాగ్న నా. —
గద్దెయనుటకు కాశీఖండము నసగలాలు.

గీ. చంద్రకాపాండు కోశయ శాచదిన్న
యలవను జగజంపు గాడు గెవల దవి విఖుండు
7B. పెద్దగాలంబుమ॥ తాళ్ల గద్దె యెక్కి
వసుధ పాలించునేకాగ్ర వారలగుచు. — 50
పిళ్లెయనుటకు ఆముక్తమాల్యద. —

గీ. నారికేళాసవపు తీపు టూరు పాలయ
వతిపె రెయుంటాగ్నె లాగను రాఃదళులల గాంరు
ప్రియల దికువలాగనె చ్చరించె కరాస
శెలయ ధనులులు పరపు వేనెలలబుయుల్ల. — 51

వ. ఏదరింత లాబనామాన్ని మనబిలర సాలిలు యూంటా
నాం, ఆనుశబ్ద శాసన సూత్రము యున్నది గనుక
మద్దెలంజె గద్దెబిద్దియని ఆనవచ్చును. — 52
లక్షణము: —

గీ. చనియె గనియె గానియె ననుటకు చనె గనె
గానెనటంచు జెప్ప గూడదను చు
బలికె నూల్నదిలి పరికింపనవియును
గలవ్వకవులల శిశిరకాపలాస! — 53
ఉదాహరణము చెనెననుటకు బ్రాసరకాళింయ
లము నుండి. —

క. ఆనిమందాదరిదెవ్విన
విని దైవుబిడు సిగ్గునాందివెలది యలు దానాలో
జెనెన ఖరీలతరము నతుం
మనమున నియకాంక్ష మిగుల మల్లడి గానగ. — 54
భీమఖండము నుండి. —

చ. మగటిమి చంద్రగుప్తుకగు టెవ్వని పాపదాంబుజంబుపై
నిగనిగను నీసు రాసురల నింబని యలరావలఘుప్లఘుల్లనో
బాగడలు బాండు పల్లి యలు బానియులాగడ నాంగయుంబునో
నిగిడి బవిరభద్రుడు సర్వేశరి మాళిస మాపభూమికి — 55
జైమినీ భారతము నుండి.

8A. ఉ. భీము నిచాను దేశముల॥ భీషణాలా యలు పుభుప్పలద్ది సం
గాయలాలంబునా విసరంగా బలులరాగ సవిలస్తైనైతిక
స్తైమియు నభ్రమండలములాగ నారయలంబునే బాందిబోనయు
లాగ్రయు నిరీక్షకే గదు విధంబున దివ్యులబాగదలిరుంచగ — 56
కనెను ఆనుటకు ఆదిపర్వము.

క. వనకనలికలనేసినలు
వనము నగాంధరవములను విపాహంబులనా
దనుగనెనటు లరచలినేలు
వినగూడునె యుట్టి భంగి విపరీతాకృతి. — 57
రామాభ్యుదయము నుండి.

ఉ. అంతము త్రయుంగనేనవెలతవిలాసుల ధర్మశాస్త్రసి
ద్ధాంత రహస్య కావిలల . . . .
కాశీఖండము నుండి.

గీ. సవలికద్రుపవిశేషలక్షములమెదలు
గా గవిశ్రుపుభుజిగప్రంగాప్రలగాంచె
నరదములలయుంబ గలత్వాల గరంధమైల

సన్నిభంబులగునెల్ల సంధులు విన. — 58

కాగా నెనరుకుడ దాహరణములు శ్రీనాథకవి విరచిత
హరవిలాసము. —

మ. ఆసమిన్నగిరీశపాశుపతదీక్షారంభమున్ నైర్కానర్ . .
అముక్తమాల్యదనుండి.

ఉ. ప్రాణిములకుం దుసాత్త్వికనుబామమ్మినికోరంబయలవాంఛ
భాండమున । వానను వానిబాలతనదు వంగానిదన్నిన
గ్రనిశ్చలతాలవిన బాలలావనిష్టవె. —

వ. ఇది వాలవిద్యాంధ్రలక్షణంబు తెలిసి దల్లక్ష్యప్రకారంబు
చెప్పెద. — 59

సీ. అ(ఆ)దులు ఏఓలును జీవిదీర్ఘసు
హోలంబులై ఛోలకగజఝలరయాలుతసిక ‖
8A.
తాదనలు మభములు దగయరలవసహ
శలులను దను గునవలుగాని
తకిలినవర్ణములే దగులప్రపదముల
మొదలవాకులావలవములు గలుగవు
వేదెతమొలిలలను శషాది యకారంబు
వచ్చునచ్చులలుది యచ్చునకది
లమదిలక్రియ దకలినెలవి వెంటలను దాని
కెనయనేరదు సలక్ష్య విల్లుకలింగి
కావలెను తగులాంగవల యవిఘ్నాలు మీర
నిభదనుజ భంగ కుకుటిలు ధీశలింగ. — 60

ఇందుకు సూత్రము —
వికృతేః పదాదౌ ప్రకృతిభిః లక్ష్యలతే యాను నాసి
కానస్తతః । కటచదఖినస్త ఉదాత్తా దంటాష్ఠభవసల
విశదీకృతశబ్దాదౌ —

వ. ఆనిశబ్దశాసనుడు చెప్పియున్నాడు గనుక, వకారము
నకు ఉకారమేకారములున్న, యకారములున్నపదా
దిని తెలుంగున వేశ్ర. 61

క. శాలాలు చాలు తేవయు
వాలాయలంబుగ దెనుంగు చాలయలు క్రూలీ
వాలులుచాలు ముందు నుపాక్షగు
వాలైదేశులంబుల గుంటు వలనమహేశా! — 62

సీ. జాతరాతువరాత గాతవిన్నాణంబు
కాతాబ యనెడు దీర్ఘములమీద
గాని హ్రస్వముల తాగలుగదు రతలము
లులుత యుల దకలి నాంధ్రములయందు
పడలుక మడలుక యడకువ యడకుచాలు ‖
కడగుంట లాడగుంటు కడకపాడక
9A.
పడకులు వడకులు వెడగునీ మడుగును
లాడకునం కొదిండుయి . . మదాడవెడల
యనగబరగెడు పదముల నర్థబంధు
యులులులైన దకారములానిర యుంకు
కనకశైలేంద్ర కాగిదల ఢక్కలజాంధ
భాండసంఘాత ప్రాణిల పటుపిబంద. — 63

లక్షణము :-

క. సిద్ధము సాధ్యము నాఁగన్ (బ)
సిద్ధము వైయుఱ దేశాగులిడ్డనుకలమల
దిద్ధరతి నను సావరము
బద్ధతిప్పదరద హరణము రనాభరణా! — 64

గీ. చందమందమనెడు సమాజబంధవృత్తి
సిద్ధంబుల గునా యారచ్ఛంబడారి

ఋకారమునకు సాదేశమ్మై వచ్చు
నవిరళసంధులు సురాద్రిచాప. – 65

క. అరసున్నలాదివృనిదల
నెరసున్నవె శబ్దములను నిలచు సంధులలో
నరసున్నలు నెరసున్నలు
గురులఘులపై గలిగి యుండు కుకుభుతంగా! – 66

సీ. కాంతిమ లాంతిమ వింతి వికాంతి వి
మనిరనెడు. అసిత్థ ధ్వనులనిల
కూర్చి యలన దీర్ఘలోపకును శేముస్థిల
నేలు ధన పుణ్యను ప్రథమలందు
నౌరయౌహోమయను నట్టి లాంఛనముల
కరిటయయనా నింపటుల నించిల
కరవంతయని యెడు కరల బలాకుక్షి
యను ప్రకాసనములచనిహంతంబు

9B. యనెడు చాగి మన ఏకారకయనెడు ॥ చాంటు
నప్పు టిప్పు డనుచాని నెనె యనెడు చూటు
నరిగెనేటు యనుచానె మ యనెడు చూటు
మొదలు గాసైన కారంబులాదివవేశ! – 67

క. కరలనదగు నివి మరియు మ
గిరిన పదంబులు ద్రుతప్రకృతులన బరగున్
లరిబాల్లనకారములపై
గలిగి వసించుటను సంధులగా రిరయుతాం! – 68

ఇది సాధ్వ ప్రకరణము:- ఇంక సంధి
ప్రకరణం బెరింగించెద.

సంధి ప్రకరణము. –

సీ. ఆనల చట్టు యమ పేనక్షత్ర యేను రమ్యోనను
మగనాలు పురుషు మగువ తిండ్లు
బండెద్ద పెండ్లాడి వెండుంగ రంబులపై
దండెలు చనుబంటు యురవ దారు
నూటాకరిటి యయ లానవల్లి నూరు రుపాతిండ్లు
. . . యెుంటుల్లె దాసరయట్రి
యు రకెడు . . తికిపుట్టు నిల్లు రావేకు
మారెలవెల్లనుగ కాగమటకరి
యనగబరగెడు నుడువుల యందు సాధు
లడగు బాగపము చనుండు నిట్లు ప్రకృతుల
యను మలింబున శైల్లి కహంలి హుపదిశ!
మరితభ యనాశపే తితాం పురనివేశ! – 69

వ. ఉదాహరణము ఆనల చ్చటకు అయుక్తమాలదిద
నీసగణము. – 70

గి. లాయుక్తికె బండ బెరకెలు దరదయచ్చు
పేములుడిపెడు వెరబూపువె మలాగిద
లాగలకు దయతెల్పు చరినప్పు ఎలాగులత
దంధ్రబులబాక్షు నిట్లని యానతిచ్చె. – 71
శాంతిపరమవములనుండి

క. ఆదిలక్ష్మి మరు శరచురల
దెరదిసురలు మను బనింబుబోసనుగనిమా

10A. కెదిగరణి ॥ . . . . యునె
కరబనభు బిగలు రదలు నిల
పిలుగ . . . షలువెదల్ట
శిరసున . . . బగనడచె

(– ఈ పదవ తాళపత్రము విరిగి పోయినందున, ల
కిలిన సగము తాళపత్రమునకు జతపరచిన తాటాకు
కు మొదటి అర్థ పుట సంఖ్య 10A అనుదానికి సరిపో
వునని ఆకు చివర 10A అని సంఖ్యను వేసి జతపర
చియున్నారు కాని ఆ వి. రెండును ఒక ఆకు కావు.
ఎందులకనగా మొదటి అర్థ భాగమున ఆయిదు
పంక్తులనే వ్రాసియుండగా, రెండవ అర్థ భాగము
లో ఆరు పంక్తులు గలవు. అదియుగాక విషయ
ము కూడా రెండు భాగములకు భేదించుచున్నది.
అదియుగాక వ్రాతయు వేరు వేరుగా నున్నందు
న నేను పూర్వార్థ తాళపత్రమును మాత్రమే వ్రా
సి ఉత్తరార్థ భాగమును వదలి, దానికి సరిపో
వు పుట వచ్చినప్పుడు చూడదలచి వ్రాయుటమానితిని)
(10A) యొక్క తాళపత్ర యందున్న మునుల్లేఖించి యీ
నాటి లిపిని. –
మేనల్లుని యొటుకు . . . వలయు నాకు
నల్లనుండు పరాక్రమోపార్జనుండు
మేనయల్లుడయినటుకు . . . .
మనుచరిత్ర:–
గీ. ఆగున్నతమదెల్ల నాకాది నిలయులైన
కులసతులు బొలుపై . . . .
కాశీఖండము నుండి – సీసపాదము.
సీ. పుట్టిన్యైనుష్పుడి యుపవాసములనుండి
మగనాడి . . మరరాజ వైశులులు
పుటుటి యాంత్రముటకు రాహా భుఖిరయూల
సీసపాదము. (ఇది 10/A అర్థపుటయందు లేదు)

10B. (10B అర్థ పుట మాత్రము)
గిరిపాదం। తామరసనేత్రుండ్ల బందాల గారి. –
పెంట్లాడియున్నటుకు ఎ ... ప్ర . .
కుల్లసదు నరసింహ వెంకట్ల యాం... . .
వెంకటంగరాయనటుకు శ్రీనాథుని హరవిలాసము.
సీసపాదము:: అలరులు పదిరి విచులు భ్రమలు సుధీరం
విరియాకు సైత . . . . . .
నుగబ్బాదధికారి పి యంద్రంధు పెంద్రుని దాంతె
నుద్యతి. – ఇటు పవనే కడవ . . . .
శబ్దములను దివర్ణమ్ముల దరినే వచ్చు నచ్చునకు యూ
రెలుదప్పు రి। గగ్గమ్ముల . . . .
11A మర్మవు వేలబెట్టి నెలయలపి మూగినట్లు ఘలంఖుల
లాగోర త్రికర్త వెంటయుక్. కడమవిసులభము. –
లక్షణము:–
క. ధరప్రథమ మధ్యమోత్తమ
పురుషుల బహు వచనములను బాదెడునచ్చోట్
బెరయుచునేడ యు దుచు నుందుం
గురు తరకరకాంత రంగ కుకుటం వింగా!– 72
వ. "నిలచిరి సుత్తమ పురుష క్రియాస్థితి" అనిశబ్దా
నుశాసనుడు సూత్రమున జెప్పియున్నాడు గనుక
ఉత్తమపురుషగాక, ప్రథమ మధ్యమ పురుష క్రి
యలమీంద అచ్చులు శ్లిష్టమాయు సిద్ధమె యగు.
విడియుండుటకు ఉదాహరణము ప్రథమ పురు
షకు కాశీఖండము సీసగీతి. –
గీ. చంద్రమాళి భరదావజ సంయములును
హంసపది యును నాకకేన్నెరాంగనయును

22

నాప్రవాళాగ్ని మగడు వేడ్క్రు యుండు
సిద్ధిబొందిరి యువిజయుక్త సీమ యుండు. — 73

ఉ. కుందిరి యొండొరుల్ వారసి కుండలకాంతులు సంగి వేడుకన్
డాడిరి.

కల్పలతల్పము నుండి ఉదాహరణము.

క. మనుజులలావులకరణిం
బానదుచు వారెల్ల దండ్యులగు వారలలగ్
గనుగాన నాండెరె వండులిలా
యనె సత్యభామాభర్తలకనిరి యాపార్శ్వచరుల్. — 74

ఉదాగ్రిగిపురాణము నుండి ఉదాహరణము.

మ. గురుభీష్మాదులు చూచుచుండ సభమీకుంగీడు నాశ్వ్యము
పరిరువైచె సిరి యొంటిచేసి యలను పశ్చాత్తాప॥ ముంబూరద్యాగ
పరు . . . .

పద్మినీపుష్పకుసుమకల్పలతపుష్పకము నుండి ఉదా
హరణము —

చ. ఆదవిచివిల్పువారిగని యంతకకింకరు వెవ్వరయ్యలా
రిదెయమునాజ్ఞదాలుబలిరి యొచ్చట నుండిట వచ్చినారవె
మెరిదిగలపక్షిపెట్టుటకు . . . . . .
ఉత్తమపురుషకు ఉదాహరణము ఆదిపర్వము —

క. విలువిద్యనారులునీకి
గ్గలముగ నేకుండనిను గరప్పదునని పల్క
వడికేలిరి నాంక కాంక్ష
(అ)లోకవులనడకు బాంబలి మురవెంక యొరుత్తా — 75
విరాటపర్వము నుండి మరియొకటి

క. లలపగరిప్రులకుని పక్కగు
కాలదిగడచివచ్చలియు యకుంఠిలబాప్

23

బలిమి నెరుపదరియరొంటిం
మిరిండు వలదింక మనకు శత్రులవలనన్. — 76
(నైషధము నుండి యుదాహరణము. (11A పుట)

సు. బలవేరలిం హింసింకెదుర్గంజుపక్షులన్. పరియచ్చుకలతం
బుల సిద్ధిల గూల్చుచుండిరి యొండుచుంగదాస. — రామాభ్యుదయం)
(ఇది 11A పుటలో సవరణగా మార్చినలాగున్నాము)

లక్షణము: —

గీ. కవులుల దద్ధరలిఖుల చెప్ప (క్రి) యులలుంది
యచ్చనకు సంధి వేకుండ నచ్చుమీద
మనుచునే కడ్డు రుచని పల్కి నానరు గాని.
తగదు మనుచే కడ్డు రుండన నగనివేళ! — 77
భంగించు నెలండు ఘూర్ణరవాలకి బయలపున్. —
అనవేవెగాని భంగించ లేరండన రాదు. —

లక్షణము: —

గీ. వర్తమానార్థనిహిత చు వర్ణము నకు
గలిగియుండును వేకుండును లసంధి
నను చరిగె నగుచు నరిగె నాగనిచ్చి
చరిరెనిచ్చుచు నల రెగాంజలధిలమాణ. — 78
ఉదాహరణము ఆముక్తమాల్యదనుండి. సీసగీతి —

గీ. అనుచు దారినుడి యభిలాష మెనయల॥ మూంగి
పలుకదరహాసనరశిగర్భంబు గాగ
నుత్తరము పల్లవశ్రేణి కానసునందు
లమరిదురుపుష్పలాంవికలప్పురకలున. — 79
కాశీఖండము నుండి ఉదాహరణము. —

గీ. హరుని లావుకవిరోధించు యుండకుండు
యుద్ధమెునరించు చూకటి నాండాహంటించి

ఉదాహరణము అరణ్యపర్వము నుండి.—

క. విమలస్ఫటిక ఘటిక
రమణీయ దరీ నిరంతర . . .
ద్రుమ [illegible] వరతోయ నదీ
త్రమ [illegible] చాల [illegible] నీయున్.— 80

రాఘవపాండవీయము నుండి.—

సీ. కానలఁ బాయుము [illegible] గుంపులకై
[illegible] కలన
దనరు చూత [illegible] ముని [illegible] . . .
(తక్కిన పాదములు లభ్యము)

లక్షణము:—
అది యను శబ్దము పైన [illegible] గల దియు
నెఱయుచుండును. [illegible] యెంతకెంత
కననే, విదితంబుగ సనిశ్చల విబుధా ధారా!

ఉదాహరణము ఉద్యోగపర్వము.—

ఉ. [illegible]
[illegible]

ఇది టీకను టుకు రాఘవపాండవీయము.
మధ్య [illegible]
నెఱ్ఱు చెప్పుమా.—

లక్షణము.—

గీ. అనుచు వినుచు కనుచు ననువర్తమానార్థ
ము [illegible] కారము నకు బరగలా॥ ప
మొదలి [illegible] నాకార్థక [illegible]
నంచు [illegible] ననవు హా శ!— 81

అనుచు ననుటకు ములభ్యము:—

12 B.

అంచు ననుటకు నైషధము నుండి —

క. కాంచన పక్షంబుగ రా
[illegible]
వంచించి [illegible]
నంచు [illegible] కనుకూలము గా!— 82

తక్కిన వాటికి ఉదాహరణములను యీ విధముగనే
తెలిసికొనవలెను.

లక్షణము:—

గీ. [illegible]
కారము ప్రవర్తకము [illegible] కలసి యుండు
[illegible]
[illegible] సంతోశకుకు [illegible]!— 83

ఉదాహరణము కాశీఖండము.—

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]— 84

చెప్ప ననుటకు కాశీఖండము నుండి.

గీ. [illegible]
[illegible].

లక్షణము:— [illegible]
. . . [illegible] సంధి
[illegible]
[illegible] హా శ!— 85

13A

ఇరువులకు ఉదాహరణముగా అరణ్యపర్వము
నుండి చూపబడినవి.—

ఉదాహరణము అరణ్యపర్వము. -

గీ. కష్టబుద్ధి లోకగర్హితుఁడగు దుస్స
సేను సేయు తెరంగు
నళినినామనంబు నలిపారు(క్రే)యు
నెమ్మెచున నెయ్యది మహోద్ధతుండ. - 86

నైషధము. - ఉదాహరణము -
రెండవయూ విషయంబు నిరూపిలుగాతయున నెయ్యది.
ముష్టియు పాంథుల పాపమెంత్తి దా. తకిపోటి సులభము -
లక్షణము: -

గీ. ఇమ్ము(క్రి)మారభవిష్ఠ(ల్రి)దదర్థము(క్రి)చెప్ప
పదము నాయాదతనైన యనవదాయని ఉప్ప
నప్రడుసంధుల నసునేని యగునరయిని
యనగనాష్మ నహంద్రికనాథినాథ! - 87

ఉదాహరణము నైషధము: -

గీ. అనలసంబంధవాంఛనాంకునమైని
యనలసంబంధవాంఛనాంకునుమైవె
ఇటులనేకడులవి సులభములు -

లక్షణము: -

గీ. తుడియెనన్నదొంబు పరమునగల(త్రు)త
మూంల శబ్దమునకు నగుముకార
ముడంగు బూర్ణబిందువగుభయముపడియం
పడియనంగగవలెముల బాలనేత! - 88

ఉదాహరణకు ఆదిపర్వము నుండి.
వనజభవప్రభావుడగుదానివనర్చునపల్లో. శోకనర్థ
వనవిధిలోనమునుంచిన యవారిలవేడలిడునప్పుడుష్టియు
యలినిముషవెల్లవానికభయంపడుచులిందురట్టి

ఉ. (మూడవపాదము) ప్రచ్ఛవత్తింటుగాంత యుటు వచ్చి(శ్రు)
మంపడియున నెవరలు -
శాంతిపర్వము నుండి. -

13 B.

క. ప్రజయేన కానను
ప్రజసంరక్షించుమని భరంపడికొఱె -
ఎత్తు ప్రగడ రాశింయి ఏము నుండి -

వ. ఉటుయు మం(అ)మాటకు ప్రయంపడియాలని నాదరాంబ -
భయపడి (శ్రు)మపడి యనుటు సులభము -
లక్షణము: -

గీ. తగు నుకారాంతములకర్మధారయములు నిల
షష్ఠీయగు చాము పైన చ్చు సంధులెన్న
నేనిసంధులమొదలునడని బచుకానిది
మొదలగులుగక యుండ మహేశలాంగ! - 89

కర్మధారయములనకు ఉదాహరణము: -
టకారములు వచ్చుటకు ఆరణ్యపర్వము. -

గీ. అగ్నిశిఖయపోనరుటను దాయలను
జుండగాని యుల్లికి కుభబరి(త్రు)
నెఱుకవేని కరకు మొరకటేక్షింపగా
దనకలనకు నాయువల్పమైన. - 90

ఉదాహరణము వసుచరిత్ర నుండి.

మ. కామజంబరయప్రారంభయాబిసుజాంకుంబాశినేకేలగుల్
జైమునే భ్రాంతము కాదపాదము.
అనెలుంతిల్లటప్రట్లుడై వర్తించారే -
టకారములు రాకుండుటకు విరాటపర్వము -

క. ఈ నెలంటుకగని వనర్థు
నైనను చిగురాకుబువ్వవిటుమ్ములుపోయలు! -

నైషధము నుండి మఱియొక ఉదాహరణము._

ఉ. అయ్యెడ కారణం బగుచు మోహము యిం బలె దైర్ఘ్యకంచుకం
బయల్పడనం . . మూర్ఛలచే నది గారణంబుగా._

కవి లక్షణములు - సీసపాదము

సీ. చిగురాకు బోణి శయ్యై బోటుల వనితలలో
నానుల తృష్ణవీణ|సాహ్నదమునుయ్యో ._

14A

రామాభ్యుదయము నుండి.

ఇంద్రసాంబవ్రైత గుల్గ పాత్రని యుల్లము . . దమయంతి
పృష్టికి నకారములు వచ్చుట విహితమే. నకారములా
కుం డుటకు నైషధము నందలి యుదాహరణము.

గీ. తరుణి వైదర్భి నీవె ఖ్యాతి ధనరి వాకాండ
భావహావ విలాస విభ్రమ నిరూఢి
సౌమ్యదీ లక్ష్మీకి యప్పలు కడలి వాగి వి
నలరజేసి . . . రాజంతు వాని._ 91

ఆ పగిబులపలి నిషధేశు డాల వానిన విద్యా యున్నా
డు కాని కవ్యుల యాంశయము గాదు._

రామాభ్యుదయము నుండి._

ఉ. ఆల్లుడు రామ రాజూ నుండు ట్లుడు గాబ్లురి . . తొంబలి యుడా
హల్లక వారిగ నన్నను నల్లుడు పాత్ర బాలుద్ది గల్కి రా
జల్లుడు వింటి నేర్పు నసమంబుల బంపము నాం యుండే రా
మల్లుడు దేవకీరమణులం నల్లుడు శత్రుసమల్లు యుంబలని._ 92

విజయవిలాసము నుండి

క. అన్నన్న మెలగవు వెన్నని .
యన్నన నలబలంచి . . .

లక్ష్యములు :_

గీ. రెండు మూడు ఉచ్చరించు శబ్దము నకు

నంతరీపదము మొదలి యింస దంగు
నన్న యన నయ నక యన్నన వేదే మ
యనగవల యుగాలల నగని వేశ._ 93

అన్నన నయ నుటుకు ఉదాహరణము పాదయగారి మల్లన
రాజశేఖర చరిత్రము నుండి._

క. అన్నగరిచ యుడమెనుగు

14B

సున్నల|| పైనేకి నికేత కాంగయగ వచ్చున్
మన్నెత్తి పసిడి లాను
లనన్ననమరిలి చెప్ప నారదు కవులే._ 94

అమ్మమ్మ, అబ్బబ్బ, ఊరూర, ఇంటింట, వేవేల మొద
లగు పదములకు యతులనే తెలిసికానెది._

లక్ష్యములు :_

క. అహా మను చెగ మనిరూపాం
విహితంబుగ నాలోహ [illegible]
మహాత ప్రబంధము లలో
నహమహమిక యగి [illegible] యనసాంగము దాని నా!_ 95

ఉదాహరణకు మనుటకు మనుచరిత్ర.

ఉ. కమ్మని కుందనంబు కముగంధని వెన్నెల దేంతి పాటులే
బమ్మెర పోతన [illegible]
గమ్మిన నీదు మోము . . . .

వసుచరిత్ర నుండి _

[illegible]
లకికిన నవి యతులనే తెలిసికానెది.

లక్ష్యములు :_

క. వాడిన పచ్చబాధల
రమిడి నచ్చగ నచ్చగలి నేని విసర్గ!

చెడునచ్చు యకారంబగు

. . . ప్రణవిహార మయ్యెవిహారా! 96

ఉదాహరణము నకు నవిశ్వబ్బులు నకు వసుచరిత్రము నుండి సీసగీతి. —

గీ. మానవదనాయ వదనాయ మధుసభాయ
మనసిజాయ నమో ~~యన~~ నమ యనిని చెలి మ్రొక్కెర్. —
నమో యనినిప్రకెద్దు.

ఉదాహరణము వరాహపురాణము.

ఉ. పాయకకే శైలప్రవిభ్లు బహుభంగుల బాధలానరభ విష్ణుదే
15A. వాయ నమో నిరాల విభవాయ నమో॥ యలబాల యలాకళ
లాయ యని నమో నిశాచర హారాయ నమో యనుగా నిక్రవ్వ భూ
భ్రా యక నందనుండు బలనాలును బాంధ దాకిం చుకె నియుర్. 97

ఇతర శబ్దములకు విసర్గలుచెడి యకారము వచ్చుటకు చంద్రభానుచరిత్రము నందలి ఉదాహరణము నుజూపుచునాడు.

గీ. కనమె కారాల్భిక్షి నశకులా గరవ యలనాంగ.
భీమఖండము నుండి ఉదాహరణము. —

ఉ. నవ్యవిలాసరలుల్ నాతినాం బసి బాలమ ఖాబ్జ సారభా
బివల్లసనాలు నాంబర బుభ్రంగకులగ్రత్తమువాలియాగ్రలా
మవల్లిధబత్ర కేనిలవిరుక్తు పాం కుణవేశ్వదబల్లపల్లి దానహం
తవల్లియనలగ నాష్లువబనష్టలికుండకె రంగజయలా. — 98

లక్షణము :-

క. పాగ్లులను పాల్లవెల్లను
తెల్లుగానచ్చు బెరసి లలాటమలజెం పర్
బెల్లగనను కళణంబుల
పాల్లకపొలసు ప్రకాశపా రపురమేశా! — 99

ఉదాహరణము కాశీఖండము నుండి. — శార్దూల
విక్రీడితాంశము.

శా. ఆలోకింపుము ధీవింతర జేల్ర నెదు పాకలెం బ్రశు లోంచె
నృపా! — కడమ ఆనింతటికి యీలాగ తెలిసికొనేది. —

లక్షణము :-

గీ. నాంతపదములపై సక్రమనుగుణములు.
కచటులవు వైదు నగుబలంఘ గజడదబలు
పిరిదినాల్గను లగు నిను బిలిచె ననిసి
15B. నినుం గావిచె నాగదివిజసన్నుత॥ మహేశ! 100

ఉదాహరణము - విరాటపర్వము.

శా. సింగరంబాకలోకలా సుహృంతరము నాజ్యాటు వైనను రథిమా
తాగస్వార్థిత యుధ దర్శన సమదర్ప లాగ్రధ వైవచ్చు నాగ్
బంగాలాలని వాసభిన్నలలిసస్కత్నైన పై వీడవ
చ్చెంగుం తసులమ ధర్మ ఱుసవ రక్తమా తీరావృతా. 101

చకారమునకు ఆముక్తమాలద.

చ. అంచిసమాన వాయుగుణమంటయుఖంబిలజకేనచ్చు వాగ్.
ష్ఠక్రింబ నిలకారానకు అరణ్యపర్వము.

క. అందులకు ధరణిగలనృప
నందనులందరు ముదంబునం గొలుచెదు వే
ఱక్రందములకొ . . .

పకారమునకు ఆదిపర్వము

క. అంబాలికకును గుణర
త్నాంబుధి పాండురవి రాజులాంగుడు ప్రభవిం
చెం బాండు రాజు . . .

లక్షణము :-

క. తెల్లుగ గఖఘదబములు.

పొల్లనకారంబు లొగిఁ బాదవిన యెడల్
బొల్లవెన్నెల్లు నాకనాకఁ జూ
జెలువు జేరసున్నలనుచుం శ్రీగౌరీశా! — 102
పొల్లనకారము నిల్చుటకు నైషధము నుండి.
భారదావళి పవిత్ర గోత్ర విపులాపస్తంబ సంజ్ఞాన
వేదాద్రిరాజీభవృందు మారయలకు బు లెలిం బునాఖి
మాంబకుం గారాబైన తనూజ నన్ననఘు శ్రీనాథా
ఖ్యుల్ బిల్పింబ. —
వర్ణిఖపరవిలు: క్షరితము గజను ||
16 A. (ఈలాంటాంకు ఎక్కువ చదివిబ్భా గాలు సుదాంలు
మూండు అంగుళాలుల మకర్ల విరిగిపోగలు నది)
ఉదాహరణము - రంగనాథరామాయణము -
ద్విపద: —
ఓరిరాక్షసులార! యిటు శివప్పైనను
మోరలవిలసిల్లు సుగ్రీవు బంటు.
లక్షణము: —
గీ. మొనసి కలయులను కారాంతములు తెనుంగు
సేయునెడలను వాగ ... నరగ,
రాము భాను నుతను ఖనరాజ భూష. —
ఉదాహరణము: — రాము శబ్దము నకు శలగిరు
రవిము నుండి. —
క. ఉరివి చక్రము వడకెను,
పరవిము వేకయిలను రాము భానుని బల్పెఁ
. . . . అపులాంబు ప్రింగె. —
బాము శబ్దానకు విరాటపర్వము
గీ. అగ్గలింబనాయెను మటుబాహు ప్పవించు

గడు వజ్రావేడు మల్లుల గానెందు. —
ఊరు శబ్దానకు . . . భరణంబు నూరుల్. —
రఘు శబ్దానకు. ఆదిపర్వము నుండి.
దాంటి ధరశ్రీలు నాభ్రాసు భగీరథుని దశరథుని మంధా
తృరాము నీరఘుల్! విలయలంబ గిలి సద్గుణంబు . . .
సీ. అరిగెడి రయము న తరులు బాల్పడి మ్రగ్గ
బదము ద్విరాలిన చెదసి రాలు . . .
జంతు శబ్దమునకు అరణ్యపర్వము నుండి.
వు. మారికుం జెంతయు నాగివు దువ్వుం ||
. . . మన్నెవనన్నదే. శ్రీనాథుడు కాశీఖండము నుండి
సీసపాదము.
శ్రీకంఠ ధరణీధర శంభూ కాల
లాధిపయాంశానయ దుపలివలర
లక్షణము: —
గీ. పదములకు నెల్లనాం . . . స్త్రీ పురుష శబ్దములకా
క చెంత నార దాలంగి ప్రథమాంబ మహా హిల్ల
లరు నభ వా!
మృగములార! ఖగములార సురలార నరులార!
తరులార! గిరి . . .
వచనముల్లు వచ్చుటకు అభినవదండి ఆంధ్రభాషా
భూషణము నుండి.
క. ఒప్పులు గలిగిన మెచ్చుడు
తప్పులు గలిగిన నెరింగి తగదిల్లుడు త
ప్పొప్పులనకు దాప్పు తప్ప . . .
చ. అనఘుల డెందము వర్తనము నొందుక దోషము గనన్నవారానా
యనుఖుడు లక్ష్మీ బుంధుదనకర్మము గాని గుణంజేరలవెనా

సీ. కాంతు సంబోధనా వళులు కర్ణధార
యంబులనచేర నాంబులనగు విశల్య
మనియెడు నుడు ద్వంద్వ రాజు రాజన సులక్ష్మి
జులు వినెను కాంతుసంబోధనలకు భ్రగ. — 106
ఉదాహరణము ఆవలియానకు ఆదేశం రానిది
ఉద్యోగపర్వము నుండి

మ. ధృతరాష్ట్రుండును ప్రత్యుపకారము నాలుకుంతీ నందనుల్
18A. సింహము తమది నిరూపింప నసింహాసనవనము
మర్యాదశాంతి నీవనా ।
లలిత వృత్తంబులు. . . . సింహములకున్ వేగము
లు చేటుండునగా. నలగాంభీర్యము కారణము వలు
భయమున సంరక్షితులై యలు నిరీక్షి । —
కర్ణపర్వము. —

ఉ. రమిబన యూప్రరత్రు ఖలిలయెకశరంబున రాంప్రళాపగా
జూచన బాష్పగాని పెంచూప్పు నబూవది సంగరగిను ఖిలం
బైచను దెంచెనేనిదనాంతకుచేనది చెల్లనే లకున్
గోబరమెల్లగుంజనుడు గాజ్జునమేల మహాత్ములాలికిన్ — 107
ఆదేశము వచ్చుటకు ద్రోణపర్వము నుండి. —

క. ప్రుదరత్రు వాహమునన
మృదదిది వెరదంబు పతులగును నలు ఉపి పులదా
బాదవిన సాంలరికి విలు బి
ల్లుదు నిమెనకు ఖగధనాథుడు మహా గ్రుడై — 108
శ్రీపర్వము నుండి ఉదాహరణము.

క. ప్రసభనమెల్కిల నీదు
శ్వాసనుడ ష్వండు ఫుత్రసలి సురాలుల్కం
బైసీరలా వివిపెద్దవలు

గాంసిం చెప్పంగ నెరిగి కలగిన బదిలాగ్గి. 109
విరాటపర్వము నుండి. —

చ. అసమయనవీదిఖంగకమహోగ్రహం వృత్తిగమగిచెచ్చెరా
బసులకు గూల గాజనియె బాపడుకౌరవసేన యెడ రెటుం
తిసనోటల్యెడనాకిదికడింది విచారాలు పృష్ట. . . .
కర్ణధార యానకు ఆదేశము రానందులకు విరా
18B. ట॥ పర్వము నుండి —

చ. ఆకుటిలుడారలీవర్తనుడహంతంబదమాయదనీలనిరద్దా
లక్కకు తన వదలిశలుడు సుధఝర్ఝరు భిలు తుకుంలాలు ధ్వాన
యలుకాడుకు మీను వెంతలనయుల్లమెలు మెత్తన . . .
ఆదేశము వచ్చినందులకు అరణ్యపర్వము.

చ. తెగిమనకగ్గమై యలుగు దెంచన వాడిల తల్లినింక నాం
డు గళ్లకు బగిదకుండగ కదు వెస తగ్గరి . . .
ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము నుండి. —

క. వేసిలు లనిదుపగుబాం
కాసనముగు కాస్వనాగ్రముగు నెల్లగ . . .
అ . . . కు ఆదేశము రానందుకు విరాటపర్వము.

క. నాపలులగు గంధజులల
చేపడిములు బాంది వీడెసింహాబలుండు . . .
ఆదేశము వచ్చినందులకు ఉద్యోగపర్వము.

క. కాంవిరత్నై సురరాజిల్లి
శ్రీవారింపంగదను విశేషంబున . . .
ఉత్తరరామాయణము నుండి. —

క. పిదపగలికాళచాళులం
కుదయలంబై జలధిపరిమళారోవివలయం
బదనకు బంటు పాలము గా

నెఱరెండరు వేకడపు బుక్కనెసగం బిసగ్ర — 110

విరాటపర్వమును జూ

కైసేసి మదవిరా

ట్నాసంబున మేను బొంగ లఘువతి ॥—

ఒకానొకచోట (క్రి) యాపదాలకును ఆదేశాలు వ

చ్చును. ఉదాహరణము శాంతిపర్వము. —

చ. కుదిరి యున పుస్తకధరాదుల లకుచిన్ను సల్లరి హరితోరవ వెల్లకైసె

19A. లవుదిములు సల్లరి॥ కారరీతులు హరువిసలాలిహ కరావు

నాండు వెడు దలంపు నశిద్ధమే ధృంబులు లాలు శ్రీదినరాజులు

వెండినూలునై తెలు దవిన నీడు గాదు భరలాగిత్తమున

లాలిలు లాగి నర యుగ్ర —

చెలనాలకు వికల్పము వేదు. — ఆదేశాలు వచ్చు

టకు దాలి ఉదాహరణము —

చ. దిగకుడు వాహనాంబులుకెడిందిపు గాఁటిమ గాఁటిపాలము

కుగడక డకిరి పెట్టికుడు యూపరనాంబు ధవళిసూత్రం —

వికృతిలిశబ్దా దురత నాల్గింసతిలికానాంశీపులిగ

సడద వా: ॥ తెని॥

గీ. శబ్దశాసనుండు సంసకృత శబ్దంబు

తెలుగుపదములందు నిలుపునపుడు

దరయి ప్రత్యయములందు నాదేశ మొదవిదీ

నరంబు సూత్రము న విధించి యుంచె. — 111

అందుకు తెలుగుపదములందు సంస్కృత పదములనకు

ఆదేశము వచ్చుటకు శ్రీనాథుని కాశీఖండము. —

క. ఆవిముక్తంబులు ముక్తం

బవిముక్తంబును బుబరాలరారాంభములం

దవదాన పరతానేవ్వం

ఉపదించుచునల వాడు దనుర్లడు ముని ప్రవరా! — 112

ఉత్తర రామాయణము నుండి

క. ఆదిమెలదులు గాగవిష్ణుని

పదినివ్వ యిలలాం డునాకు మగదమనని యు

ట్లుజడుంబసే యుచుండు దు

నిదినాంతర గనినదాన వేశదీము దని యోర్వ. — 113.

19B. వసుచరిత్ర ॥

మ. వివిధాగ్రీవపుములంబు గనున్నలులమునీక్షింప మోహారిపెం

పు వరిక్షింపవైనిం పమోచెవిమి చెయుభూపాలు నందనా.

లక్షణము:—

క. తెనుగు కృతులకాని వెయెదలర్

దనరగవా కాల్గింత గలపు దములనకారాల

బునకుం లాపం బాదిద్దనం

ఘునలర నాగ రాట్పురాగ కలుష విభంగా! — 114

ఉదాహరణము కాశీఖండము.

గీ. మల్లవిలాసు హాల దీపిలా మహుని దలలు

గలిత కావ్య కళా లాభంగములనాభు

జంద్ర చందన మందార సద్మశక్తి

సరస సాహిత్య సామ్రాజ్య చక్రవర్తి — 115

లక్షణము:-

గీ. పదునూరనంగ మూండు నాళ్లనగను

పాడునల్లి నాఁగ బరగు శబ్ద

ములనకారాంతులను వలనొప్పి దూలలో

త్తిష్ఠదుగుబు నుండు శ్రీమహేశ! — 116

ఉదాహరణమునకు శ్రీనాథుని కాశీఖండము నుండి

చూపుచున్నాను.

సీ. కాశికానగరాదు కంఠదేశములందు
యెల్ల రమ్యమ్ములనేగ జలధి -
ఆముక్తమాల్యద నుండి
గీ. ఇతరేతరాళ్లు కూడిన వాడె గువ
గలుగకుండిన ప్రియయాళ్ళు గలిగి పొన్ని. -
లక్షణము :-
గీ. సంసరించపదంబనగ విశేషణముచేసి
సంధి సూత్రంగ నాల సుశబ్దమునకు
మొదలి శేషము గద్యమున సదా యారాళు। . . .
20 A. . . . రాలనభుజగభూషా!
ఉదాహరణములు కాశిఖండము -
గీ. స్త్రీలు గలిగిన సంగీకరింపవలదు
ముండదీపెన శిపాడె మెగలుచూచి
బైసిమానినపరుల నిర్మాపు రాలు
విధవ దాని చెల్లినారు వ్రవిషమంబు - 117
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము. సీసపాదము.
సీ. ఒకరింటి [illegible] కుసుమసాహసులాల
డాంటికి వెరపునే కెత్తె రంగు -
కడమ వాటికి యింటింటి గెలిచి సికాని ది. -
లక్షణము :-
ఉండరాదను కాంచను కాండరనగ
సుంకరెండు [illegible]
దగు క్రియలయందు విశేషలు దాపవిదెన
[illegible] - 118
ఉండరనుటకు [illegible] సీసపాదము.
తల్లిదండ్రుల రక్షింప దలపకున్న (కుంత్రి)

ప్రజల భీమేశపురవిద్యా ప్రభవముల. -
అందురనుటకు కలవిశక్తిరసాయనము. సీసపాదము.
సీ. పటుయంత్రగాండరు పటుమేని యాయా తరు
పారిసంతతులెల్ల బ్రహ్మవలదె.
అనుభవింతురనుటకు ఆదిపర్వము.
గీ. తగిన [illegible] జరయు దైవవశంబున
నరతెరే [illegible] దానిననుభవింత్రు
గాక [illegible]
కాందర [illegible] - 119
ఆరణ్యపర్వము నుండి
20 B గీ. బలముగలవానిబట్టు ఉత్తరబలవిహీను
[illegible]
మధ్యమ్ముగాన [illegible]
కల్గి నిర్జించు మధ్యమక్షత్ర (కుల న) [illegible] - 120
లక్షణము :-
క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] . . . [illegible]! 121
ఉదాహరణములనకు భీష్మఖండము -
గీ. దేవతాభర్తృశంభుప్రతిష్ఠచేసి
సురగణంబుల [illegible] . .
పారిజాతాపహరణము
[illegible]
[illegible]
. . . . బాల గంభీరలీలా

ఉరుసంక్షోభము నాందు వారినిచాటం బోగాంబు వర్తింపదే_
దాని ఉదాహరణము నుంచి.

కం. ఇరువదియేడు గణాంచ
ఉరునారువ రెకేక యతులు బానాంచకుదై...

లక్షణము:-

కం. మల్లిలను శబ్దము నరుల్
మల్లులు మల్లరని కలయతుల మానుగ బలుకన్
జెల్లును కలి యతి యలినహిం
వల్లభ తేయూర విరితవాణి విలాసా! _ 122

మల్లెలను టుకు విరాటు పరిచయమునుంచి

చ. వలసిన నేటనేను బలవంతుడ గౌరెను పోవు వంతెచె
ల్లుబి [illegible] నాథుని దాశరి పోరు దుశూరత యల్లసిల్లగా
దలము సులాంవ్ర విదళ్ళి మెయి దర్పము బెర్చి పెనాగుబెట్టి ము
ల్లల విరుపు మరినిగలి యలగిని ||బరాంట్రీకే వేడ్కయోయులి 123
మల్లరనుటుకు రాజాంభు క్రీడయము _

21 A.

మ. ఆలరి యయశిలు రాజరాజు పెదలి [illegible] ధీరు బాహుల్భ యం
కరకౌక్షీయకధారబారనక [illegible] కౌంతేయ వీరారి ఎ
ల్లరకుం మట్టియల గుందదియల బలదూం [illegible] సంగరాంతవియ
క్షరకాంతస్త్ర నపాళి విస్తరిడి కాంక్షర్యాలు బర్చింప గల్ . _ 123.

లక్షణము:-

కం. వినాస్వరయుకనాస్వరయు
సునాస్వరయు నను చలబలుకనాప్పుం గలయుల్
జెన్నగవి ధరిమప్ర యుష్కు
పన్నగకుల రాజ పరిరభ్య వభయలి విలాసా! 124

ఉదాహరణము దానిదుపరము _
(ప్రత్యేకముగా చూపవలయును)

కం. గురుడును నేర్పను మద్రి
శివరు డుంగళ్ళుండు గప్రుడుసా బలుడునన్
ధరయె లింపగను నాగ్రరయు
రయునేకుం బనునె సంగరముల గలంగరి. _ 125.

లక్షణము:-

కం. నలుడులు నెరుమంగలవద
ము లయు తొలిబులదంగు గావళిలుల జెళ్ళయునా
జలుక యనకిక్రిన గిసలకన
నాగాధ్వన భాడు పనగ నాంతి యురంగా. _ 126

గీ. కలికి కాతికి మతికి కడిగి యలవిగి యలన
కలిమి బలిమి చెలిమి తెలివి యలనగ
నతికి నతికి విసికి యసి ఘదంబులకద
నకరితాయుల శ్రేష్ఠ మ గు వేహాశ! _ 127
~~ఈ రెండు పద్యములను~~ లక్షణము సులభముగనుక
ఉదాహరణము వ్రాయవేదు _

లక్షణము:-

21 B

గీ. యతిప్రాస|స్థితివదాలులందానరఘునుడు
వైననవ్రనవిధికుడ నైననేను
ననెదు చూర్ణమనకైన నేవిద్ధికుడైన
నైననాగప్రమలి బాయ నిలకాంత! 128.

ఉదాహరణము:- యతిప్రాస వదానకుకవ్వలప్పము.

శా. శ్రీ(ఘు)ం బాంటిని వచ్చి సంపత్తిలిభవశ్రేసా ఖిలగంధంబుదా
నాఘుత్రి శంపనివత్తనూజులదురాలా శిశ్రీష్మలంజెన నర్
మురుఘుత్రి దినవిహేముగున్నబిసిలి [illegible] పాశూనులిం శవైగగిమబ
వాత్రుం చెట్టిక వచ్చి సంపత్తివాద వళ్ళిల్లాయయు కాకనేప్రబు షివే
యతా పవి విలరత్నం పగన్ _ 129

జైమినీ భారతము నుండి. –

మ. జయలక్ష్మీరథమెక్కనైన నకుదగమర్త్యాళురశ్వాగ్గాంబుల
న్నియు నర్పించుటనేకలపారణ. — —

పిల్లలమఱ్ఱి వీరన్న శాకుంతలా పరిణయము.

మ. జనన్నాథాగ్రాంఘ్రిలి [illegible] విశుభ్రాటంబు పై
జనితో [illegible] ప్రశంసనీయన వ[illegible] . . . [illegible]
బునకు బాంధవు నాపకారియగు [illegible]
రనిమషీర్త్యగు [illegible] వల్లభా! – 130

వసుచరిత్ర నుండి ఉదాహరణము –

చ. ఆరుదుగనీవిహారనదుల ప్రజాధిప్రమంబు [illegible]
కరడును దకిత్తన [illegible]
స్థిరతరుణా విశేష॥మనజిష్ణు [illegible]
నరవర [illegible] సంగతుల్ – 131

22A

ఉత్తరరామాయణము నుండి.

క. ఏమే నీకు నాకటి చెప్పెద
దానవకులముఖ్యశ్రీద వ్యాలకు నవధు [illegible]
దైన నినుబోటి వాం[illegible]
మానవ్యులభియుండు విక్రమము నలంగలదే. – 132

ఆస్వరితాద్భుతము నకు నైషధము నుండి

గీ. అధికలాపపరిలాంఛితమైనను
యిదె ల్లుపచ్చలవిబువగాడ్పు నల్లనీవ . . .
కాశీఖండము నుండి సీసగీత. –

గీ. రండు నను గూడియోం పరిచార్యులార!
వత్సలలగగ్గి మా శీల వత్తురయ్యో
పరమనిర్హాగు [illegible] నా పత్ముదగిరి
కటుకటా సౌఖ్యములకాశ కాడి బాసి. – 133

ఉత్తరరామాయణము నుండి. –

చ. హరి హర్తి పద్మిగజ్జలను నాదికదేంద్రుల నూల్లనల [illegible]
శరులను భక్తి గాద్భులగ వారికపంగవిలాసవి
స్తరము హానీయుదైన నను సరసులు తోత్తర [illegible] భూ
వరుడు దగంగరాబిబి వారని మన్ననవాదరింపు చుక్రి – 134

ఉదాత్తగావ్యము నుండి.

చ. వరము నబుర్ల్లెతిం భరతవంశము సాద్భులనాడు పాండుభూ
వరునకు గాడపైత్రి జనవంశుల బాందిలి ॥ . . .

లక్షణము :-

గీ. యముష్కరద్గంబు బహువచనాక్తి బలుకు
నష్టుడుష్ట నులు ప్రసిద్ధులు ననుపదములు ॥

22B

కలరథము నలుకడ ప్రసిద్ధులగు మార
నంగమిను గావరిములయందు నొంగదమున! – 135

ఉదాహరణము ఆదిపురాణము –

చ. బలకుల ప్రసిద్ధులు భాసురశస్త్ర మహాస్త్ర విదులిలం
గరము ప్రసిద్ధులై పరగు గౌరవులు శిష్యులు [illegible].

ఉదాత్తగపురాణము నుండి –

క. మాఱుని . . . లయు సమాపు
వారపుపరి [illegible] భువలవిపగ్గలలక్షైనా
నారాయణీ ఏలల [illegible] జని
సారమతం జేయు కంఠ [illegible]. –

శాంతిపర్వము నుండి సీసపాదము.

సీ. పరము నిమ్ము నానీవ వాయువానన
లశక్తుల ధరియించిన దబ్బముల [illegible]

లక్షణము :–

క. నరులు ఉలపాల్లలగుచుం

విరులు గప్పైరాల్లు గదసి దివిలోపల జెందన్
సరవి నవవేరెంపు లడరం
గిరిదైత్యారి విసాగి నాకనైలకనా విధ్ధరా! — 136
నులులకు సులక్షమే, ఈ యులకు ఎంత ప్రగడరాం కాం
యలకులు నరసి.

ఉ. లాలిగులు బాలతేలవరు లైనలు లెకెక్కిగ నాక లోకలి
లాగరివంబు సాంబరులు గాగ దబ్బి సంపల్లవాల్లస
ద్దవిగబ్బ యుక్తి నాల్లవి శుద్ధలటవలు స్థలసు రదగాసుధా
రామాగములు నెందు దు శ్రీల పయోధి మధింబరసజ్జ వైకవ్రతం. — 137
భీమఖండము సీసపాదము.

సీ. శాక పాకములలో సంభారములలోన
పరిపకమైన ॥ సుపసర్పవ్ప లోన ॥ —
శ్రీనాథుని హరవిలాసము నరసి. —

క. భూలోకప్రేల పెశాద
వెలలయలుం దొడుగాగ ప్రమదలు పగలున్
రాల రియలు నసప్పదశ
జాలి ప్రమలకును దర్శకలు సంధించుర్ — 138
శాంలి పరిమనుండి

మ. పరిహాసంబున దేవి భవలలి లంకె దుర్భ్రష్టదలుం బాందు ధూ
వరునాజ్ఞంజనరీగి మెచ్చరు పనింవంబలుర శెగ్గద భాగ్యా
ల్మరు కౌలూహల వేషభాష్యములుం దుల్యలవలుం బాండియు
లరువారెల్ల పదాంబు వేడుదుదు నింలురజ్ఞాయ మాంతాజ్ఞనే. — 139
శకటరేఫము కాశీఖండము. సీసపాదము.

సీ. ముగడు దనెల్లను మాంతల్లెలు నవి వేరి
వారి శ్రీ ర్మై బార్తిలంబు వనవలు లోన. —
(ప్రతిపట ఆనగా శిలపవ్రాతలు లోనవారు భూము)

లక్ష్యములు: —

గీ. వేవనెత్తుటయును బావకయుందుట
వెరవకుండుటయును మరవకుండు
నావననెయుయు పనెడు ముడువులు గలవరా
కృష్ణలీలాముకుందు రాజమకుట! — 140
వేవనెత్తుటకు కవిల ఉపష్పకములు నరసి. —

మ. అనలాగనగ్గిన వారి పాదములమీద వాలెనెల్లనా
యలినపశ్చాత్తరీ నిమా సరిరంజులు ఖలులంద నాగల్ సర్వ మొకక్కపుం
బనబుబ్బంగలు లరుక్కఖలవలు వింక్రంజాకుకి పదాక్షినరం
కనిద దాలియలు లపేలుజేయు బకలా పాత్ర ద్భిశల ॥ లయాత్రి ప్ర. — 141
23 B.
చాకుండుటకు రాము క్రమాల ధనురశి

శా. ఆశ్వీకే శద్ధ్వలు జాలత నానుప్ప నిరాజరీర బిల్లజే రక్ష ధులం
బాకాంక్షింప గెల్పు మ్రులయిర్వన విదళింబుల్ల కుండారుదా
జాకుండా వవే నాంచు ॥ . . .
కాశీఖండము నరసి.

క. చాకునగిడు ముక్కలు
శ్రీ కాశీక్షేత్రము వెలపవరిక ॥ . . . .
ఆరంభపరిమము నరసి ఉదాహరణము. —

క. నాలుగు దిశలను దాంద
జాలావెళ్ళ గడిసె ప్రుండి చానాగు నృపా
లాలా ననె నెకల సరి
లుల్లలము చెరాన నెల్లకాని పాముగ్ర దయతో. — 142
వెరకుండుటకు కాశీఖండము నుండి.

గీ. చెంచు నింటికి బోయి చెంబలకు బియ్యము
చెప్పిన [illegible] లాల బాంద బేయు బెళ్ళి
వెరకు [illegible] నుక్కఖంబున నెరుకరని

గాంచి యాతని లోగిట సఖులంటి పిసి.— 143

నాగనయ్య నీటుకు ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము నుండి.—

సీ. అన్ని నెప్పైకూర్చి నటని నాగనయుడు

సబరాబరంబైన జగము వెల్ల ॥—॥

దాశరథి చరిత్రము నుండి ఉదాహరణము:—

గీ. బలము నచ్చెరువొంద నట్లు లవ్వుమెరయ

నేమమొందని లవు దాకి నిలిచినాడు

కమల నాప్పించి రక్షణ యరాంగుల నాంచి

సూను నాగనెంచు గాథ విస్మృతి నిలాడు.— 144

లక్షణము:—

గీ. మూడు వింగంబులకు నసమయ్య బంధ్య

ములదె నుంచున గలపదములకు నెల్ల

యను లువచ్చు నికాశాంత ములకాకరి

24A. లారి నిబాల్ల నకా॥రంబు దారి యనఘవ!— 145

ఉదాహరణము పారిజాతాపహరణము—

చ. అనలు దురెండు మూడు యలము దాసుర నాధుడు నాలుగ్నైదులో

యని భిక్షుదారు గంధవహు పక్షపుడెపుడు హాముడెవ్వరికి

ఘనవిశిఖంబు వేయ ॥—॥

సూరన్న కళాపూర్ణోదయము నుండి.

చ. నెరయన దినవేళ దెరిగి నెడదిక్కైకయు కాలులకెల్లరికి

నెరవు నటండు నీవ్రవిన నెక్కైదెమూపులకిప్పుడె నియ్యరి ॥

ఉత్తర రామాయణము నుండి—

శా. పాలింగవింయు పాయుపు త్రసరిత్తు వందాల శ్రీకృష్ణుడై ॥

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము నుండి ఉదాహరణము.

క. అను జులకు నత్యుపడిరే

ఖనిజేయంగనేమ జూచి మెచ్చలి గాని

ప్రసుపాంధ్రు రెగనేనిం

వినులల పాలమున కాలువిలు వడు సుహృత్!— 146

లక్షణము:—

క. తనరిచి యొనరిచి యరించి

యను పదము లక్షులు సంధి నశ గుంభాకమున్

వినుము లవనర్చి యొనర్చి యు

ననగ నవర్చియు ననంగ నంగవు సరసా!— 147

ఉదాహరణము ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ హరివంశము.

క. బాపులు ము దివదగ బిడికి

యలరారు ॥— కదమవి సులభము (అని) టీకని యా

లాగి తెలిసి కానవచ్చెను—

లక్షణము,:—

గీ. లా యెరయును యుల్లయు పరమెరద యననగ

గలుగదలంబు మద్భి యకారాయునకు ॥

24B. ననుచిమను సము వ్యాకరాంబల రాజున్నె చెప్ప

గాని యతిలంబు కలలలంబ గలమశారు!— 148

(ఆరాధ్యులకు పొట్టెలుకు బోయ ఖండము ప్రసిగలి

ఇటాయన నాటి పంపినంబులయిన గాయలు నిన్నడి

(శ్రీ) భుసాంఖ్యాప్రకాంబు, మద్యనాధుని పటాంగులు=)

ఈ బుర్ర తెల్పు లావర్సినవి లాటాంకు ప్రయోగనిమిత్తి

మలిచి మలవాటి అక్షరయులలో వ్రాసినారు. అదియు

గాక ఆ చన్ని అక్షరములను తుండతె విసు కానటుకు పేలు

కాకుండవు సుసులు కాత్తు యునమంచన, నెమ్మది

గా బాంబు అక్షరములను పేకుండ యూప్రయోగ

నికి వ్రాసినారు. ఆయునని విషయము చకిరిగాంతెవి

యుటువేదు.

వారెరకు లేఖావిము వచ్చుటకు ఉదాహరణము
చంద్రభానుచరిత్రమునందిన్ని సహాదరణము –

సీ. ఒకయింతరెమరగిన శికమాదము శిపూఁవు
పెట్టెలు వాలయలవారెమరలుచులెల్లు ॥ –

ఉ యెళలకు లేఖావిము వచ్చుటకు ఆరణిపరిణము
నుండి యుదాహరణము –

చ. కలదనుయంతిబాపనమకట్టి పాలింబారిబాలునాపశాం
లలనను దీక్షసౌహృదబలంబున నిట్టులకెంతయుంజున
స్నలుడు వి మోహరజ్జుల బెనంగి గళాగలకారయయెళను
రెళలయు నుబాగె నారకయతెంతయు బిరుదళ్ల విన్నిలాల్పైక్షే – 149

రుయెళదకు యెలావిము వచ్చుటకు యయాతిచరి
త్ర నుండి యుదాహరణము –

సీ. వలబద్ధ జకళవల బెనెను న్నెబిలుగుబ
యెళదలగని గుబ్బ పాలింఛ్లి మెరయు

కప్పుల షష్ఠిలు నుండి లుదయెక యుదాహరణము.
పదిలు లీ దాత్రిల సౌఖ్య శెగెవి విలంపం శనులరిశాలలబ
రెళదవక్షరయా పాలిజేరుటను దాయంబాష్పములి గ్రుచ్చిను
రులిలు గాంచె; వెనవెలు పరెంపాంశి వేవి ఘులు –
కళాపూర్ణోదయములు నుండి

క. పలుపలు దలయ రటి లవన
స్నలు గిరి దాగి యల్లబిల లలు నంబా రాదిదిం
25A చ్చుల వింజనిన చ్చు చలను । యెళలనిరాప్రులు
యెళలనింపులబెనుపదెంతగెనావరళిలుస్ర్ర – 150

చాటుధారనుండి ఒక యుదాహరణము.

శా. శ్రీ కేలాంతక్రియకృష్ణరాయలనపాల భ్వన్నిదు వైరిక్షమా
పాలురవీగిహాయలాదిరాంఘులగుబుంబాలంవనశారంబశా

బంరంగాన్దయలకేశపాంశులయు లాంగంగెకిసలగాట్టి యు
యారిలగజాంపములం చుబాడుదుర ఖల్లాంభోలి ప్రత్యక్షరవి –
రుయెళదకు ఆలావిము వచ్చుటకు భాసరిరాలారంయిణము
నుండి యుదాహరణము. –

చ. కదలినవేదిబాష్పములు గ్రుచ్చిపయంబయు బరావిఖేలమై
నదళులు విన్నన్నైన హృదయంబునబాల్పగుహిర... యట్పెప
యెళద దళియంగ గానబడె నంబల నిర్జలరల్పభూష్ణ వి
దుదిలదశరిలం నపుణిద్దాంపనపులిలబాలి దాపగెల్ – 151

లక్షణము: –

క. నిలనాయాటలనుపరన
పులప్పై బెరదార్లు గలియమెదగిలిల గలల్
లవి గ్రుంగు క్రుంగు నెరవల
పవిత్రలకు జక్షలాదళ్లు పరవేలనిలయా! 152

గీ. ఆకుపలంతి యలనాంగ నకులిలాలి యలనాంగ
నీగయాశియనగ నిగ్గయాంశి
యెపనాంటి యనగనెచ్చెనాట్టియనాంగ
జెల్లు కల్లలయందు శ్రీమహేశ! – 153.

శిభశఘనహాలయింద నుందరాదు. –

లక్షణము: –

క. లగగలులగకారళ్లునకు
నగునాకార్తికచాళ్లకొరవిరాంశ్రుపదములల్
25B నగరన । గనవరనాంగా
పగడలు పవడంబునాంగ పరవేలనిలయా! – 154

శాంలపరవిము నుండి

క.. వివిధాలాపిలరింబులకును
నపల్లలి దాయలకడనకు దాద్యోశాం

అవిధానము ననిరసనం

బహుళపుణ్యాహింమునచెల ననవదలిలు గద – 155

క. ఆవలవల వెళ్లి గారక్షితు

విన్నదించుము నల .. కుదురు నెరిన ప్లనె ॥ –

కడమ యిరికాని ఏకవచ్చలు మొదలు వేవేన కలవు. –

లక్ష్యములు: –

క. కాదింపటికావించుటు

భావింప్రలు మరియుల పడని భ్రావించుటవర్

గావెలయల గలుల మహిం ॥ –

కాని ఏకవచ్చలు మొదలు వేవేన కలవు.

ననౌశ్వకులాం షౌ ఓనార్ధ ప్రముదసనార్థా!

కావింప్రటి అనుటకు సులభమైన. –

కావించుట అనుటకు హంసవిలాసము.

ఉ. మంజగమైన యుక్తలు సమందరకంబు కరంగవెట్టి ప్ర

త్రెంచిన మంచకజ్జములు లవె నిలనెలను దాగిలగొని భ

క్షించుచు ॥ —

నైషధము నుండి మరియొక ఉదాహరణము. –

గీ. కమలనేత్రు యమవస్త్ర్మన విముఖ వెలైన

బంచలలవ్వించుమది. ప్రకాశించుచు ॥ — ॥

ఆముక్తమాల్యద నుండి. –

ఉ. చంపలనేత్ర దిల్లుమిల మాలమృదాల సరంబు వేవము

క్లించన మాయలెంచక బకించిల దూష్యకు నంగల్లు

యంబకు చెప్ప గాంచి యుకనైనను గనుమె యంచువెంపు

శిక్షించగదాగచటె వనగవ్య చెర్చురుమాటకాకింత షౌ మెయులు. 156

వసుచరిత్ర నుండి ఉదాహరణము

మహాప్రస్తర: –

మహాప్రస్థర: –

పరభూభృలాప్రస్థానమ్మింబడు యవిహాములు

భారతి బాటింప వెండలు

సరిగాద ధ్వంకలయాల్నెనకర

విహారిగాజం యుకు నేరానకంచులు –

బహులాంకటిబరిత్రము నుండి మరియొకటి

శ్లో. అంచులారాయడి వనెనెరాల్పలగు రింకాసినుబాలల్లానం

బంచాశలిములు గల్గ పొంపదాకగల వర్థ ప్రపంచాంబులిదు వా

కిందంబచ్చైన పొంతలూడిడు వేలకిల్లు ప్రమన్నంబు తో

బొంచదాదిహాలు లంబు మంబపము పంపారజెరవి కొంయత్తై – 157

హంసవిలాసము నుండి. –

ఉ. వంచనచేసి యుల్లుచెలవంగాని పూవప్రులంబవైరినై

రించలనె దుర్ధిదాధిపు వరెకులిల భూములు గాల్చి దర్పాశగం

వించెడి పిండిపిండిగ ॥ – ॥

రుక్మాంగద చరిత్ర నుండి. –

మల్లా కాకిల: –

పంచనాయక నాయకాంబుల బారి కాంరవిగ బాలకే

నంబయాన వ.రించు నట్టు దుల: ిము గాంచి వక్త్రంబంలారని ॥

ఇది సంధి ప్రకరణము

—

విభక్తి ప్రకరణము.

లక్షణము:-

గీ. మహిం నకారాంతములు లత్వమంబు సేయు
నెడల ప్రథమకు వచ్చెడు డు సమాస
ములనాగకగకె రీఢ మనసేయు ప్రాణి మనిన
26 B నదియు॥ కాంద రఘుషష్ఠి యలం క్రి-గని వేశ! — 158

ఉదాహరణలు - ఆదిపర్వము.

చ. అఖిలజగద్భయంకర విషాగ్నియు నప్రతిహాసర్పమానవీ
ఖలులగలయట్టి సర్పములకాంతన మేలయు సేయు సర్వదా
గాను ॥ — ॥

అరణ్యపర్వము నుండి యుదాహరణలు.

చ. అనుపమతేజుడున్నతభుజాగ్రుడు దుర్జయవైరినిగ్రహుం
డనఘుడు నాయుమానుడని ఖ్యాతుడు చేసిన సత్యపాశబం
ధనమున ॥ — ॥

విరాటపర్వము నుండి -

గీ. అప్పుడు రాధేయుడు [illegible] నిజభుడుండు। [illegible] ॥

ఉదాహరణలు. సభాపర్వము.

ఉ. అర్థులరాష్ట్రు చేసిన యనర్ఘ [illegible] వరానుబద్ధ [illegible]
భాంధవులి నాప్పుచున్న సభ ॥ — ॥

తమ్ముడు, అల్లుడు అనే తెలుగు పదాలకున్న
డుకారలోపము వచ్చును.

అనుశాసనికము నుండి. —

గీ. తమ్ముడు చేసిన దుష్కృతంబు దలగలూని
ధర్మజు [illegible] ప్రతిమలు [illegible] సి. — ॥ —

ఈలాగే ప్రథమాంతాలన్నింటికి తెలిసి కానేరి. —

లక్షణము:-

గీ. షష్ఠి తత్పురుషలు బహువ్రీహి శబ్దములకల, వి
భక్తులందు ద్వివిభక్తికు ప్రథమ వచ్చు
మరి ద్వివిభక్తి యందు నాకలిగె నెరయు నతడ
మెకతె నరవంటి నెకతె నా మధ్యగత రాంక. — 159

ఉదాహరణలు ద్వితీయకు ప్రథమ వచ్చుటకు -
కవికర్తరసాయనము నుండి - సీసగీతి.

27A. గీ. పసిడి రథమెక్కి విఫలవైభవము మెరయు ॥ —

రెండవ విధము ద్వితీయలలకు -
పారిజాతాపహరణము నుండి. —

చ. అరదమునెక్కి కెలన [illegible] వెలసైన [illegible]

ఉత్తరరామాయణము నుండి. —

చ. అరదమునెక్కి లగబన సహస్రముకాంతి వెలుంగ [illegible]
ర్జరపతి ॥ —

కాశీఖండము నుండి ఉదాహరణలు -

గీ. విగహావలి నెక్కి వైష్ణవి ప్రహారి [illegible]
బంచ [illegible] సంచరించు
నాల్గువాహనములనెక్కి యలహారహాంబు
ననఘ శ్రీకాశికాపురాధ్యక్షంతరము న. — 160

సభాపర్వము:- ఉదాహరణలు.

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] నాప్పు [illegible] చేసభ్ర — 161

కవికర్తరసాయనము నుండి మరియొక ఉదాహ
రణము నిచ్చుచున్నాను. —

చ. తావి జలనెల్ల గాసి కరలాంబరసమ్రాట్ వెన్నెలగాల్పగాం
నలజులనెల్ల గాసి నభరాంబలదీప్తులు పైన్ని గుర్బితా ॥ —
లక్షణము: —
గీ. కూర్చియును దివలీయకును నాకర్షపుష్టికి
వైవి భక్తిగాన బడగరాక
యడగించు తిలకముల నాచార్య(బ్ర)మున్న
రాజు కాడు కసంగ్ర రాజ మకుట! — 162
కూర్చియును దివలియలకు ఉదాహరణము నుడివి
పరచెదను ఇటు —
అట్టిమునీంద్రులకు వందింబురములం బరాశరసుతుం(బ్ర)కన్న
కరుణ బు భక్తిలాగ ॥ —
278. అను శాసనేక పరచెదను ఇంక.
నీవు గుంగనినాడి, విన్నయట్టిది (బ్ర)హ్మా గకు లమాంపాల
చల్లు వైన కప్పని వినిపించు ॥ —
మాంక్షం దగ్గి పాభ్రాసేనము నుండి.
గీ. జరపికుంతిసు వారి కోసం యమాంధ్రు
బలికెనిట్లని వినయసంపదలు బాదల ॥ —
ఒకర్షపుష్టికి మాంత్ర ముసుల భవము —
లక్షణము: —
గీ. సప్తమికి నిలర్లీలయ కెంబగ దివలీయ
వచ్చునని జైర పేలనిప్ర చ్చైనగ
నందుచెలననందమున నట్టి రాజుల
పన్నగాధీశకే యుంర భవవిదూర! — 163.
ఉదాహరణము వసుచరిత్రము నుండి.
మ. మందమైనందిశరంబు సాధమెయు బాలర్కు వేత్రమాంగంబునాం
దరహాస్క్షివేరఘునాథశౌరి యుశివెందం దివరీలందారావ్వ

స్థిరపింబయుర ఆయులాంఖ వైక్షగననాటంబరి వీథుర్లకం
నరమాంపంబులు దాల్చి నగనెనయిలాం సంత్రంబు దచ్చోరలీలుల్. — 164
ఈ పద్యములోను గగనవాటింబరివయున ౧౦వ పాదము సప్త
మాన్తలాన దివలీయ వచ్చినది. అనివెంతను అనిలాంల
యస్థలాన దివలీయ వచ్చినది. రెండు లక్షణములును
కలిసియుండునవి.
లక్షణము: —
క. కైయనగ గకారములపై
నైయనగవి భక్తులాప్తు నరయగ గపులర్
బాయక రెండుకే చాగ జలదికి
కాయజుడు ॥ ర్థార్థ మారజ గాలిరాజ దా! — 165
కారకు కై చాలు శేషః . . . . . . నని
శబ్దశాసను డుచెప్పినాడు. అందుకు కైవచ్చుటకు
ఉదాహరణము భై. ఇనే భారతము
ఉ. నాంపుడు పాయునందనుడు నందనపాళి జయమాంవదిబాటని
కైవశమైన కనలకులు గాకని సుందరమాఠనే నిది
దప్పవనన్నిపము ధ్యనగదా పటావిక్రమ లాండనాబులర్
జైవయుడంతు నెరదుగురు శిక్షణగానులుగాంచు రంగనిల్ — 166
కకారము లందనై వచ్చుటకు శాంల పరిచి మ —
గీ. అరణిసన్నిపాదము కరజదవకీయందు
విప్రయజ్ఞ కర్త వేదగుప్త
కైజునించె నెవీదవవుసుదేవనాం
దనుభవింలు నేకలాని రాధి. — 167
గీ. లవిధలలి యంలిరది విభక్తులకు నెల్ల
గలు గలుమ ధవనకారంబు దాలగుచు లంత
రాజుచె రాజు కారకు శ్రీరాజు కొంచె

రామునకు సురాముసందన రాజభూష! — 168

ఇవి ఆభక్త్రా నిర్మితే ఇకే అనిశబ్దాను శాసన
సూత్రము కలదు. —
దానికి లక్ష్యము యొందు విభక్త్యులయందు నికారాం
నకు అనికలదు గనుక, రామునకు అన్నచోట నికా
రము గాక నకారము వస్తుంది. దానికి లోపము వేదన్ని
రాముకు అనికద్దు గనుక, లోపము వచ్చి రాముని

28B. వరా|| రాముకారకు, రాము వలన, రాముకు, రా
ము సందని బాలసరస్వతి గారు వ్యాఖ్యానియు
వ్రాసియున్నారు. కాండవృత్తికి రామునికి,
రామునకు అనికద్దు గనుక రామునకు అన్నచోట
నికారము గాక నకారము వస్తుంది. దానికి లో
పము వేదని రామునకు అని అనరాదన్నారు. అభి
నవదండి అం(ధ్ర) భ్రాష్యా భూషణము. —

క. సుతుని గని తెను సుతుని గని తెచ్చెన్
సుతుచేతాం సుతుని చేత సుతునకు నిచ్చెన్
సుతుకిచ్చెను సుతుని వలనం
సుతు వలనం సుతుని ధనము సుతు ధనమెల్లన్. 169

అని చెప్పియున్నారు గనుక అందుకు ఉదాహరణ
ము నైషధము నుండి. —

ఉ. లాలనగ్రుత్తపెబ్బు వికళాసము వెట్టెరి యాసనంబుగా
గాలయము సాధుమైన రెమొక కోవ ఇటికిం నిషధేంద్రు బబ్బుకున్ ||
భాసర్త అని రాహాం యొ ఉము. —

క. . . . భవతిలాంబు గరాం
మూయ అముంరబుంబు పా చేత సుకున్
ప్రేమనె రంగరుబు లాగనిభి.

ధామ మునకు నారదుండు దారతవజని తెచ్చెన్. 170

మరి నిర్గరాంఘాయు లయము సుతికి

చ. అపింమరుచ (త్రు)లాంపు దగు . . . బహర్త దిట్టు కున్
దు పింతుశలాంబు నిసలవడు యూడ నటారం(శ్రు)త్రకవంబున్
(గ్ర)హంబయోసెయు || —

కవికర్ణ రసాంయల నియు సీస పాదము. —

29A సీ. నీయుం ప్రకా|| రుచిక నిటలాక్ష డుములు
మూర్ఖంకరంబుచొంటు బుబాయిల కిప్రదు

సభాపరువము నుండి సీస పాదము. —

సీ. సహదేవ నకుల శ్రీసపసుల భ్రాతుల
(గ్ర)మమున నలుప్రర కొరవేంద్రులు
కాకాతికత్రి దేయున నుకత్రివంబున నాత్ర || — ||

పంచజాంగాపహరణము నుండి.

పంటకు వచ్చు మగ్రిగలవంబకె జెళ్ళదటించ బలం ||

లక్షణము: —

క. పెల్లడర గాని వెలుదుల
దెల్లయ గాం చేలనను లవలి యుకు గ్రలయలన్
జెల్లును వెల్లి యల నటుపగు
లక్షల్లల వలభు మింగ కలుష విభంగా! — 171

ఉదాహరణము (శ్రీ)నాథుని నైషధము నుండి సీసపా
దము. —

సీ. దుగ్ధాబ్ధి కన్నెకకలాగ డికగిడల గంగ
నారి వీచెన్నె సుండున్ కాపు గాండె || — ||

కాశీఖండము నుండి సీస పాదము.

సీ. ఓరి క్రైస్తవ నాప్పుడి యుప వాసములనుండి
మగనాలి సరి బోల్ప దగదు విధవ || —

ఉత్తరరామాయణము నుండి.

మ. అపలఁగదాల్తమనీషపైనుభయకావ్యప్రౌఢిభావించుచున్
ల్పమలనంబారగుడంగనావిదుద॥ -

లక్షణము.

క. గురుడనజనకు డనఁదగు
పురుషాఖిలలతుల దాలంగి పొదవ్రనికినున్
పరికింపఁగ షష్ఠికి సుర
పరివృఢపరిపాలితాంధ్రపద్మినీశా! 172

ఉదాహరణము - ఉదాత్తరాఘవము నుండి.

క. వివిధమణిమయ రత్నంబులు
జవనాశ్వంబులు నుభద్రసామజములు ర
త్నవిభూషణములు బదాసా
నివహంబులు జాలకల్పఙ్మునికి నెల్తుర్ — 173.

29 B.

అనుశాసనికము నుండి యుదాహరణము.

క. దశకల్పసహస్రంబులు
నిశియుంతరాము దినములు సునిజ్ఞరలోకిన్
విశదప్రబోధమునకు
నవిశగలకాలములు విష్ణునకు విమలమతీ — 174

లక్షణము :-

క. ప్రథితమగు గణముల షష్ఠికి
ప్రథమవిశేషణము చెల్లు పరిపంథిమదా
న్వీదను డు రాము నాంనయ్యె
పృథివింబరల దారలంగ వృషపలగను నా! - 175

ఉదాహరణము. పారిజాతాపహరణము నుండి.
. ఆకిరీటిప్రభుజమైన సభుహృదయారు వెలకున్
. భీష్మపర్వము నుండి -

క. అపరాహ్ణసమయమున ని
ట్లుపమాతీర్థాలి మగీర యుద్ధంబయ్యెన్
విప్రలభుజబ్బలుడుబ్బేమున
కపురిలుటబలుండు కౌరవాధీశునకున్ — 176

ఉదాత్తరాఘవమునందలి యుదాహరణము.

క. మాపను ప్రసరాంజలిలు పా
దీపాంబులనూభృల్కు నీకునభుజా
టోపభయంకరుడ జ్ఞను
కాపాంనలమజరి ముట్టుకాగగదివార్థిన్. — 177

లక్షణము :-

క. కదిసి వయకారాంతములగు
పదములపై సప్తమీవిభక్తి రయిదగున్
మృదువుల సపృదయున యుండుం
పృదముండుం పృదము నొందననజనుళరావ! — 178

ఉదాహరణము ఆరణ్యపర్వము —

చ. ఉరమునయుండుకనుల్లుపృధ్వాంతరేఖలు నెరవు నాలుత్ర
స్ఫురితభుజదవ్యయుంబు ॥ — ॥

ఇందులోఁ ఉరమునయుండు నని రెండు లక్ష్యదేశ
ము ~~మండు~~. — లునవి.

30 A.

ఉదాహరణము వసుచరిత్రము నుండి. -

మ. హాటకాలారకశైలదుర్గమున నథ్రాస్రీసమైరాజిలే
భరవిభ్రాళ్లువహించు జంద్రగిరిదుర్గంబందుశ్రీవేంకటే
శుడు దాగప్పున్ ॥ —

ఇందులో దుర్గమున దుర్గమందు నని రెండు లక్ష్యములు
లునవి.

సప్తమికి దుర్గమందని ఆనరాదని కొందరి మతము.

అంత్యలకు ఉదాహరణ ప్రయోగములు:-
శ్రీనాథుని కాశీఖండమునుండి - సీసపాదము.

సీ. అవిముక్తమందున నుపాస్యదేవత్వ మెటులంటు
యంఘ్రిపల్లవములందణ్ణి కానలచ్చె. ॥-

కవికర్ణ రసాయనము నుండి యుదాహరణమునకు

మ. హరిదశ్వాన్వయమందు దాశరథినై యుత్పన్నుఁడై బ్రాహ్మణుల
ప్పుడవైయుండు విశ్వేశ శాంభవి నాకు ॥-

లక్ష్యములు:-

గీ. విన్నవిన్నకేలు వీడు పేరిలను నెడ
పిష్టమంటకేల వీడు పేరిల
ననగనాగప్పులరియు నేటు వెయ్య మెప్పిన
కారమెటులు దగ్గ, గాని నెకలనీశ! - 179

ఉదాహరణము నకారాలు వచ్చుటకు యయాతి
చరిత్రము నుండి. -

ఉ. విన్నన నెగులారిరల విందుకలా లప్పనీడ వెప్పుడుర్ ॥

వీడునను టకు వసుచరిత్రనుండి. -

క. వీడు బలిరింపానయెడ
వీడనివేడుకబలారి విభుడులయాగె
వీడు పరులనంగద గలన
వీడునగల వానికలు లవివిధాంబరముల్ - 180

పేర్లు ననుటకు అరణ్యపర్వము నుండి.

30B. క. కమనీయమైన యూపేర్లున
ధమసుయలంపావములూన పలరుచె ॥

కడప ఆన్నియు యూలాగె వినికగనేది. ఎందు
లకనగా ఇవి యన్నియు సులభముగా లె
వినికాన వచ్చును -

లక్ష్యము:-

గీ. నాగరునీరును నాగరును నుదువ్వులకును
నాగటనీటును నాగటనం నాగరనీర
నాగరననమరి నాగరన నీరనన
నాగరనన నల్లబను వేంకు ధరచాప. - 181

ఉదాహరణము నగరనయుటకు చంద్రభానుచరిత్ర.

గీ. నాగరమానిసి లాలలు వేసారికడుప
బూందములలయల్లు బెల్లుచు భవనభయద ॥-

నీరననుటకు చమత్కృతాంత ఆపరేశమైని విక్రమసే
నమునుండి.

గీ. నీరనగ్నిదయునికి యారయవి సర్వయం
బనుచు బూడబాగ నెకడవి యలష్ట
రంబుచూచ్చె నాకారి రత్నాకరములను
లనగజెలువ మజ నాపుణ్యులు. - 182

ఆదిపర్వము నుండి యుదాహరణము.

గీ. నీలగిన కాంత తారక ప్రులబింబమెు కాక్ష
యనగవెలుగుచునన్నయప్రభు ॥-

నీట అనుటకు ఉదాహరణము ఉత్తరరంగ చరి
త్ర సీసపాదము నుండి..

సీ. నీటదేలు శరంబు పాటు నాగలు సరంబు
బట్టగాబెట్టగా బుట్టకేని. - ॥

వసుచరిత్రము నుండి.

గీ. పాలముట్టినమా లాలన వేంకరంబు
నేడు నీకేలకట్టినాగ నీరబూరి
నీటబుట్టిన వాడుగా దాటువహిత
31A కొల్చుచున్నాడు జగమెల్ల ॥ కరుణవేక

నగరునమటకు కరవెరాజు పూరయు, కనుప్పచరిత్ర.

ఉ. కారణమే మరకతీసునఖంబుల త్రచ్చిలి నాదు నీకు వెం
షారకు తారమెప్పుదా పురారి వే చలువ చే. తరవెట్టి కీ
నగలునబాఫ్యసలలకు గాఢ్లలి యనమ్మదు కరగి లాగివినా
నగరెదననన్నియందరకు నగరికవిచ్చుము కుంచునప్పుడే. – 183

కడలు అని ఇట్టి కీ యా ప్రకారమే తెలిసి కానేది. –

లక్షణము: –

క. ఓనరదుల తీరుకు సప్తము
కని యెకెరిడ ప్రథమ వచ్చు గలుగు లక్షణంబుం
డెను చిచ్చు తికెనవాంగా
ఘనలరనగ రాష్ట్ర రంగ కలుషవిభ్రంగా! – 184

ఉదాహరణము తలతీయుకు ప్రథమ వచ్చుటకు
కాశీఖండము నీసగీలి. –

గీ. బ్రహ్మ రక్షులు తపస్సులు భవవల్లీ ర్ష
సేవకులు సర్వులును నిత్యప్రసాలు మొదలు
గాగ నాప్పుడు లమ్మ తొల్లి కరల్లి పదులు
వేరెకను గాందు సుఖ మున్న వారలిందు. – 185

సప్తమికి ప్రథమ వచ్చుటకు కాశీఖండము. –

గీ. ఎన్నికకు రాగాలు కూపంబు వెన్నిగల వ్ర
దివలి వక్షంబులన్ని మొందించు సాధివ
నాక భువనంబు నందాల్చి నందు గాంచి
వెరపాకింతయు వేకచిచ్చు తికెనేని. – 186

కాశీఖండమునందు ద్వితీయ సప్తమకు. –

సీ. తరిచూచి యుచ్చై శ్రీవాని బల్లకి కెల్లి
జూదమోడెనప్పుడి చుల్లి కానిన. –

లక్షణము: –

31 B.

గీ. వనము కాలము వేలు ముఖము ధనము లెంద
ము ను, మకారాంతములకు నాలెనయు నాకలి
తెలిని వుల్గ్ము దీర్ఘము బాపలెదెస
వర్ణములకు విభక్తుల వచ్చునభవ! – 187

ఉదాహరణము ఉదాహరణములు. –

క. మూసగధుల తరాష్ట్రుడు వేల
కొనరంగలు నరగబంధునాశము రాజిల్
శ్రీనాథము ॥ –

కర్ణపర్వము నందలి. –

గీ. వెండి పింజల లాపి వెగడింప యాజులలిత్ర
సేనధరణి నాథుల శిరము త్రుంచి
వాడినారసంబు వరలని నిలుంల్గన
నాటనేసె దివిజనాథ సుతుడు. – 188

లక్షణము: –

క. ఇల గానన్నియు లావనముల
నలరారగ షష్ఠి నిలుపు నప్పుడు నకారం
బలవడు నేకవచనముల
బలమినుక్షి నిఖిల దివిజ పరివృఢ శౌరీ! – 189

ఉదాహరణము నకువి రాటపర్వము నందు.

చ. అనుపలుకంకుశంబున క్రియంగది యంబన. భూరుహం
బునదెస వాగకమత్త గజ పుంగవు వాలదయు నాసమీరనం
దనుడు ॥ –

లక్షణము: –

శా. భువినుకారాంతములకు సంబుద్ధి తెలుగువ
నప్పుడు విష్ణుడ విష్ణుడా! యనగ నాప్పు
మరియు విష్ణు యటంచు గాందరు ద్విలరము

పలుకుచుండ్రు మహాత్ముల నాదియందు. — 190

. . దాంతనప్లుత స్వప్నంబుద్వాని చాళిచాంవిదుః
కేచిత్ ॥—

32A అని వాగనుశాసను॥ గనుసిరాత్రంబునం . . కిహరి
బలనేకంబులుచద్దు హింసయుదియా సూరావావే
రేఫలమ|త్ర్యలనేలంజరి యుంచుచాగు వదియులం
దాఱతెరింబంథుం బెకుర్తి బం। యులుహింసావిధిగాద
సంగవ శేషే దాగి వృద్ధి యియాహింపు వరా! —
(ముప్పది రెండక్షరవు టంచులమిను మిగిసిన పదము
ముప్పది రెండు వప్రుట పాఠంభము చూండగా భేదిం
బుబునవి. కారణాలు తెలియదు.)

లక్షణము: —

క. జడపద విరళిక్తపదముల
కడరగ ప్రాంతంగ మల్లులను గాని తేటికా
కెరిఅల సముద్రండనినుర
గుడనం వాయిసు దనంగకుతురిటు వింగా! — 191

ఉరగు డనుటకు ఆదిపదవమును ంఱె. —

చ. ఆరిగి లీవాగవిభూతి నమరాళులబాంధలుబాంధకుండగా
నురుగులనెల్లగాంచనమహారగనాయకు ॥—

ఆరణ్యోరు రవమును ంఱె వెరాకొటి

క. మంగయాండ్ర వెరిగిహేలుప
నగభూమముల యంబుబవననందనుడాకవ
న్నగు చెల పల్లవడే ॥—

వాయుసుడనుటకు కర్త పదవము

క. తెలగానిజలములు బక్షం
బులు దరశము దాగికజాగ్రత బాలిపాలినెగరం

బలమతిప్లై దిగబడగా
సాగలసి తెంగయల వేకపాయు మకులెగడాందేరి. — 192

లక్షణము: —

క. ఆమరంగ సాకార్థిక మొదగ
బ్బిదుల బ్రయోగింపబెల్ల పరికింపంగమాం
సములన హంసలనంగా
కుముల దాప్పం నిబ్గాగుబవేలంగ కుకురిటు వింగా! 193

ఉదాహరణము కర్త పదవము నుంఱె.

క. బలశాలి రెమ్మైన ~~హంసం~~ హంసలు

32B. బిలిబలి॥ ప్రతిశిరంబి పారబిలుచదువారు న్నీ
గలిపే యుంతకు మును హం
సలతో మిప్రింబుల వాయులసంబులు బిగలారి — 194

నైషధము: — ఉదాహరణము నకు.

ఉ. ఇందునిభాసలిలప్లుతల సమాక్షతెబేసిరి రాబిహం
సమ్ములు. —

హంసల ననుటకు ఆరణ్యోపదవమును ంఱెంబు
రెండవకయు దాహరణము. —

గీ. వీరసేనసుతుడు వీరుండు హంసల
నడచెడం గుచూచు నగుచు వాని
నెగిచి రెంగిచి వేడ్ర నెగయు కుంఱెగ నాకర్ల
హంసబట్టకాని రెంబ నలుర యమును.

ఆరణ్యోపదవమునుంఱె. —

గీ. వీరసేనసులుడు వీరుండు హంసల
నడచెడం గుచూంచు నగుచు వాని
నెగచి రెంగిచి వేడ్రనెగయుకుంఱెగ నాకర్ల
హంసబట్టకాని రెంబ నలుర యమును. — 195

ఇది విభక్తి ప్రకరణము :—

పారావారనిషంగ విధ్వదన పాంచాల్యధ్వజాంగ దము
రావిరాఘో మలయు: పతంగఘన సంహారాగ భంగాన
పారక్షీర పతీర హీరఘనసారాభ్రపగా హారక
కర్పూరేందూపలశోభితాంగ సవరా పార్వతీవల్లభాంగాగదా! 196.

గద్య :—

ఇది శ్రీమల్లక్ష్మీ కుక్కుటేశ్వర కరుణాకటా
క్ష నిరీక్షణ సంలబ్ధ సరసకవితా సామ్రాజ్య
ధురంధర ఘనయశోబంధుర కౌండిన్యసగోత్ర
పవిత్ర కూచిమంచి వంశ గంగనామాత్య పుత్ర,
సకల సంస్కృతాంధ్ర లక్షణ కళా కౌశలాంబ్రి
రామ లక్ష్మీకవి సార్వభౌమ ప్రణీతంబైన
(సర్వ) లక్షణసార సంగ్రహంబను కవిలక్షణం
బు, పంచవిధాంధ్ర ప్రకరణంబును, సంజ్ఞా
33A. ప్రకరణంబును॥ సంధి ప్రకరణంబును, వి
భక్తి ప్రకరణంబును అనెడు ప్రథమా
శ్వాసము. —

శ్రీ భవానీశంకరార్పణమస్తు.
శ్రీ సాంబశివార్పణమస్తు.

—

ఇది ప్రథమాశ్వాసము

సర్వలక్షణసార సంగ్రహము.

—

ద్వితీయాశ్వాసము.

శుభమస్తు :-　　　　అవిఘ్నమస్తు :-

శ్రీ గణాధిపతి.

శ్రీకవిలాచలకనాథ
చెంతకటు పద్మదళాంబ్జ భృంగశాసిక కురంగా
భీకరదనుజవిభంగా
నాగకర్ణ విభూషితాంగ కుక్కుటలింగా! — 1

వ. అవధరింపు మంకసమితో ప్రకరణంబున వివరిం
చెద. — 2

లక్షణము :—

గీ. పరిమితంబగు నాంధ్ర శబ్దంబు కలిమిల
సంసృతవదంబులోడ బాసంగి కరణి
ధారయింబగు, బర్గీతగంధరవ కాంత
అలర సన్మార్గంబాధిశ హరమహేశ! — 3

ఉదాహరణములనకు అధి పర్వము. —

ఉ. వాడిమయూఖములిగలుగు వాడి పదంబు ద్రుమంతే ॥
కర్ణపర్వమునుండి
మేదికి దాపశాఖలను మేటిహయంబులు దప్పి యొందుసా
భీల వ్రుట్టిరాగ ॥ -

కాశీఖండమునుండి. సీసపాదములు.

సీ. జలగుసంధ్యారాగచేలాంబరము గట్టి
　　కుసుమగర్భప్రకీలు కాప్పు జుట్టి.

అరణ్యపర్వమునుండి —

ఉ. ఆ నవ బ్రహ్మచారి ముఖమండల హంసవరంబు బాలాశశీ ॥

కర్ణపర్వము నుండి.-

గీ. అతని దాకె వేయుము నస్త్రిరుధిరాంపశిలులు ॥-

లక్షణము:-

సీ. అరయగ కర్పూర గంధియు హంసయా
 యని సమాసపదంబులు తెనుగు సేయ
నలఘు తత్కర్పూర గంధి యను సంబయాన యనంగ
 ~~యనరాదు~~ నాక కాని (కాని) పదములు దనరుట

34B ఉదాహరణ|ము:- కప్పురగంధి యనుటకు పారిజా
తాపహరణము నుండి.-

ఉ. అప్పుడు కౌరిజాంబుప్రతిపాలితయుంబు హృదిరతరంబులర్
ఇప్పతిసంభ్రమంబికయసేయుతెరంగలరార రాలుగా
నప్పున నూరి రెమొత్తురులసూడగనేకకడంగి వేలుఘం
గప్పురగంధు వెకిరింధగర్జ గిలాసిన్లల హంర్షిలిశీఖలర్ - 4
పెద్దకవి మల్లన రుక్మాంగదచరిత్ర నుండి.-

మత్తకోకిల:-

పంచసాయక సాయకంబులబారికోర్వగ బాలికై
సంబయాన వరించునప్పుడు గాకష్టుడుం మము గూడిన
త్రింబరాదని ॥-

లక్షణము:-

గీ. తెనుగు పలుకులు మాద దేవలాంభాషయు
సంస్కృతోంబు మాద సరవి దెనుగు
రూఢి మంరలవప్పు రుష్ట వైప ర్త్రిల్లు
నిభవిభంగ కుకురీతి రచింగ.- 5

ఉదాహరణము. తెనుగు మాది సంస్కృతలాటు
నకు శ్రీనాథకవి రచించిన కాశీఖండము నుం
డి సీసపాదము -

సీ. కస్తూరికాగ గూర్చి గంధసారములందు
 ముత్యాల తాటంకములు ధరించి ॥-
రెండవ విధానమునకు వసుచరిత్ర సీసపాదము.

సీ. ధరచ్ఛైమ పాంసుల లాలచూపి రంకుంద
 దనకూరిడి నిప్పునను ముంచె

లక్షణము:-

తెలుగు సంస్కృత పదమును గలయ గూర్చి
సరవిజెప్పిన నది కవివరుల గల్గిలుల
యందు మిశ్ర సమాసంబటంచు నండ్రు
కవిలోవల్లభ పాహా దురిలాంధ్ర గంధి వాహ!- 6

35A ఉదాహర॥ణము మనుచరిత్ర సీసపాదము.-

సీ. కలికి కచ్చీకలితి దిండి కరములు గిలిగింత
 నెపావిడు యూంకోనై నవపిజెనకు ॥

లక్షణము:-

క. తన నాని యను పదముల
కాన సంస్కృత శబ్దవితతి గూర్చి సమాసం
బానరింపజెల్లగ ములర్
ధనపతి సన్నిభ్రంకరాటి దానవజైత్రా!- 7

ఉదాహరణము. వసుచరిత్ర సీసపాదము.

సీ. తనయు శాగి విశదాలు క్రాసాధ పాలికి
 సంబదాయనాలు పాతా ఖనముగ ॥-

లక్షణము:-

క. దిన వెచ్చము కరకంఘుడు
నను గిరిపతి పదములు గాని(యు) లలరాగులర్
ఘనమైన కవుల రచనల
వనజాతభూదిది విభి పరదిలక రావ!- 8

ఉదాహరణము శ్రీనాథుని చాటుధారాసీసపద్యము.

సీ. కైలాసమునఁ బంటు మైలారువిభుఁ డంటె
తినవెచ్చ మెవ్వండు దీర్చగలఁడు.

కరకంఠుఁ డనుటకు ఆరణ్యపర్వము నుండి.

క. ఎఱుకని రూ పెఱుఁగక నీకు
నఱలకు వెనదిరించి నాఁడపరాధములు దీర్ప
గరకంఠా క్షమియింపుము
నెఱనెవ్వరు నెఱుఁగఁగలరు నీ మహిమాంబుధీ - 9

లక్షణము:-

గీ. సంసకృత పదంబులఁ గాగి సమాసములఁ గూర్ప
35B. నప్పుడు కరణసు గూడన యతికి రెంబు
లాదియుండు నాకళిచో ననాదకుండు
తెనుగుకవులందు సమభావ నన్నిబాళి! - 10

ఉదాహరణము శాంతి పర్వము. -

ఉ. కావ్యనకాను క్రోధములకో మునినాత్రికకొటి గాంచుబళీ॥
కాశీఖండము సీసపాదము నుండి.

సీ. సంధ్యాభివందన శ్రద్ధ యుజ్జనవేళ
గీవాదవినాదుక్రియలు దగులు.

ఉదాహరణము - ఉద్యోగపర్వము.

1 చ. అనవుడు నిట్లనుం విదుర డకరీటు ధర్మసుతుండు బాంధవాం
డు నెంబెవి కాదు నుండగు భటులుండును బ్రెగ్గడయుం బురంధు గాం
డెనరదకోర్ధ్యరక్రుకటి కృతమన్ను సుశాంతి నియుక్తి స
దివనయుక్తి వేకటిలముల విశ్రుతి నాదకు కేదువ లక్షినే. - 11

ఉదాహరణము శల్యపర్వము నుండి

చ. కలపకలితావర్తిలంగది ఒగట్టెశిఖండిపుభద్రకుమారులు హా
గ్రుప వడి దారుణ రంగ భూమి గూలిరి బలాపినాంబులంధ్యులై

ఆథర్వణసూత్రము:-

సంయుక్తే సంస్కృతే తావ్యే సాంస్కృతస్య మాంధ్ర పదం
లక్షుఃః । భేదేదాద్యే సమాసే పి శేషతోఽగాదితాబ
దాంతాద్ధా । ఏదేషు వల ధాంత్రిచం సాస్త్రీకవేషు నైవ
నకేషు తమోఃః । సరావసవఫి చభ్రాషా సురహం
యుక్తే క్షేతపతే । ఫూంతప్వర్గ నర్గ లఘు లాచేష్వా
మల్వాదికేపి చ॥ - 12

అను పై సూత్రము నఱిగనిక తరంపినవిందు
నుపయోగాను నకద్దు.

ఉదాహరణము నకు ముప్తము. -

36A. ఫలప్రనాభి పుత్రరమప్పన॥ యతి.

లక్షణము:-

గీ. సంసకృత తాలదంబులా గిసమాసములు గూర్చు
కొనల త్రింగములకు దీర్ఘముల కుఱచ
లగుచునుండు నాకుఁ ద్రికచో నాంధ్రకవుల
రమ్యధవళాంగకలశనీరధినిషంగ. - 13

ఉదాహరణము. ఆధర్వణభారతము. -

క. పదిదినములు వైదు వారిద్దులు
పదపడి రెన్నాళ్లు నాకరిపగయుండ్రియున్
గదనంబు చేసి మడిసిరి
నదిసుత గురుకర్ణశల్య నాగపురశౌరి. - 14

ఉదాహరణము ఆదిపర్వము.

చ. జలరుహనాభరమ్య గిరిసానువనంబులవిటులాడుబలం
బులప్రదశాని దానదివసంబులనెన్నసునేసునెవ్వరిచే
నవినసరస్సుగూడియుమునానాడిమంగళరంగసంగతా
నిలశశితాస్థలాంతరవినిర్మలవిర్మలహార్మ్యరేఖలకై - 15

ఉదాహరణము కవికర్ణరసాయనము.

చ. తొలుత పుచేరకున్నమదిలాత్మరమెల్మి విభుండు బావితోఁ
నిలువున నాగలించుకరమున్ కరమున్ యుకరరమయిష్ట వమ
ల్పులకితమైన బాహ్యసంగభూవరకల్పకబాహుశాఖలన్
వలగాని యునన్నకోరకిత వల్లి యల్లిక వాసెనరమోర్మికిన్ — 16

ఉదాహరణము. ఉత్తరాంగధ చరిత్రము -

లయగ్రాహి :-

అమ్మకహంసగతిత్వము ఱునమృనిజభాగముయునను॥

ఆముక్తమాల్యద నుండి నీసగలు.-

గీ. అనఘ గంబుల మగల బ్రహ్మాలీలగాంచె
ధరణిధ వదల్ర విపిదోప దాస
పక్షిలత్రివిని॥క్షితలనిర్ఝరాల
మేశవరుడు లిపిక్ర భూపలియాశలరండు.- 17

వసుచరిత్రము నుండి.-

అష్టదు పురంధ్రి వర్గ మువర్ల్నైపర దాంకస్ఫూర్త్యమైన క
ప్రప్పనంను మల్గగ్గమై ॥ -

ఉదాహరణము నైషధము నుండి.-

కనకకర్ణికధరణిబుకాయుక్తకబరి నాగవాటిలనాంబుండు
శంబునిగాగ. —

ఉదాహరణము దివ్యలూపతాకశబ్దము నిరుడు.

సపర్ణదిః సపర్ణదిచూపి, ల్లావళ్ళికిత్రిలాం !-

అనిని -

లక్ష్మీ కర్ణక కర్ణా: ప్రయోగ ంనిన; మహిర్ణాపి మ
హింతథా అనినకాని శబ్దములున్నారాంతసరాం
లాటరెండు గలుగ చెప్పినాడు గనుక, యీలాటి శబ్దాలు
తెలిసికొనవలెను.-

36 B.

కర్ణికి, ధరణి, పురంధ్రి, శబ్దాలున్న యిటువలెనే
నడుచును. తెలిసేది.-

ఇది సమాస ప్రకరణము.

క్రియావిశేషణ ప్రకరణము-ఆరంభము -

లక్షణము:-

గీ. పృథివి స్థావరలిరఖ్రి ప్రభలలిపలకెల్ల
క్రియలుదగనేకవచనాంబులయులనర్జ్జ
చేవమునుభాదికక్రియలు చెలువనేక
వచనబహువచనాంబులై వరలునీశ! 18

ఉదాహరణము స్థావరలిఖీస్పదాలకు క్రియలే
కవచనమగుటకు. కాశీఖండము -

శా. అకలపించెజగత్రయంబు దిశలల్లాడెసముద్రంబులు
ప్రేకించెం భయమందెభూచరులు పభేదిల్లెం గులక్ష్మాధ్రములు॥

37A

ఉదాహరణము రామాయణము నుండి

చ. బరగెవసుంధరాస్థలిమహారథనాథుండు వంగెగూర్మములు
దరవెనభంబుమోసెసురదారులు బ్రమ్మెగ్గదిగంతరంబులు
లతినదవెంబు ఖిలమయినలుడు దర్పమెలర్పునహారరిముద్ధలిం
బెరుకగగాత్రశైలములు పెల్వడ వెంగలంగెంబయోధులు- 19

కాశీఖండము నుండి -

క. ఉర్విజ్ఞవలుబజరాయు
వోర్చిష్వాంతములు లండ బాంతము బసేవదఖిలములి
లతిజ్ఞామండజవిజ్మిమ
హంజ్ఞలాలు గబుష్పుతారల హాలకరంధరలవై- 20

లక్షణము:-

గీ. తెనుగు కృతులందు స్త్రీలింగమునకు పున

పుంసకంబులె చెలవంబుల విశేష
ణంబులగు గౌరి శుభదృష్టి నదేశ భక్త్ర
దాయకంబనర ఖలభూధర నిభేశ! 21

ఉదాహరణము సభాపర్వము నుండి —

క. వరుణసభ సరవిలాసకరి
త్తరములు జవిల మణిమయములు సితప్రభలలి సుం
దరమండుండును వరుణుడు
వరుణానిస హితుడై ధృతవరంబుగనె యెప్పున్ — 22

కాశీఖండము నుండి.

మ. దివిజాధీశు సుధర్మయం సభసము ద్వీక్షించు ప్రాసాదవరం
డవకైలాసము వారైనున్నయది బ్రహ్మాండంబు లారాయుచో
ధవళాసిద్ధ ధరాట్టు హాసవిమల ప్రాఘుష్టశృంగాటపై
యవదాంత ధ్వజశాతకాంచలచటతాంఘ్రాలజీముతమై — 23

లక్షణము: —

క. తెలుగున నే బహువచనంబులు
తెలిగంబవ్యాపవచనములనకు విస్పష్టముగా
నిలుచుం విశేషణంబై
పాయుపాండగనే కవచనము షుఖధవించి. — 24

ఉదాహరణము: — ఆదిపర్వము నుండి —

మాలిని: —

సురలు సభజూడం జూపెనాం గారవృష్టుల్
గురిసె కులిశధారల్ కుంతలాంబరుల్ దికుక్కిం
జరపదములడంగెం సర్వదిక్పాలకాంలకో
కరణములుభయో దేవగాంబునాం చాంబవించెన్ — 25

ఇందులో కులిశధారలు కుంతలాంబులయెననుటకు
కుంతలాంబరుల్ నని యేకవచనాభుత్రయోగింబినాడు —

లక్షణము: —

గీ. కారగింబున ప్రత్యయార్థంబు దెలుప్రచాలు
నిలుపజనునైయును పదంబు తెలుగు నందు
గాదుగు లెదెగలు పడగలు ఘోటకములు
నైపనెంచారప్పు ననంగ కాయజవిభంగ. — 26.

ఉదాహరణము — ఉత్తర రామాయణము: —

మ. హావభావంబునకైగి మొకల్లియు నందే కాంతమొక్కప్రశే
రములు గద్దాలవీవులంగవుండలంమునైదాగాలు వంచాడు॥ —

విరాటపర్వము నుండి

క. అరుకాశదంబుల బుటంచిన
యరదము పైవేడి నిడుపు లగు చెలువులుబం
ధురకంధరంబు వెడలుప
లురములునునై దొలకు దొగప్పు నుత్తరకరాలు. — 27

ద్రోణపర్వము నీసప్రాదము. —

సీ. తెల్లని గాడుగున వెల్లనెదము నునై
యల్లవాడె వాండ॥ వా(గ)జుండు.

లక్షణము: —

క. కలవాడను చాగలదన
కలవారె యటన్న చాలు గలరె యటంచున్
బలుకదను తెలుగుకవులున్
నళినభవాదిక నిలింప నాయక భర్గా! — 28

ఉదాహరణము కలవాడను చాలు కలదనుటకు
ఉద్యోగపర్వము నుండి —

క. సమరమ్ము డు బహుదలక్షణ
కుమారుని గడపి వెలునల గాల్పలనేయన్
మిములెల్లముగులభుమిగ

రవికులపదయుంగల దుకాననరాయల నాథా! 29

అరణ్యపర్వము నుండి ఉదాహరణము.

గీ. జనని నీకు నిట్లు సాహసక్రియ సేయ
నెల్లవారికి కేల నెఱుక గలదె
గురుజనుండు నాకు గూర్చ నీ సేయుటకు
మరల్చి యుట్టి చెయువు లనఘ యంక.– 30.

కలవారంబున చాగిలు కలిగియున్నటకు ఆదిప
ర్వము నుండి.

గీ. చట్టు నిద్దర బెదరి బలిమి మట్లు గానని
బాము వెల్లనన యది యలు తెల్లి వంచె
నని యధర్మ జ్ఞుడై నె యలంగ
దని నెఱుక గల్గె మగవెంబు.– 31

అరణ్యపర్వము నుండి.–

క. అలతాంబు గనీతౌవ ఛిలు వు
హిమ రుచియింగకయుల్లనె స్సనిది స్తోహిం
ప్రియుమత్స్యనలాలు నిరా
ధము వాప్రము యెఱుకగలదెలకులు ధరణీ!– 32

ఇది క్రియావిశేషణప్రకరణము.–

ఇక పాత్రసప్రకరణంబును తెలియించెద.–

లక్షణము:–

గీ. బులిమి రష్యల ప యనవచ్చు నలిలి మునకు ॥
నాప్పు మాదేశము దప్ప, నానల కెప్పుడు
పాత్రసమ్మైల్లి దనరు గాగుల లీల రంగ
ధలత నబ్గెగంగ కుతు కేలుశ వింగ!– 33

38 B.

ఉదాహరణము కాశీఖండము నుండి.

క. త్రిణయనుని కాశీ వాసవు
నక్షమార్ జ్యైల్ శబ్ధి విధరణాపురతరుణ్
మణికర్ణిక ముక్తి వధూ
మణికర్ణిక దల బలితియసి మానస వీధిన్.– 34

శృంగారషట్కము నుండి.–

క. ఆనటు యలు గలపట్టణ్డైవపా
యనలన యలం కట్టుల నిరొమొనదహిం తెపు లివై
వినుమలిగు హాలియు నారా
యణకవ చదు భక్తవాంఛా లోకైప్రధియుల్.– 35

ఉదాహరణము – మధుసేనము.

క. షగను దాళిగమ చేసిన
పాత్రకుంబాయుంకనీకు పాధ్యయలంబా
మానిని మందస్మితముదం
రానన చంద్రికలు గ్రోవి యడుగు నుపిడియల్.– 36

కాశీఖండము నుండి మఱియొక ఉదాహరణము.

క. పాత్రా పానీ వాళినా
దానసమానములు ॥–

కాంద ఱలశాబ్దికులు త్రిణయను ఘనరాధనార్హము.
కాని శ్రీనాథుడు మహాకవి యయి ప్రయోగిం
చియున్నాడు. అరణ్యపర్వము నుండి.

క. త్రినయనుని గాత్రసవ్యన
మునకరుగా త్రముల పవిత్రము నుముకాఘుం
బునుసలిలే బాగ్వేరళిం
బునుసైన పృథాసుతులుండు మదిలోం దడు చాలి.– 37

లక్షణము:–

(ప్రకృతిప్రత్యయ విభజనము)

క. సర్వరగణముయుక్తంబు కారాలు
పరికింపగ రేఫలోని బొసంబగు చూర్కి
గరిమము ప్పవ ప్రసుడియ
క్షరమును పొసగు సమగుహల్లుగదసి మహేశా!- 38

39 A. ఉదాహరణము:. ఋకారాలకు అఱవ్రాలు పదాలు.

క ఋబుద్ధికుమారు నగల్గిన
చేరువమ్రుడుల మలు కడు విబుధులుదునా
హారాలు లతని బల హాలలెరి
భారమునను దాశరథి కనక పట్టమునే బల్కె!- 39
వృద్ధుసుడికి కర్ణపరాఖ్యలు నుండి.-

క. చావనినెవ్వరి పాండవ
శేఖరుననినీవు చెప్పనిప్పుడు కులదుః
ఖావేశ కరము వైచె
లాగన్వృత్తి దహించు జోగ్చైమర్మర భంగిన్!- 40
ఉదాత్తగుపరాఖ్యలు నుండి..

క. ఈ కృష్ణుని సారథ్యము
నా కృష్ణుని గాండీవంబున్నైలోకవకము
నీ కాలంది చక్రిబడిన
ఈ కురువంశంబు నిలుపు ఖర్వుర నాంధ్రా!- 41

లక్షణము:- ~~ఆంధ్రగీర్వాణములనాకట్టి యక్ష~~
~~రములనకల్పవచ్చిన కారణ~~

గీ. ఆంధ్రగీర్వాణములనాకట్టి యక్షరముల
కలుపవచ్చిన కారణల కర యెల్లవెల్ల
చెల్లపొసంబులను గూర్చ దెల్లమగను
పనిగా ధీశకే యమున భయాని దారి! 42
ఉదాహరణము- ఉత్తరరామాయణము.

క. ఏపొద్దు శూద్రముని విగ
తపోబుంజేసి లేవధర్మనిరతునా
విప్రశిశువు వైతన్యళి
బాపోద్వెయలనూనవు గసమాహితులు యొల్లెన్!- 43

లక్షణము:-

గీ. కళ్ళములక్ష్మిపైన ~~సవర్ణ~~ [స్వర్ణ] కారముల
మల్లెలోని బిందుముల గూర్చు బెల్లమునను
హాకవేంద్రులు నదిమపదలుల యందు
నిలుపుటన శోషదివిబవందిత మహేశ!- 44
ఉదాహరణము- రాఘవపాండవీయము.-

39 B. శా. లోకలో ~~కాంకార~~ [రవి] దాడిల నాకాలోక్యప్రద .. శోలద్భా
షాక్ష్యప్రద్రక్షుమ దివ్యలేయపదములబవక్రింబు లొంజీర ॥-
లక్షణము:-

గీ. అందమగ కకారహల్లుపైన బలబెం
దింపు దిక్కగాంబు దిగద్గగాంబు
దిక్కులోంగమంబు దిగక్కలోంగ బమున
పొసరరు దెరంగుల బరగు నభవ.- 45
ఉదాహరణము:- ~~ఆది~~ పరాఖ్యలు నుండి.

క. ఆగ్నిహోత్రంబు జేసి మానవ
భుగ్నవహవు మరణబాధ భాండం భుబువమా
దగ్నులరెమ్యనల నాలవ
యగ్నియనం వెలుగు బన్నియలమునికి నిన్నాథుండ్!- 46

లక్షణము:-

గీ. బహుల బిందుపూర్వకముగ బొసంబుల
నిలుపజెల్ల కళ్లలకిలనభేద
మెదదృబలంయు గవలయల నుడురాబకాంతీర

దురితజాతర ప్రేరిత ప్రతిపాదిర. _ 47

ఉదాహరణము:_ జనులకు ఆదిపరిచేదు _

ఉ. జన్మక్రిగ సర్వలోకజనుతే వప్పినయనిపు భామ్య వాయుబిం
బమ్ముక్రిన సంధ్యవేళ బయలు భారతపాగము లోంబు కష్టారా
శ్రీ మున్క్రిసు నరబహించది విలోచ్య దురట్టు మునిం ప్రలోకవాం
పుళిక్క్రిర మంబు రాశర సుమం బ్రజమ్మ్లికరంబు భక్త్యలార్తి. _ 48

జైమినిభారతము నుండి.

ఉ. అమ్మక్రియు వాబి బాంధులనయారక్తవిరవాహ మెదిర్చి లాగి
. . . వంబసి పెట్టు హరిద్వలరథంబున ॥ (కళాలతా)

కళలకు సభాపరిషము నుండి.

ఉ. ప్రల్లదమేది యుట్లు శిశుపాలుడు వజ్రహస్తాద్రి యెలు బ్రిశ్రై
త్రెళ్లిడు వానిపైన ప్రభుదేహము పెలవెడి ॥ _

లక్షణము :_ ~~లడలకు~~

క. లడలకు నభేదమనుచుం
బెడగులు గడు బ్రాసములను విశ్రమములను
బ్రడరంగ గలుప్రదురదిరొబ
రొబిళలను సౌష్ఠవము గాదు హింపమహోరమకుహా! 49

గీ. మొసవి మెలసవి వాళికాయు వాలికము విశ్రేశ
శ్రేడ వెలుడు టయును వెడలుటయును
దళము దడము నాగ బలము బడ్డంబును
పదియులందు లడలు పరగు నీశ! _ 50

అది యెట్లనగా.

గీ. వెలుడెనన్నదంబు వెడలుట యంచుల
క్షరంబునైప దమున నరసి లడల
కిలన భేదమంచు నలము ప్లాకముగా
మన్ననికేలాలంప నది హుళక్కి _ 51

ఆంధ్రనామసంగ్రహము:_

క. కలప్ర విపరింప గానా
ఖర్వులవరుసనిర్గమించె నములకు ధరలాగ
వెలువడెరొ పెళ్లా వెడలను
వెలువడెసన నాబి ప్రకాశ విశావిర్భీశా! _ 52

అనిపైడిపాటి లక్ష్మీనకవి. చెప్పినాడు గనుక వెలువడ
ననిన్నికట్టు.

ఉదాహరణము _ నైషధము నుండి

చ. బలుకల గూయు నాగి చెక్కలు చల్లులుబాపగనం బలె నెసర్యుఁ
వెలువడు నంద నాగిల వనవీధులకై. ॥ _

రామాభ్యుదయము నుండి _

క. వెలుడి చను దెంచె నల్లడు
ఫల భుకులిలకనిరి వనల్లిఘలభుకులికుఁ
గలన రొబెర్ ॥ _

దడవు నుటకు భీష్మద్ది పరువము నుండి ._

క. కాడుకుల దానును గజ్జిక
దడములు పెకెలిననరది విలానములు ॥ _

మొసడియనుటకు అది పరిచేదు . _

లాల:_ ఇది సారంగనమోంగళి మెవ్వరికింజు వంశ
పరికర్రిది। నిర్మిది రొబకాంవి విరొబెను శ్వలు
కీసు ముద్రలాటంబునుని। విదిలాయిబుదం
బాపహంబులు దీని నెవ్వరు నాడనాగు దు
[illegible] నంది కాంగ్రీ నదులు పడంగా
ను జూచ్చిన ॥ _ 53

శ్రీశయనటకు భీములించము:_

క. బాలిగనల్ల పిశాచద

కాలంబున ఘనఖరంబు నాగడివిధిఁ
ప్రేమా మానశీల గాంచె
కాలుని పొందటలు మిందగల్గు వివాతిఁ — 54

ఈలాంటి శబ్దాలే కాని మిగిలిన శబ్దాలు ప్రయోగాలు
బులనే వ్రాసిన కలకలకు మైత్రి లేదు. —

లక్షణము :—

గీ. అర్ధబిందువు నిర్బిందు వగువదాల
పాసముల దీర్ఘముల బిందబులకెల్ల
ననుచు దగవు ద్విరాజు రామన నెచెప్పె
పాసమముల నెల్ల రెయికరి బోనలరు రుద్ర! — 55

గీ. అర్ధబిందు వైతెలియల్లు లుపల
కరయు బాసంబు నిర్బిందు వైననవుడు
లింపు మూపున మదివాల మోప్పనయెంఁ
మాటు వేటికి ద్రాత్రి లాబేటి కనగ. — 56

అని అనాటు టపల నుంత్రవేలె చెప్పినాడుగాని
అని ఎంటికి కాదు. —

ఉదాహరణము విరాట పర్వము. —

క. నాకారర లాదిక్షి వచ్చిలి
నీకారం॥ లయుంక మూంటియిం దెగ జూర్వ
లోకము వంచి వంగల
చేకట్టి శిరము టదేనే మునే యలు మునే పువం —

57

రంగనాథ రామాయణమునుండి. —

ద్విపద:— మూగించ రించబలన మొక్కకరలు మొక్కదల
బంగాప్పుతాప్పులన బ్రబలినదాని. ॥ —

వారాహపు(రు)రాణము నుండి

క. అచింతా మృగశి మునిదన,

నీ పదయుగంబు దాకనీక ప్రభులా భయముచే
చవకాముగా కనాచే
నీచేని కమోన హాయ్ నే నరనాథా! — 58

ఉదాళి గవు రచిము:—

క. మాటు గలరథికులను నాక
నాటను వేవ్ర రవదిం లాలన హశరములనాఁ
నాటిప డెవ్వైబున్నాలను కేల
వేటాడె దప్రలబలంబు . . . నెల్లఁ — 59

ఉదాహరణము. దలీయ మురవము. —

క. ఆలాడు బుషరిరం ॥ —

క. జేడిలమేయే మురరాయన
క్రీడికి గెడించి రాక . . . బులాదుఁ
వేడిడా గెనాకగము.
లాడిబ వరమట్లు దాను దాలగం జనెనె. — 60

ఎరిత్రుగడ హరివంశము నుండి

క. అలడు బుషిరికియ సు
నాలికి వైరేశి సమాఖ్యలినాదను గని యెంఁ
శ్రీలరెమొ సంగను లాదుల యను
గాలి యలనివలన గాంచెకాడు కులవరుసన్ — 61

ఆది పర్వము నుండి. —

క. ఆపన్నగము ఖుశిల దన
వీపున బెట్టుకాని పరమలివి . . . మహా
దీపములు నదులనఖలది

41B.

లాంపా॥ల పురములు బూరెపెజని వారలకుఁ — 62

కురుచాల మీదనుండు అర్ధబిందువునకు ఉదాహరణము. — ఉదాళిగవురచివము.

చ. తగవ్రులబోకరాజు వెడదప్పుర్విల వదినమైన నిన్నై బయి
ష్యగనిలుమాయలయేవిఘుడుపంగలవారికెపెదద వారిమా
టగానయంయాసురయా ధనుకడన్నలువ పెనమెల్లగారవా
బయగలవడ్డపల్లిదలప్రంబన నిచ్చిన మెచ్చెరబనూలి. — 63
ఆశ్రమవాసులు ఖ ఈకి. —

క. తగనవ్రుల బాకరాజు వెడదయ్యిలు.
తగనకులివృక్షనకు నా
నంత నాటికినెల్ల దృష్టి సాతలవతెయుం
ఢగటిలవలఖః ప్రభావం
బుగనియధిక విన్నిలుంబు బాణమునాం బుల. —
(ఈకరద పదలిలు నకు అర్థములు తెలి. వాదిలుల
చాలగలవై. కారణులు తెవి వలది)
కురుచల మాద అర్థబంధుప్రలు బహుళలు గాం
ప్రయోగములు కనబడుటనేదు. —
లక్షణము: —

గీ. ఒకటిజంబు గనేరటను నర్థిపదము
లోనిశేషంబు కాకలిబాలులాపమెందు
నేర్పురననె టురనంగను నెర్చి నేటి
యొనగబత్రసంబులను గూరబమనసిబారి. — 64
ఉదాహరణము విరాటపర్వము. —

క. దూలిలక్ష్మి శకు దాండాక
నెలమంగావటుమున నావృని బినాంబులు నా
చెలిధనమెల్ల గానివరి
భూలియెనర్చిన విరక్తి వాడమువెదలిల్లి. — 65
ఉదాహరణము — మానలపర్వము.

42A 5. కాంచికానివచ్చెలగ | నా

నేబనయిల్లబటు నచాటు నివిలుము నినా
ధాచేలు ను భంగాలు
నైచిత్యముశోకిలునకు నగ్గంబయెలినే. — 66
రంగనాథ రామాయణము నుండి. —
ద్విపద: — నీతలలందరు నేలపై గూలి
నేమనెవక్షింపు నిర్జరవైరి ॥ — ॥ 67
కవికర్ణరసాయనము నుండి. —
ఉ. లారిబనమీదటన్నరిలచాకానివచ్చుటకై నిన్నభంగులకే
నేబనదానవేవయునన్నిటుముంపగబాల ॥ —
ఇది పరసర్గ ప్రకరణము.

యతిప్రకరణము — ప్రారంభము —
లక్షణము: —

క. సవిరవర్గాఖండప్లుత
సరసపరసాదులు నుబందు సంయుక్తాలులకే
బాణి నాకలింతి పోలికలును
విరతులుపడి . . . లనువెలయు మహాత్మా! — 68

వ. మరియు వృద్ధి, వికల్ప, భేద ప్రభునాము విభాగాను
నాసికకాకు నిలలిరి విరమ కంబులు ను, చనిలింతి
పక్షిను, ననలాన సజ్ఞానరూప నిలలిన హానాది
విశ్రమంబులు ననా గాని భేదంబులు గలవు. వాని
తెరంగెరింగించెద. — లక్షణము: — సవిరవడిక 69

గీ. ఓవిన అబుకై ఓ లనాక టి ట గుణ
వలని ఈరిబు కాశెలు నాకలింతి
తెలపను డోలు నాలిలు గలయు నాకలింతి
సవిరవిరామంబు వివికలి వదన బనక! — 70

ఇందుకు ఉదాహరణలు :- ఇరులకుబురాల
ముయలియ గుటకు కాశీఖండము.-

42B. గీ. ఈ॥ శర్వరధర్మబింగరావింధబుధివరేణ్య
బంధునాశైకకారణపాపకర్మ
చాపమని తెలుకలి పెట్టున జత్ర ధార
దక్షులల త్రైష్ణనేసె బాలాక్షులు[illegible]. - 71

ఏకారానకు - విధియు విలాసము నుంది. -
ఎరుంగవె ధరణి[illegible] సుకుమార!
కడమవి అన్నియు సులభము.
లక్షణము :- వర్గవడికి

క. అదరగకబలుతాడుంబుల
కడ నాకారికి వర్గము[illegible] కడమవి నాల్గ
దాడింబుల వలికె వళ్ళగు
మలధపే ధర్మ శని వేశ[illegible] నాథ! 72

ఉదాహరణలు :- కావ్యాలంకారచూడామణి

సీ. కమనీయ రాజశిఖామణి గిరిరాజ
గరిమము[illegible]వమునకు ॥-

కడమ అని 10టికి యీలాగే తెలిసికొనేది. -
లక్షణము :- అఖండవడికి.

గీ. హల్లునకు హల్లు వడియగు నప్పుడు దాని
ఉదివిసరివము ఘటిల్లిన నది యఖండ
వడియనగ జెల్లు గావలదే వాదిశేవ!
యను చెలి జెప్పిన శైలకన్యాసనాథ! - 73

ఉదాహరణము :- భాస్కరరామాయణము.

ఉ. అన్న[illegible] యల్లవిమంచి యకాదటు[illegible] రాజవే
మన్నగారంలవేదు మకిమంఢనముఖ[illegible]కాలకల ॥=

ధైర్యమని శ్రీరంగమహాత్మ్యమునందు.

43A. ఉ. ఆకులపల్లవాంబువ్రశరాగ్రము॥ నందలు[illegible]
రాకులి[illegible] నిశ్చలదశానసుడిగ్గలు[illegible]
వీరికు బచెప్పుమన్నకులవేని నశిశవేలు వర్త్మనాంబుర
[illegible]వెళ్ళిలావని విన్నంబడ దాలదుమే[illegible] - 74

ఈలాంటి ప్రయోగాలు×(కాందరు బంటినెయల్లీలున
బగిలన అని వ్రాసికొనాన్నరు గాని కవి ఆశయము
గాదు. విశ్రమభంగములని దిద్దుకొన్నారు)
× ఆదికాడకు కలవైగాని మహాకవుల ప్రయోగాలు
వేన్నగనుకయ్యింది సంతాదు.

క. నావచనము నన పలవరిలు
గా వించుంగుంటి నేను కడునే యరిలు నే
నీవగచి నేయు యర్థము
సూవెదునంబున దలంచు-చుందుదు నేసు - 75

అనిశబ్దానుశాసనుడు ఆదిపర్వమునందు ప్రయో
గించనాడని కొందరి భ్రమ ను కొందురు.
నీవగచన యర్థము నూవెదునంబున దలంచు
సుందరినేను - అని . . . సంప్రదాయము. -
లక్షణము :-

క. అకారతాకారరంపర
ప్రతిదిలంగనాలమ్మంసక్షరయునిలనే
పెకురివదము విరదేరి గల
నికళిమగనఖండవడిగ లోంబరి సుకవులు. - 76

ఈశబ్దాలమాదవచ్చినవి అఖండయతులని కొందరు
అనినారు. ఆందుకు అకారయతుకు పాంబాలాప
హరణమునే నపాదము. -

సీ. ముని స్తో(హా)త్ర బలు గాంభీర్య నమ్ముల్లు వింటు
బంటు నతరిరనబట్ట్రి [illegible] ॥=
[illegible]
[illegible] ॥= ॥

43B. వైశృథము :- ఉదాహరణము -

గీ. [illegible]
[illegible] ॥-
[illegible]
[illegible]
ఉదాహరణమునకు [illegible]

చ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 77
ఉదాహరణము [illegible]

చ. [illegible] -
[illegible] -
లక్షణము :- [illegible]

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 78
ఉదాహరణము [illegible] -

ఉ. [illegible]
[illegible] ॥-
[illegible] ఉదాహరణముగా

శా. [illegible] (44 [illegible])
([illegible]
[illegible] .)

45A. [illegible]
[illegible] ! -
ఉదాహరణము :- వైశృథము . సీసపాదము -

సీ. [illegible]
[illegible] ॥-
ఉదాహరణమునకు [illegible]
[illegible] - సీసపాదము . -

సీ. [illegible]
[illegible] ॥-
[illegible]
[illegible] - సీసపాదము . -

సీ. సనకాది [illegible]
[illegible] ॥-
[illegible]

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] - 79
[illegible] -

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] - 80

లక్షణము :- సంయుక్తవర్ణకు

గీ. వరుసయొద్ద (ప్ర) యుక్తవర్ణము తీగాదిన
యతికిరాదు మాత్రలసువుపూర
అహికేలాయకి విశ్రమము వైవిరాజిల్ల
టాకిశలాంగవక్షసవనభంగ. - 81

45B

ఉదాహరణము హరివిలాసము సీసపాదము -

సీ. నరదిశవర్క్షిష్ట నారంగఫలపాక
లాలశవిహార్ధరస్తనభరములు. ॥-

స్తన శబ్దము సకారతకార నకారసంయుక్తమై
నదిగనుక మూడువర్ణములకు యతిచెల్లును -

ఉదాహరణము శ్రీనాథుని హరివిలాసము -

స్నానమొనర్చి శౌచవిధానము గల్గి ॥ —

ఆదియుంగాక విష్ణుభట్టనానాదము.

స్నానము సంధ్యయును పిల్వావర్ణములు ॥ -

మత్స్యపురాణము నుండి - సీసపాదము -

సీ. స్నానంబు దీక్షి ధౌతములైన వస్త్రముల్
ధరియించి సాంధ్యక్రియలు నడిపి ॥ -

కవులవి సులభముగా నెలిసెది. -

లక్షణము :- రెండవిటి వర్ణకు. -

క. ఒకటిజముగ మరువ ఫలా
లాకార్ఫికరించి ఆయలకు దాయకె యొనరగవళులై
చకరించ దికబ్జంబుల
నెకటింటి వయులనంగదనరునిభ ధైర్యల్ హరా! - 82

ఉదాహరణము: మకారాయునకు నైష్ధము -

. మదనుడురెండుచేతులనుమారుడనేనుయింపు వైరుకుల్ ॥

అయులనేశ్ఘుకు ఉదాహరణము -

గీ. రాజబింబంబు నెందుసారుబు హరించి.
కదులవారికి యుం లాగితెలిసికానవేదు -

లక్షణము :- పాగిరికె వర్ణకు. -

క. తగిరిముక్తారయుకదునిం
ప్రగపాగిరికె వడింయనొంగప్రత్యంబులను
దగమూర్బులను నేదినా
ప్పులగనుక సుకద్రుల సత్త్రుబంధములబరవేశా! -

46A.

ఉదాహరణము - ఆదిపురాణము నుండి

, పట్టివిశిష్ట కులంబున
బుట్టినసదసద్వివేకము గల్గిన దా ॥ -

లక్షణము :- వృద్ధివర్ణకు

క. పూనియకారాంఁ లాంబుల
పైనిఠలదుకన విరుప సగ్గనైలా
వైనిరిబన వృద్ధివశుల న
గానిజదిరుయులజూసగనొరశయణా! - 83.

ఉదాహరణ ఏకారానకు, కవికర్ణరసాయనము.

మ. ఆసరాగా . . . కరదళులబాగ్డైకాంత సారంబు ॥-

ఉదాహరణము విరాటపర్వము .-

ఉ. ఆకసలంక్షీరుం పుపుపింపుండిరయంబుశ్రీ నాగహారంబుభ్రా
నైకపరాయబుల్ ప్రుఘులంగబులుద్రులకారచేష్టిత
సీపకులవలాకడు ॥ —

పారిజాతాపహరణము సీసపాదము .

సీ. ఏపారినిసలర్ దానైకవిలాసంబు
లారింధలరలయలా పూంరు షంబు ॥.

భాసరిరారంభంబులు ఉణములనుశిఖ -

శా. నీకంఠాల్వలకాలపాశయుసరాగనిర్ఘాత పాలరంబులం

కౌంతస్సంబంధకాలానం త్రిగుణబద్ధావగ్రకాలంపింతాం
నాళికాంగలమునిర్యుక్తనకకతనలో వేగమేర్పించిరాగ
క్షేత్రబాత్రాలు నిరాజు నింగనుమనికిబుద్ధిగాకుండిననో - 84
కారిఖండమునుండి.-

గీ. వీటిపెద్దలవలార నిసాళిత క్రియికి
దిస్సమొలవేల్పబారవలదివిపత్తి
గాలబ్రైరవృకు కురగణపదిలు
ననుసరించిరి మునులు నాకౌతుకులను - 85

46B లక్షణము:- వికల్పయతులకు-

గీ. నగరకారహల్లనమలలాగిబాధవిది
నాగలుదిగ్గ్నేనంబు నాగదపూర్ణనాదుల
వాగ్వినదలు నాంగ గబ్బుమునిల
కల్పయతులు తెలుపు గాలుగనభవ! - 86

ఉదాహరణము: శాంతిపర్వము-

క. జ్ఞానంబు వశయతుకువా
జ్ఞానసమలు సునిహితమలు గావింపరుస
నాగ్నిల శాంతికారకు వి
జ్ఞానంబున కాత్మిని యతిసభ్యదుజబు ధుర్య.- 87
కడపటియాంగ తెలిసికానవేసె.-

లక్షణము.-

గీ. అమరసుక్షేత్రపదము పదళియులనియు ప్రు
నప్రుడు వయువిరదెరగునగుచునుండు
హరిసహగ్రహ వాంగ్దొద్దలదుశౌరి
దనుజసంపన్నరణాంగుతొద్దలు ఈనశివా! - 88

ఇవినిన్నియు వికల్పయతులనారు. అందులకు
ఉదాహరణము వసుచరిత్ర నీసపాదము-

సీ. హరివీరభటు(మురారిత)నచ్చి గాపించు
దురశునని విచెలదిగ్రహించునిలు.-
హల్లకులగానాధుని రాచిలయలిబు నుండి

ద్విపద:- అలఘుబలాదిల్ల నాకుంభకర్ణ
లలిత్రైవనేసియు ధ్ధల ఖంబయునల ||-

వసుచరిత్రము నుండి సీసపాదము:-

సీ. తరుశాకి బకబకనాదిల్ల ల చెంపైన వాంశదు
రుతులచేశ్రులమేరయారుచులచేత ||-

లక్షణము:- అభేదవళ్లకు.-

47A. క. కృతులపక్షబ్బలు వాకుర్
యతినిలుపనభేదరతి యనంగా
స్థితు ద్వైపదరమధాళినాప
రతీంద్రియ వృత్తినున్న బానిశ యాకుర్ - 89

ఉత్తరరామాయణమునుండి.

ఉ. వారలవారి భూరి పరివారములెగనివారినే మేకరా
గారఘునందనుండు గిరికాంచన తోరణబద్ధకేతన
దావిరనికాయవైనిజపట్టణములలోక వృత్తిజాగ్బి ||-

ఉదాహరణము అరణ్యపర్వము నుండి.-

క. కాగిరెండె నికరయుగంబుల
పారలవగియ కృత్తైన వారికి బడయర్
దూరలు నీసభ ||-

వబయోరభేదమనుటకు ఆదిపర్వము ఖల్త్రికాలు:-
ధీరవిదుల రాష్ట్రపాండుల లోప్రశస్తగుణాలేప్రజ
భాగకీర్తులు నాకు నిక్షయ నాకరాజ్య లాలంపగా
వీరవారను నెట్టిబుద్ధి విభేదమెన్నడు వేదుగాం
ధారి పుత్రశతంబు నందు వృద్ధాలనూళులయుందుట

ఉద్భటగీతపరిచ్ఛేదమునుండియుదాహరణము_

5\. క. పరిజనములకును నీకును

47B. ధరణీనసగాంచె కద్దీ || నసగాము

గరము చెలాంబు గపాండవ

వరతను ధర్మజునకిచ్చె బ్రదుకుము ప్రజలా! - 90

భీమఖండమునుండియుదాహరణము.

6\. పాదికె చూపు ముత్తవనబద్ధకిచూరకలాన్తిలల్వై||-

లక్షణము:_

5\. క. లలలకభేదంబనియుబల్కిల

యొలయన యొంటిగంబు మిలంబునేర్

రగలంబాలక యొంట్ర । ప్రకటితసవల్లదనికి_

• వల్కిల గాంధర పమమార్లు మనలక్ష్మీయని చెప్పల

గణనారీ సికలు గం। బలుకు దురది యొంల్లి కళిత

నిలయా! ||-

వసుచరిత్రము నుండి_

క. బలగలంబక యొండయొలయన యొంగలంబు మెలంబునేర్

రగలంబాలకయొంట్ర ప్రకటిసవల్లదనికి లొంటుంది||-

అనేకభలకారాలకు అభేదమువేసికొన్నారు. ఆయ

తే అదికాదు._

లగలంబాలక యొంట్ర ప్రకటియనవచ్చు_

లానేళ్లలగను లంబాలకు యనగా విస్తారమైన అల

కములుగలది యొండ్ర. ప్రకటనిపాతము సుష్టున.

ఉదాహరణమునైషధము నుండి.

క. కేళీదిరాయల యల్భవద్ధ

వేలంపకరాంత చంద్రరేఖాంకురచూ

ళాలంకారపదాంబుజ

హరి . . . పుష్పదని . . . భరతా! 91

అనేకశ(ల)కారాలకు అభేదము అనిఅనుకున్నారు.

వేలంపకరాంకచంద్రరేఖాంకుర అనేకభాగ్యరేఖా ||

48A. బ్బాలు రెండును గల వ.

మణిని (వసు) మనుచరిత్ర.

.రాయలుంచకార్ల దాలకరంగకు నెరి . . . అనేకాలు

సుష్టుట.

దివిజాంపకలశలునరదవమాన్లలబ్బాపిమాల్లల

బదార్లబదాలపాత్||భైవిపావలక్ష్మపార్శ్వబలంబ

బదవిలరిపు||రగలంబాపల . . విఖ్యా . . . అనిన్ని

రాధాచక్రిలా అనిన్ని। తరశోలలునేలిదఅనిన్ని,

రాగిహింళలగి హింసలదాం అనినికొన్నిశబ్దాలప్రనవి.

అవిలతిపసికొనిది. శషలకారాలకుమైత్రి వేదు._

లక్షణము:_ ప్రభవాపదిక (?)

గీ. అమ్మీయకత్తె యప్పయలయలన నెలుటుంబు

బలుకుచాటు నూరుదకేపెళ్ల

నిరుదనంగుళవిరతులు వెనయునిల ప్రభువాము

విరమణములనంగ వృషమురాగ._ 92

ఉదాహరణము అచ్చుకు. కాశీఖండము_

మ. జయదాత్రీనమలంబులంబిలయరఘుంఘూంఘుణాదంబరా

నవిరుహా ప్రవిజలంభవాతాఖునవిస్తారప్రభేరినవనాల

బాలయొద్దాదిభయలంకరాజ్యమరకారళిరాణైస శ్రీశక్తిదా

కరీయయల్లాదనపాలరాపునకు బిల్లదాదు దిక్పత్రిముల్_ 93.

రకాళ్లింగదచారిత్రమునుండి._

దివపద: శ్రీకర శరసాంద్రు చిరయశోధర

48B యంకారచంద్రరా||దూమయభానుత్రిలేంద్ర!_

ఉత్తరరామాయణము నుండి.–

మహేశచాపాంత్రుటి కళలధ్వానైకశీలం తనమను కుంగాజదిన
మం త్రికి నీ సుతు దశకంఠ భుజదండ సహస్రమోర్ద్ ॥–

మాల్లెకు విరాట పర్వము నుండి సీసపాదము.–

సీ. కూరిమి లతయెల్ల్కలఁ గుణ్ఠినటుండు విభుడు కాదా
పరిజనబంధు నాథుండు పహింలకత్రి ॥–

నైషధము నుండి ఉదాహరణము.–

మ. అనవేమాధిపరాజర్భిరభ్రరణా వారిపూరదక్షుండు పె
ద్దనమంత్రీశుడు మాయదన్నమయు.. త్రుటిమాడరో ॥–

లక్షణము:. విభాగవతికి.–

గీ. ఇచ్చినప్పుడు దాగనెడేసి మాన్యులనెంబ
దేసిమణులు నెలమి దివిజులకనగ
సరవిలాగుబ్రహ్మ సంభావనటుమీద పై
నమవిభాగ యలవులు నగనివేశ! 94

ఉదాహరణము హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.

గీ. నీవు చెప్పిన దానంబు నీకెయుండెడి
దీక్షు రాజ్యంబుమాకు నింతే నిరవుల
మొగవలనందున నీ దైవలీల త్రిచూపి
కరుణజనియుంపగాబలి దిరణినాథ! 95

రాధామాధవము నుండి.–

గీ. కాదమసంపెంగ పూవుల గుత్తి పుష్ప
లావిరెకరి లతశ్రీ వల్లభాంఛనునకు
దర్శనాంబిచ్చి మల్ల్యుత్తొధరయు వింత
తెలిసికలవని తెలిపెడు లీల దాగు.– 96

అచ్చునకు కాశీఖండము నుండి

గీ. అప్పటికి నింపుర్గాంతి గాకబ్బ విదన

ఋషుల పాళీలలవే యుంతేవేసిపనుపు ॥–

49A లక్షణము:– అనునాసిక వళి॥కు

క. కవిసమూహమలంకారములం
బవర్గపు రక్షకులు బంపరి సుస్వర!
దివిదినరమణ వారికి వళి
లభ్యనవి యను నాశితాక్షర యులవులు మహాశా!– 97

ఉదాహరణమునకు మల్లికార్జున భట్టుకవి రంధా
కాండము నుండి.–

క. బలవంతుడైన వానికి
తలకు చిక్కి త్రిందుపడని దౌవలాగానలవి
కులి లకుంభారా మహిమం
తలమెల్లను చూచినామనాడున రెండవ! 98

మారనన్నపురము యోగవిలాసము. సీసపాదము.

సీ. నిగమచూరికకు నిఖండింబినయల్లల
రాయెయిల్లలగా గిరిమాంబనెక్షయలల ॥–

శ్రీనాథుని హరవిలాసము నుండి.–

ఉ. హస్తగృహీత పుస్తకములంబు రచించిన యుక్తి . . .
తస్త్రవము బరంపుబల ఘనస్థిరదీర్ఘ గుణవైభవాన్వితుల
విస్తరిలంగ ॥–॥

పారిజాతాపహరణము నుండి.–

శా. శ్రీరంగేశ్వర నాభిపంకరభః శ్రీకంఠ ఖామీంద్రుల
నేవారాదులు త్రిబపాళి మంబరల కరిభే ॥–॥
సహాలభ . . . తాంటిర్ నేరాం దలిబిలవైశ తద్రుల
ముకరించుట.–

లక్షణము:– కాకుస్వరవళికి చెప్పుచునా
మతాపెసది.–

క. శశికళ యసంశయాంబుల
బిత్రకటముగ ప్రశ్నలందు ప్రభవించు సవిరాం
జికాకు వందు బాధము
గాకు సవిరయ యల నంగ నరవి విభంగా! _ 99
ఉదాహరణము శాంతి పర్వము. _

49B. మ. కినుమానింపక లాగి బుట్టువు నుకారా ॥ ...॥
రంగనాథరామాయణమునుండి _
ద్విపద:- అట్టినాయాదనే వారమెది శిచెదవు
మట్టుచట్టులు వాంపి పారద్వై చెదను. _
ఉదాహరణకు మనుచరిత్రనుండి. _

ఉ. అక్కజపుగంధ వాహాలగ వాహరి కొంకు నిగాంచి ॥
ద్రోణపర్వము నుండి _

ఉ. అప్పుడిలాంచు వలు వేడె యని కర్ణు దలంచి రాదరీ.
పారిజాతాపహరణమునుండి _

శా. ఏకశాఖ విలాగిల నేత్రకను గాంచవే వివిదాళిక యత్. _
లక్షణము:- నిలువడికి. _

క. విదితముగ నేనియని తెంకు
పదమున విపదాంబులాగి బదళిం బులలాగ
నదుకు నేడు యటి దిరాంగుల
బాధక్షంతి లబియల యనాంగ భుజగవిభూషా! _ 100
ఉదాహరణకు ఆదిపర్వము నుండి. _

గీ. రాజవయస్యైన పార్థుం(డే)డు రాజుగాని
నాతోడనిసేయగా దగదే నివేని
నెల్లవారును జూడ జంగ నీక్ష్ణణము
రాజు జేసెద నేనంగ రాజిలిమచ్చి. _ 101
ఉదాహరణము:- కాశీఖండము.

గీ. వట్టి యరుపరాథ మొనరించె నేనిలిట్టి
కాదు కుశాపి యెంపదిట్టంగి కుర్రబుద్ధి. ॥ _
శంతనవిధానమునకు ఆదిపర్వము. మత్తకోకిల:-
దీను నేట్లుల గ్రహరిందు మదియు భాషిల మెనడె
నైనిమెంథుము గాదు దిష్వరతారదింద వెరుంగగదే _।
రామాయణము నుండి.

శా. వానప్రస్థునిఖంపి రెము కర్ణివిధిలాసవిర్శ్యక్షు దుందుంగుణా
త్రీనాధుం దనసెందవాదులు విచారింపంగనే కెంల నేర్పు॥
శిరంబు
.. నింబుద్ధి సిరంబు ప్రకరిలయల లోప్పుంద్వనీతల ద్రిభు
జ్ఞానాంబుంనబు ... చెప్పలాదిపక్షాల లాత్రగుల త్రుంగడన్నే _ 102
లక్షణము:- ఠికారవడికి.

50A

క. భావింపు ముంకారము నకు
రివిక్రమము దగజెల్ల కృపయులగవిం ద్రురల్
దీప్తైఖరి విలసిల్లన
భావము దుర్గరచ హారణపరలశరణా! _ 103
ఉదాహరణము - మనుచరిత్ర - సీసపాదము.

సీ. త్రుటిఘుటిరంము బుగ్గ పైనిట్టబారిన
రీతి ననవి దీనిమము దుపదబులు.
సభాపర్వము నుండి సీసపాదము.

సీ. బులివిదుండని విచారించి పూబంటితె
ధ్యుం
డైవపాయ నింటనిన థర-కి యలుకిం
అరణ్యపర్వము - భారతము -

శా. లాపట్టాలనవనిబద్ధ బులిట్టిలగురుద్దేవాదులం నట్టిత్రి
కృష్ణుం గేవల మర్త్యగాథలబిమర్శింపంగ నుల్లాసవా
క్షిప్తుం దరమెల్ల సురయోధనుండకటు ధాత్రీనాధ యబాహింప్రమా
యుక్తుం బున గట్టువిచ్చునెమదవ్వాలిద్రాగ్రశుండాలయుర్ _ 104

లక్షణము:- చకలితి వర్ణకము –

క. అభినవభృగలి గలియలంపు
ప్రభు భు
పృథుభుభులకు చకలితి యలనాంగ వలంయలరి చెల్లన్
బుభుభువిభు నులవర కాంబులి
ఉల్లభ దనుబు భంగకుకు కేళిశరిరలింగా. – 105

ఉదాహరణము. కాశీఖండము - సీసపాదము.

సీ. ఉరగవల్లీగాఢ పరిరంభణంబుల
బోకమరకులసాంప్రమురవు కానగ ॥–

భీమఖండమునుండి సీసగీతి. –

50B సీ. భువనభీజంబుకై వలరీ॥మోక్షదా
ఉయబల కలాలికాంతిజోర్విల్లులలు.

భాసరీ ఆని రామాయణము నుండి.

గీ. పెకుఱి మారులు వడి వీచి త్రికాడినంగ
వరవారిధిలో పలవైవనలఱ
ముక్తకేశంబు రాగజ వలిభూఘుడగుచు
బడిరసాలల గలుజ తెవ్వెబలలు దక్కెన్ – 106

ఉయ యలాలి చరిత్రము నుండి.

గీ. అగరువేలకి విరివాడ ఉయాంకు దేగి
మల్లెలును గాజ్జింగలు దాంక మెల్ల మెలగి
మెరుపులుగాని విరెపృథుబుంబ కాలబి
ఉయుండు లాయల బాను భూమండు నిరి పె. – 107
లసని
ఆనంతసు భాగవతము బలులు నుండి.

క. ఆనిదలలని భ్రమయ నిడేచలబు
మును దల్పలనిరి పి ... భూంబు మకడకర్కు
గానివాలవనులు నడవకునికి
బనశాకవహిందనల్ల మెలరి బలగాన్ – 108

నాబనసగమునివసంత విలాసము నుండి –

క. అల్లరివిలనాగరికలు
చల్లములవసంతకేళిబవరాల్లంగా
మెల్లములుబ్బి లవల్లిరి
ముల్తెపుబుల్లలకు లాడియూరలు గానుల్లిల్ 109

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము నుండి

వ. పరిజయముగాగనేవెనిరడాయబరి త్రునిశత్రుకానన
స్ఫురదురు వీలమగ త్రునిసముఖులిలమెఅసవానగాత్రునిరి
మునిసుపరవ నరస్తులిపాత్రునిన్నేనాహారభలిష్మెమున్
కబళిలాంబుబులత్రునివాయలు పుత్రునిరి –

51A. ఇటువి వెమహాకవ్యులు కాందబ ప్రయోగిం॥మనాలు
గానికవిత్రయము వారి ప్రయోగాలు చకలితి యలు
నలుదవ్వ గనుక బంతలిము. –

లక్షణము:- ననమానదష్టి సమాసయలులకు –

గీ. సరవినసమాసనష్టిసమాసములు గ్రాలల
నష్టుమల్లులకెంటికి నగును వశలు
నాకలోకాది సమ్రాజు లాంగ్రియగల
నాగకేంయూర సంభవలానందభువన! – 110

ఉదాహరణమసమాసనకు హల్లుకు విరాటపర్వము.

క. మనువేరయు నేయు బారలు
ననునేసిన గానియనుడు నాకేశను లుర్క్
ధనురాబాహులీడు దెబ్బది
మునిసిలబాణంబునేసె చాంపరవగడెన్ – 111

ఉదాహరణకు కాశీఖండము.

గీ. ఎవిన్నెకకు రాము కూపంబు వెనిన్నగలన్న
దివలీ వర్షంబులన్ని మోదించు సాంధివ

నాఁకభువనంబు నందాత్మనాథుఁ గుండి
వెరపొఁగింతయు లేక చెచ్చెఱ కేనేని. — 112
అచ్చటకు గౌరభూప్రయోగము.

ఉ. ప్రాకటదర్పవైసకలరాయనిలకటి నప్రౌఢసాజిలో
దాకు విరాగిస్త్రైనల్ల ముఖ దాంబూదిద్దీ వరియింపవచ్చుచాని
నాకస మెల్ల గ్రొండుకానుసంబంధ దివ్యవిమాన సంచార
నాకవిలాసినీచరణహంసకభూరిఝుణఝుణధ్వనుల్ — 113
విజయవిలాసమునుండి —

గీ. నాంకలోకంబు పాంరలకైన వేసి
యలఘులీలఁ బ్రాగ్భాగసీమలఁ గలభులంబు ॥ —

51B. పెద్దిరాజు కావ్యాలం॥కారచూడామణి —

క. నీకరవాలస్నిహాయమై
నాకంబు నేకెగ రాజనారాయణయా
భూకాంతు తెంలచనపా
నాకవిటోత్పలు లదుంల నహోయరుపెట్టిరి — 114
నాస్తి శబ్దానకు హల్లుకు ఆయుక్త మాల్యద. —

శా. ఆనిష్పన్నిధిగ నెమ్మనమున దుర్యోధనుంబనాజ్ఞాగునెం
త్తైనాగేంద్రశయను ప్రణీతకథలన్ దివ్యప్రబంధానుసం
ధాన ధ్యానము నాస్తిశోకబహులా నాస్తుల్యతా నాస్త్యహం
కానాస్త్యేదనసౌఖ్యవంబక కంపయాభ్యక్తపద్మనాస్త్యాత్మజిల్ — 115
అచ్చటకు శృంగారషష్ఠమునుండి. సీసగీతి.

గీ. తొల్లి దంత్రియుదైవంబు దలపగురుడ
కండెయలతేడయచేసిన నగలదుసి
నాస్తికాథవ తమోరియలనాల్యయవ్యత్య
నాస్తి లోభవంగు రాఃపరంబనాంగవినవె. — 116 / 51C
నగ్గీసమాసములనకు హల్లుకు కర్ణపర్వము. —

ఉ. వెంట గదాహస్తంబులు సమాంపల బొమ్మవేగచాయవాజులెట్
దిగ్గజాలంగ సైనికులనేకులు కట్టుపు సాంయు చాపృథే ॥ —
ఆముక్తమాల్యదనుండి. —

చ. పులవిపరామిబికోశముల లౌంకిటి నానద్భిన పదక్రియగప్రం
గళశిల్పు . . దాల్చుమ దికరంబులతోన పరంబియో డుబి
శ్లలనల వైబి యలంతాలు జలంబున నెల్పగ వసిలాంబువై

52A. నిచినవాం డిక్కి మాండుపృల నేకము బల్ల॥ సిబంబు రంబువర్ — 117
అచ్చటకు కవులషష్ఠమునుండి. —

గీ. ఇవివిధంబున మఱియు నేనేక గతుల
లలిత శృంగార చేష్టల లంచులాచి ॥ —
కాశీఖండము నుండి

గీ. చిత్తగింపుము నాది సంసిద్ధమైన
రెయికల్పు త్రైలోక్య సమునానచారి ॥ —
ఆదిపర్వము నుండి ఉదాహరణము. —
ఆశ్రిత పాపహరంబున ననంతవిలాసము సమర్థనేష్టివి
దాల్క్రమ లాలాట విలాసములు న ॥ —
లక్షణము:- నిత్యసమాసవళ్లకు. —

క. పదములు విభజించి చెప్పగ
బాదవనిదిందు ననల్పశబ్దముల విగ్రహాము
గదియించు నాదియు భుజి గాం
గద నిత్యసమాసమంత్ర ఘను లగు నారుల్ — 118

గీ. బాదరాయణ నారాయణ కాదులును
రాయణ రసాయన బనార్క నాదిశబ్ద
ములును వాలాయున పదంబు మొదలుగాగ
నలరు నిత్యసమాసంబు లగుచు నభవ ! — 119
వేఱువేఱవచ్చిన యక్షరాలు నిత్యసమాస యతులు. అచ్చువాళ్లు

రెంటు వచ్చును. అందులకు ఉదాహరణములు - నారాయ
ణశబ్దానకు ఆదిపదము _

ఉ. పాయకపాకశాసనికి భారతభారతరణంబు నాటినా
రాయణునట్లు దానవధరాధరదంశవిభూషణుండునా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుడుం దనకిష్టుడున్ సహా
ధ్యాయుడునైనవాడభిమతంబుగ దోడయి నిర్వహింపగన్ (120)

(52 B.) ఇందులో ॥ అచ్చుహల్లులకు రెంటికివచ్చినది.
లింగాభట్టీయము నందు, నారం నరసమూహం వాయ
యనమస్యేతి వా, నారాయణః। అయగతా న
రాసి అపః, అయనం స్థానం యస్యేతి వా నారాయ
ణః ॥ అని యున్నది గనుక రెండింటను జెల్లును.
మరి నిఘంటువులు మొదలుకొన్న సవరణలు యున్నది. ఎటు
పాణినీయమునందు. శైశబ్దే అనే ధాతువునుండి రాయః శబ్దః
అయంలేనిర్గ భూలియసాక్షిత్వో రాయణః, రాయణం
ధనర్థీ, ఆరాయణః, ఆరాయణో దనర్థీ, నారాయ
ణః న ఆరాయణః ఇతి వా. అశబ్దనమలేలర్థః।
ఈశబ్దప్రయోగానకు ఉదాహరణము నకుపాది
బాలాంపద్యారణము _

క. పునిరేమస యుకకృతి
ననగారణమేమి ధూర్జటి నారాయణుచే
సినచేయుదమేమి చెప్పుడు
మనమెరియదే పతిదానైన మగవాణ్ణినే _ (121)

ఈప్రయోగము అఖండవడియనిపాదములలో.
ఉక్కిరిగాన గారణమేమి ధూర్జటి గారు ఉదుచేసిన
చెయుదాని పాతమును గల్పించుకొన్నారు. ఉక్కిరి
గాన కారణమేమి అని గాని (ఉక) ఉండవలెను. అర్థము)

పోసగినది కాదు గనుక యింపార పాఠము సరిత్వైనది కాదు.
రసాయినశబ్దమునకు హల్లుకు ఉదాహరణముగా
శైఖనిఖారతము నుండి చేసగలి. _

(53 A.) గీ. మల్లమాంత్రంబే పిల్లలమల్లపేరు ॥
పైరుపెరగాదు శారదాపీతకొలు
పాలిలాగుల పిపచేరు వాతలిసరకు
సరసులకు నెల్లకర్ణ రసాయనాలు. _ (122)

అచ్చుకు ఎర్రాప్రెగ్గడ హరివంశము. _

క. రాయంచల గుండెవెదరు
మాయామంత్రములు విలుక్రమానచంద్రిక
లాలియలమంజులరకర్ణర
సాయన మద్భుతము లధరామేమసంగె. _ (123.)

జనార్ధనశబ్దనకు హల్లుకు ఎర్రాప్రెగడ అరణ్య
పర్వము. _

చ. నగినగి మేను విదిపినుబు నార్ధునమెన్నెడు బాంకు వల్లిపు
లోగి గళిలవి విక్రమాంబులద్ధైర్యసాంద్రుల మెల్లభంగి ॥ -

అచ్చుకు పారిజాతాపహరణము నందు.

చ. అప్పుడు విరించి మొదలు జనార్ధునునే యలిపు వాలుగంటిం
చపదలినియనారతము బొంచి కాను లుప్పులరు ॥ -

నారాయణశబ్దమునకు హంసకు విరాటపర్వము
నుండి సీసపాదము -

సీ. తనయుశాగిభుతదుర్మనాధ వాలకి
నంబు దాయనాలు నారాయణాలుగ ॥ -

లక్షణము: _

సీ. సాదింత వేదాంతమార్గాంతసంగమున
వాక్ష కర్ణాటు పరదయే కాంత శబ్ద

మరియు నాపోతన పద్యమున నటు వేరెండు తెరంగుల
విరాటపర్వములకగు ప్రస్తావన!-
విశ్వామిత్ర యాగము స్వీయము వేసెను నడచెను.
ఉదాహరణ నాలిసి శబ్దనకు.
(ఈ వృత్తులగి క్రిందదివ్రాసిన పంక్తి)
తరుణులు తిలలు వాలా యిణుముల
నుల్లములల వెరబాకల పిలలయిపవనాలు.
వసుచరిత్రము - సీస పాదము. -

53 B. హల్లుకు విరాటపర్వము నుండి.

ఉ. సాంతులు బాహుగర్వముఖన.. లౌము సాధుమునాగ శంకరా
..త్రియు పేకకిచకుడు హుంకలి ||-

అచ్చుకు ఉదాహరణము నైషధము నుండి

గీ. అధికరణిక కషాయల సాంతమైన
నరపతికి విన్నవింపకు నాయవన్న ||-

శృంగారషష్ఠము నుండి.

ఉ. సంతసభక్తియుక్తకానసాగకరయుండిన నుండనిష్ఠకై
లాలిలక పాదపదంబుల యిందు నాకానాకయిష్టుడనిమి
సావింతలు దక్షిణాభరణమైన ఇడవిడుగీలకాప్పవా
ఉలకు దక్షిణాళిగలనైన నిలుపాడకుభావంగితమా! - 124

వెదురశబ్దనకు హల్లుకు భీష్మపర్వము.

ఉ. పాండునృపాలనందనులు పావనిము నిన్నగబెసియల్లుభ
ష్ముడు ఇకంకమైనడచు చాటికిచకలితనాగణ్యవియొం
డుండకడంగిసేనలన యుల్లునకు బ్బనననల్సైన్యవే
దండము భాంగముకలాణవిలాసము గాగాననివిరాజితై - 125

అచ్చుకు ఉదాహరణము ఆదిపర్వము నుం
డి ప్రయోగము -

మత్తకోకిల:-

దాడిలాపింత వీరసుంతిని దానదాన వినాగదకో
దండపార్థ పరా...యదిరావు దక్షిణి పుంతితా
ఖండపాండు యశోనిధీవరగాండభైరవ వైరవే
దండ లాండ విదారి ఘోరరణరాసిబాసిబుధార్గళా! - 126

54 B. మార్త్యాం||డశబ్దమునకు హల్లుకు ద్రోణపర్వము. -

మ. ధరణీపత్రము దిక్కిరాడిరగిమార్త్యాండుండుకుంభభవ
లురణుండరయ్యో ||-

అచ్చుకు శృంగారషష్ఠకము నుండి. - సీసగీతి.

సీ. వలపదు భయంబు వారెంతవారైన
నట్టివారలు మనకగ్గమైనవారు.
వారు నిరయంబునకు గాపు వచ్చువార
లనుచు బుద్ధి చెప్పు మార్త్యాండసుతుడు ||=

సాంగశబ్దమునకు హల్లుకు ఆదిపర్వము నుండి
సీస పాదము -

సీ. సాంగంబులగుచున్న సకలవేదంబులు
జదివెవసిష్ఠులగ సకలధరణి

శృంగారషష్ఠము నుండి ఉదాహరణము. -

ఉ. మానసమానగాయనికి నట్టి వినూతన గర్వశుద్ధికిన్
బుంసవనాది కర్మతతులు భూమిపశిఖాముఖయాగసంపదా
శంసిత కరకకర్తల సాంగము గానానరింపు ||=

అచ్చుకు విరాటపర్వము నుండి.

గీ. సకలకులకు మారచాపశిక్షాచార్య
శాంతిచున్నపుడుండు సాంగవేద
వేదనీల శాస్త్ర విదుడు ||=

శాంతిపర్వము నుండి ఉదాహరణము -

సాంగవేదవేదులు నుతింపఁ [illegible]
నగర మెల్ల గదలియు దగఁ బ్రసన్నుఁడయ్యె ॥-
సాదర సాంబ శబ్దములు సన్నుతించెను [illegible].
కాంత పదము నుండి –

క. ఇది శ్రీ హర్షమున సిద్ధి నకుం
సదయుండై చెప్పినట్టి సాదరమయ్యె ॥ -
వరాహ పురాణము :-

క. శ్రీ మృకండ సుతుఁడా నల్వన
కాదిమ భాగవత హితసముంచిత బర్హి
ష్ఠాదిత ఫలిత [illegible] నకుం
జల్పనకు

54 B సాదర ‖ ~~[illegible]~~ సల్లీసంకల్పనకున్ – 127

ఆది పదము నుండి –
సాంబ బాయలు మనుచు బాయధ్యేష్టుండె ॥-
అచ్చ సాంబగ వాక్ష శబ్దనకు హల్లకు చారిత్రా
పహారము నుండి .-

చ. వనితయొకర్తు మునాతని గవాక్ష తలంబుల నింపుగ నుండ
గను గానబాం [illegible] నాతకారలు వెలిపె ॥-
అచ్చకు కల్ప వరప్ర చెప్పం రాజు ద్రావిడ రాజు
చరిత్ర నుండి . –

చ. అపుడు సమీరచాలితుఁడు గవాక్షప్ర గనప్ర గరిడి ద్వార
[illegible] లాక్షితీదపరి తాత్త్విక కోమల మంపక సనడు
క్షపల విలగచనా వదన సౌరభ విత్తము గెంబరిబు [illegible]
విపినము చేర వెంటఁ గుఱు వెళ్ళె [illegible] ప్రతాన [illegible] – 128
కర్ణాట శబ్దనకు హల్లకు శ్రీనాథుడు.

మ. కుసుమం బెట్టిన చిరకాంగు పలయం [illegible] పాఠం [illegible]
త్రిసరం [illegible] పాలవారదేశి [illegible] వైరాయ గా

హస్తిన [illegible] నరల [illegible] ధనుండనివీనీ
నవము వాళ్ళ [illegible] వచ్చు చున్న యది కర్ణాటాంగన [illegible]. – 129
అచ్చకు భూసరిర [illegible] నుండి .-

శా. [illegible] చక్ర [illegible] వర్ణసా [illegible]
ర్ణాటీ గౌత కళానరసవి [illegible] ప్రతిమ [illegible]
పాటీ మంజరి ‖ –
శ్రీనాథుని హరికథ ప్రబంధములు . –

55A. శా. ధాటీ ఘోటక [illegible] ఘూర్ణ కలాల [illegible]
బాటుంకార విలుంఠ [illegible] మహా [illegible] హితక్షా [illegible]
లాటీ [illegible] కుంభ నిర్ఝర మహా [illegible] వ్యాప్తి క
ర్ణాటాంధ్ర [illegible] సాంబ [illegible] కు ప్రమోదము [illegible]! . 130
ఏకాంత శబ్దనకు హల్లకు ఆది పదము.

గీ. కంపు భాగములకు [illegible] కాంత గవి [illegible] –
ఆరవ పదము నుండి సిసపద్యము.

సీ. [illegible] అధ్వము [illegible]
[illegible] చందనగ నెకాంత [illegible]
నిద్ర [illegible] నిరక్షుముఁ [illegible] ॥-
ఉదాహరణము వసుచరిత్ర నుండి -

శా. కాంతా [illegible] ప్రభవ [illegible]
కాంత స్వభ [illegible] యుక్త [illegible] ప్రేక్షాంస
[illegible] నించరి గాక ‖ -
అచ్చకు ఆరవ పదము నుండి .

ఉ. ఎంతయు [illegible] నీవాకరుండు [illegible] గాన న
[illegible] కులాళ్ల [illegible] నుద్ఘోషించి ని
[illegible] సుగ్గవేకయి
కాంతా [illegible] – 131

ఉదాహరణములు వివిధ ప్రబంధముల నుండి.

ఉ. ఇంతలు కన్నులుండ తెరువెవ్వరి వేడెదు భూసురేంద్ర! యే
కాంతమునందు నున్న పరకాంతల నెప్పుడు పలకరించుటలా
గింతయు గాక||-

ఆపోశన శబ్దానకు పోల్లుకు కవుల ప్రయోగాలు - సీసగీతి.

55B. గీ. సంగబాత్రక నాగిరింబు దకమునే
యిలలి రయింబున బరిషేకమాం చరింబు
తల్త్రరములన నాంపోశన పిలత్త్ర బగియు
భూసురులం దెల్త్ర నుల్త్ర రాపోశనరబు.— 132

ఖ్రీపఖండము నుండి.

గీ. పోసి రాంతెల్ల వారికాంపోశనంబు
లారగింప్రపడు వెండపీక పులత పత్త్రు
పరి దబ్బ వాయుంది సుండని బుజ్జగింబు
క్రొత్త కూనంబు విరుత్తల్త్ర యిలపుల్కి దలక పడెటి.— 133

ఆచ్ఛూకు సులభము గనుకే తెలిసి కానేటి.
విశావము శబ్దములనకు పోల్లుకు రాపా యిలగ
మును౦డి.

మ. హరకరాదండ విఖండనుండు జనకక్ష్మాభృత్సు బాలంతభా
సత్కరవంశాగ్ర జానకీ ప్రియుడు విశావముల్ యింగాపోహా
సురసంహారి||-

రంగనాథ రామాయణము నుండి.

దివపద:- చని విపహా తెజ్జు విశావము గనిన
గనుగాని పవికే నా గాంధి నరదనుడు.||-

ఆది పరవము నుండి సీసపంపాలు.

సీ. సనుల్తిన కటేరుడు విశావము దలి దుంగిర
లాపవులు నే యింగ దల్త్ర పము పేళ్ళి||-

హరిశ్చంద్ర పాఖ్యానములు సీసపంపాలు.

సీ. క్షారీ చక్రమెల్ల విశావ మిత్రవిలునిశఖా
మతికి నా సంగిన మంచి దాంత.||-

హరిశ్చంద్ర చరిత్రము నుండి -

దివపద:- పటురయింబున గుండ బరబి యారాజు
నటుచననీక విశావమిత్రుడు నిలువు.

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము నుండి.-

56A మ. లనసా|| మత్రమిలిలు బాసి సంగుల పక్షులం దంసంబు వక్షింబునే
దన యుండిగ్గిన హీనకృత్యములచేతం దుర్భరంబాగం దినే
వనటంగుందిన నానరేంద్రుడు విగాపాకాక్షయ కర్ణంబులే
దనులంబాంధన నాప్రులజ్జ విను విశావమిత్ర చుల్తంబుగ - 134

(55 వ పత్రములోని కుడి ప్రక్కన వరకు గా వ్రాసినది)
అని చెప్పివీ దాటివచిన చాటు వ్రాసి నాథుడురగ విశావ
మిత్ర దెరింగ కురంగనాథుని రామాయణము నుండి

దివపద:- ఎకరీతి గురుకని తెరుగంగనీక
నకరీతి గురుడు విశావమిత్ర దల్పి.

మరిన్ని రంగనాథుని రామాయణమున.

దివపద:- ఆపద్ధారుదేవ విశావమిత్ర మౌని
లింగి వాకిటికేగు దెంబియున్నాడు.

హరిశ్చంద్ర చరిత్ర దివపదనుండి.- దీనివలె
నుండవలసిన దివుయలు నిలివియవేదు. 5 రక [illegible]
పులెపి యిది.—

(56A) లక్షణము:-

క. అక్షీహీని యనిననురి
యక్షీహీంయనగగి లిలనోలాక్షీ దబంబులే
లాక్షీములకు యిలి వీడు దిరు

దక్షాధ్వరభంగపాటిలాలసాంగా. — 135

ఉదాహరణము అక్షౌహిణియనుటకు జైమినీభార

తమునందలి సీసపాదము.

సీ. సందడింపుచు దశాక్షౌహిణీసైన్యంబు

లనికిని గాలగాలమను చునుండ.

అక్షౌహిణి యనుటకు ఉదాహరణములు.

క. బాహుబలఘనుడు భీముడు

సాహసరసికాయుతైక్షైన సాత్త్వికియుతుడై

గాహవభూమి సహస్రా

క్షౌహిణులట్లుకుల [illegible] చెండె నిందుముఖీ. — 136

(లక్షణము:- జ్ఞాకు నకారము విరుణమై కాదిని

కలితలయందు నలరుచునుండు ఖీ ||-)

లక్షణము:-

క. జ్ఞాకు నకారము విరుణమై

కాదిని కలితలయందు నలరుచునుండు ఖీ

లోకావనశీల సత్త్వ

జ్ఞాకౌశల నిఖిల దివిజనాయక శర్వా! — 137

గీ. అప్రసిద్ధములు జ్ఞాల శబ్దాదియందు

జ్ఞాబిసంయుక్త లక్ష్యవాక్యములనకు

నణలతో నాందు విరళములు జ్ఞప్తియనగ

ఖలరుహోదర శ్రీయుత సుజ్ఞానులనగ. — 138

అని అనంతుడు చెప్పినాడు|| దీనికి ఉదాహర

ణము పావులూరిమల్లన గణితమునందలి.

ఉ. హూణులనబరంగుచను సుందరమనస్సుల సర్వభాగులై

జ్ఞానులు పద్మగర్భ వదనంబులు నాలుగు భూమి హారిలా ||-

పెద్దకవి మల్లన గణితశాస్త్రము నందలి.

క. శావనములనకు జంతాయన

కైనను నాకాననిదయన గూరన్నములు

[illegible] కై పెట్టకయు

జ్ఞానముననధిపునేని నరకమున బడుదే! — 139

ఇది యతిప్రకరణము.

ఇక శబ్దప్రకరణము నిరూపించెద.-

లక్షణము:-

క. పూర్వపు ప్రథమ ప్రాయున

మూనిడి మాయిడియనంగ మూనియనా గా

[illegible]

[illegible] — 140

ఉదాహరణము పూర్వపు అనుటకు నైషధము.-

ఇందిందిరా వల్లికా కరశాంబయన

బయన హస్తంబు [illegible]

పూర్వంబు మాపుల [illegible] కాని [illegible]

[illegible].-

పుత్ర అనుటకు నైషధమునందలి.-

క. శ్రవణావతంసము [illegible]

పుత్ర [illegible] నపుడు పుత్రసనర్ ||-

పుత్రికలకు పారిజాతాపహరణము.

క. ఇవిధమున దానములగాని

చవలయోగి రవు దపసి చెప్పును గాని

[illegible]

యవివ్భుని చెరగు విడిచి యల్లననగుచాలి. — 141

పూర్వంటుకు కాశీఖండము సీసపాదము.-

57A. సీ. పసపు గలుగుల బాలికకు మఱుపూవనిరియు
నిష్ఠం ప్రఖ్యుంబు నెరిక గొప్ప. ॥

మామిడియను మాటకు శ్రీనాథమహాకవి హరవి
లాసము నుండి.–

ఉ. మామిడిమ్రాకుక్రిందనిగను తెలయలాంఛ నసమ్మద్ధి బారవీలి
దేవికి బంబులంబదని దీర్ఘనికస్తూరిము త్రికా . . .
కదళిఖలభాయుగలుక యుక్తోలె నిసరి.–

తోటతోటయను మాటకు జైమినీభారతము నుండి.

ఉ. నాప్రదు వాయునందనుండు నందన వాటిక పూవుదోటలన్
కైవశమైనవేస్సయటు గాక నినుందల మందనే నిదా
దౌవులనిచ్చి . . .

దవ్వుదవ్వులయను మాటకు కాశీఖండము నుండి.–

క. శివనిందసేయు వారకు
దవ్వుదవ్వుల జూబిలాలగదసు శైవులకున్ ॥–

ఎఱ్ఱాప్రగడ రామాయణము.

ప్రచండ వైభవ రాజిందిగదవ్వు . . . అంతదవ్వం
చెదమాకు మోదాలు.

లక్షణము :–

క. కేళాకూళి యనంగా
కాళాకుళికే ళకు ళియలు గట్టుంచు కేళా
కూళియనన దగు దీర్ఘిక
నాళీకభవాది విబుధనాయకభర్గా!– 142

ఉదాహరణము:– కేళాకూళియను మాటకు
వసుచరిత్ర . .

మ. బలగంధుల్ ప్రతినంటికొప్పులు తప్పు దిప్పు తిగల్లెయు ప్పాంగు . .
. . లగాఢ్యంగలనేయు సత్కృతప్రకేళాకూళి కిందిగ్గ ॥–

కేళాకూళియను మాటకు భైరవుని శ్రీరంగమాహాత్మ్యము
నుండి సీసపాదము.–

సీ. కేళాకూళులలోని కెందమ్మి తూండ్లు
చెంతగానజూచె నెకిరించి వనవిర

57B.

వసుచరిత్రము నుండి సీసపాదము.

సీ. సారహైమ బలాసారకొమ్మలు ప్రాదిన
నెరయుకేళాకూళుల నింపవలదు.

కేళాకూళియను మాటకు కవికర్ణరసాయనము.

గీ. అంబుధులు కేళకూళులకు లాంచలము లు
మేదలంచక్రగిరి చాటు గాడగాగ ॥–

కేళాకూళియను మాటకు కాశీఖండము నుండి
సీసపాదము –

సీ. కుకుర కేళి ... కేళాకూళి నుద్భవమైన
మలకృత్రిక నానమ్ము ముఖ్యనాంబ. –

లక్షణము:–

క. మొసలయన మొగసాలన
మోసాలయనంగ గాంచుటలు బలుకదగున్
వాసిగదలసంవిశిఖం
వాసవముఖ నిఖిలదివిజవందితమహేశా!– 143

మొసలయను మాటకు నైషధము నుండి.

ఉ. ముద్దియరొంది ముచ్చటగ మొసలగాయ్రబురంబుదిరుగా
గద్దియమీదనుండి త్రిభువంబులనేలు కామరంగ నాల్లదె ॥–

మొగసాలయను మాటకు కాశీఖండము సీసపాదము.

సీ. మొగసాల నునాందరు జగతీసుపర్వులు
గొసాంఖ్యలగుచు బెతకి ... లతులు.

మోసాల యను మాటకు పరిరెయుత సీసపాదము.

సీ. ఇంతి వీడ్కొని కుందు నీకు ప్రదేశమాక్షింపు
లీలా మృగీ నగరి మోసాల వెదకె ||-

లక్షణము:-

క. శాశ్వతము కల్పలు లంఘిల్లను
వేళలు వైశాఖ నంగ వెంటి రయింతి
మాలన మాసు లనంగా
జాలంధర ముఖ నిశాంత సంహారణి కవా!- 144

వేశము నిటకు రాజాంఘ్రి శిలలు.

58A. ఉ. వేసిన వేటు నాలుబడక వేళలు చాలిపి వింశి || కెంతెలు
హాసము దాయ మర్త్యులన కర్తిలనూ భృత్య నిల సుర్వశే||
వైశము నిటకు ఎరిప్రగడ రాజాంఘ్రి లలు -

ఉ. అంగములాగి దగల్చి మకయజ్ఞ విధూలక బాణాలు నెండుబో
వంగల వాశ మంకనిటు వైశాలు తాపసవేష ధారిత్రై ||-
వెదిఉనిటకు దాశి ఇవరవిమలు.

క. ఓడిలె మెరయేముర ణాము న
త్రిశికగిశింబ రాక గెలుపేయు లాడుకి ||-
వెంటి దాగె నాకా. కాశీఖండము.

శా. యుక్షేశుని నిబగల సలలిత్రులు వే కేనె టికాలం బులనే ||
మాలనిటకు పారిభాషా లావహారణము సీసపాదము.

సీ. మగలాం లనగ బాలు లెగిచిలు కానువాలు
కనుగవ కాక వింత కాంలు వాడెవు ||-
బాపులనిటకు కటికత్తర సాయనము.
బలమాములంపు తాలము బుత్రియు గాలు గరుమా
నులకి.-
మగలాంల నగ బాలు లెగిచిలు కానువాలు
కనుగవ కాక వింత కాంలు నానగ.—

లక్షణము:-

క. కామ మన కామవృత్తి యనంగా
బాము యన బామవృత్తి యన మరియు పారపర యనగా
పలుకుల ప్రయోగింపందగు
కువలయాక్షి! వాక్యశిల శబ్దాంగ కుంకుమాంబింగా!- 145

కా(ముఖ్యము)లకు - పారిభాషా హారణము నుండి ఉదా
హరణము. సీసపాదము.

సీ. ఎమ్మె జజవే యలు యుమయు చినచ్చర
కామవిడువని ఇలకు ప్పలనగ.
వివిధ విలాసము నుండె ఉదాహరణలు.

క. కవలలు లనుజ్జగించు
సుతులు దంపులల లజ్జగించు కామబంధ్రులు పు
58B. న్నెవు బాదవాంఛ విని ఇల||
కామరాంత యలులకు కృష్ణు కాంబిగలుబు లా - 146
పరయలనిటకు కాశీఖండము. సీసపాదము.-

సీ. బాములు కన్నులు బాదబాదవి పాలకము నని
పరనేత్రముల కక్ష పదకమునని ||-
కడ ఇఉని ఇటికి సులభము. తెలిసెను.-

లక్షణము:-

గీ. ఇంపె సంగతులల సంపెంగ సంపంగి
సంపెగయును మరి సంపగియును
కాము రమారకృతుల గాజ్బంగ గాజ్బంగి
గాజ్బియనంగ గుండు నభవ. — 147
సంపంగియనుటకు చిత్రభారతము సీసగీతి. -

గీ. నాటి చను ఇలప్రేగున నటు లువ బాక
నకిప్రవాలెర తెల్లనాకర వికానిచిలు

పసిడిగినియలగని సంపెంగసూనె
వనితాదులయంటెదనపాళి వల్లభునకు. – 148
సంపెంగయలనుటకు పోలికా లాపహారము. –

1 ఉ. సంపెగసూనెయంటె నాకచంద్రనిభాననకంస వైరికిన్
కడపవిడయాలాగెకల ప్రతివిసకానిచవెను.
సంపెంగయనుటక్కు భీమఖండము నుండి. –

గీ. బహుళకస్తూరికామేళ్ళు పటలమునకు
కెకరాసర మరవెల్లి గొజ్జంగినీరు ॥–
గొజ్జంగియనుటకు విజయవిలాసము నుండి. –

గీ. దేవకిరమొసంగగా వసుదేవ కృష్ణుడు
చంద్రకాంతప్పు గిండి గొజ్జంగినీట
పసిడి పళ్లెంబులగ పదాబ్జములు గడిగి
తనుదుమెనల్లునికి కనకధారవోసి. – 149
గొజ్జంగయనుటకు ఆముక్తమాల్యద ॥

59A. సీ. మలయాబ్జగదరల జంభలఫలలవంగలత
శ్రీ యంచుచెప్పల గొజ్జగలు మెరయు. ॥–

లక్షణము:–

గీ. యాల్లుటు మలను పోరనేల్లులయలుగాటు
నెగంటులుటయలను మంటికెగయలుయలను
నాటు నాటు నాగనమల్లికనమల్లిగ
బలుకు బడుకనంగ బరగునీశ! – 150
యాల్లుటకు కాశీఖండము.

గీ. ఎడలక్రిందులగాకలగనీల్లనల్ల
మశకశిబుప్పనక్లాంతాలంబ్రశాళి
మఖవప్పదుపదేశమొనరించు ॥–
నీల్లటకు ఆదిపర్వము నుండి.

క. వడినప్పుడుకరబవలకేల్
నిడుచనగానయుము నవెనబనెగ్గబలంబే
రవడ ॥–
యలటుటనుటకు శల్యపర్వము నుండి.

క. బలవిక్రమమ్ములలగు దార
లవిగినమన్నే నెమెదినీశవర ॥–
నెగయుటకు ఆముక్తమాల్యద నుండి.

గీ. కాద్రవేయులు భూమియుగ్గా క్రాతనంగ
నురగలగికాంబు వెడలెల్పంకనిలు
నెగసిలాగి నెక్రుంకు దర్నివవేక
తేల్పటబద్ధగా మల్లెలవలకమ
ఉదాహరణము ఉద్యోగపర్వము నుండి.

క. నెరకలువిచ్చాచు ముందవలు
దిరచుచుత్రగదరిసాగసిత్రెల్లవిపశు
యిరచునగోడకుమనిహారి
నెరిదరిక నదిగ్రేచరమెత్తె నెరయుగగలవాడీ. – 151
కడపవి కడుసులభములగుక చూపవేడు.
నందునుటకు కవ్యలష్టకము నుండి. –

క. ఇంతికిజనులలయలు వెలినెం
నంటూనరింపంగజానె నాగరికులలా ॥–
వసుచరిత్రము నుండి సీసగీతము. –

గీ. లాగు దాగులతగ్గ వరశిక గళములసంగి
59B. నాటుగావించుబెల్లన నాదయం| వలి.
కడపవి చాల సులభము. –
నమలిగయనుటకు ఉద్యోగపర్వము నుండి
మొదటిగాలు. –

క తగుబిందుయుతాక్షరంబు
తగునని కైకొనె నెఱయన్నదిౘనను గాదు కులీ
మగటిమగలరని యెడన
మిగజూ ప్రచురనుండు విషము ద్రుంగిన యెవనిన్ — 152
ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశము నందు.

క. మగటింక ననున్నిస్సై చునె
తెగవిడు చుంజుం ప్రగాక్షేత్తెల్లపు మదిన
మిగ్గల ప్రస్నేయు వి చెప్పిన
వెయి గొంటు నేవిన ప్రవంటిమూసిల జపలా! — 153
కడమవని రెంటు సులభము. —
బదుకనులకు హరివంశము

గీ. మునులు నజుడు వలను గ్రహ మూర్తి విష్ణు
సుదర్శనశరంబు సాలిత్త ఊబలకు గాగి ॥—
కవికర్ణ రసాయనము. సీసపాదము.

సీ. వదన చంద్రు నిజాగచ్చు బడికెల్లు బాకెల్లు
గలనవశక్ర శేఖలు జనించె. ॥—
బలుకనులకు సులభము. —
లక్షణము:—

క. అలకము లలకలనంగా
పులకలు పులకములనంగ బాసగ గలవులం
బలుకదగు . . . వరలకు
జలజాంతభ్ర వార్చిలాంఘ్రి జలజమపాంశా! — 154
ఉదాహరణము. అలకములనుటకు కవికర్ణ
రసాయనము. —

క. వరలకు తరల కిరణ
స్ఫురణా త్రుటిఘటనము నభుగా గ్రహములై

వరలులసదుదిరవుమనులు
నెరవపినవరులలకల విభుని నిటలాలకపాలీ. — 155
అలకలనుటకు వసుచరిత్ర నుండి.

ఉ. కాముసలన్న గాళ్ళిజకు కల్పక భూరుహ దత్తమోజల
60 A. క్షామ॥ విలుగల్లు నిచ్చ యలకలదడయల ద్విరుల్‌వృత్తయ॥—
విరాటపర్వము నుండి సీసపాదము.

సీ. వదనంబు కామని భావన జేసె వేఱగ
సుఖటెంపులకల బాదువబడగ ॥—
పులకలనుటకు కవికర్ణ రసాయనము నుండి.

ఉ. చిప్పిల చెకురిప్ప చెమట చిల్లపలంగరపల్లవంబునా
గప్పుచు జను గ్రాపులకరంబులు పయెద నెంత్రయొరగా ॥—
లక్షణము:—

క. చాంటు బగిజన బాదవుకంటు
కటిటి రెమెయ కారిటి పాలంల ప్రాంత్రగణులంపంగ
న్నటు చెనరటి యనంగ నాప్పుం
గుటిలాహితమదవిభంగ కుకురిటు వంగా! — 156
ఉదాహరణము నాటు అనుటకు దాశరథి రచనము.

క. కటుకటు పెరిన పెన్నె
త్తుటు జాత్రి యున్నమో వలుటాళం గాదుకె
చ్చటు బడియు నాగ్రదా
విలచ్చాలు చూపెడు వారు వేరె చూచెద వానిన్. — 157
ఆముక్తమాల్యద నుండి.

మ. స్ఫుటలభ్రూ తొరంపులశంకవాద్దిని విరజ్జలీల నవెశ్వందలు
చ్చలు శరాబంబుగగాడుకొంచు ఘనమైక్షిటిల వర్ణింపన
60 B. చ్చటు నాదగిబ గ్రసింపబూలుగలనూ॥ మండుగాదున్ననా
కటులాహ గ్రహబ్రాసరెండల విలాకుక్కుల్‌వర్తి వైంలగాలనె. — 158

ఇందులోని చాటువునిచ్చి లోకానికందించిన ఈ లక్ష్మీపతి
గలదు. చాటువులకు సులభము.
పాదములకు అనుశాసనిక పదముల నుంచి నపాద
ముల ప్రయోగము.

సీ. సుకరమౌ సాటి ధ్వని బుడతలకు గజ్జెలై
మచ్చటు నాకేల యనుడు వరలు
పురిగుంభ శైలాను పాదముల మునిజూచు ॥-

క. రదనింగాను మచ్చటం
బాధ పరిజ్ఞా పలుకులకే మనకనపం దునా ॥-
కడపటి కడు సులభము.-
ఒకానొకటి యనుటకు శబ్దము పదము నుంచెను.-

గీ. కాడుకల ముద్దులు చిత్తవడ గడ్డి శరము.
కానితి శివ్వ దనంతి యొకానొకక్కై కుండ
నేతి ముద్దు గద్దల నుంచు ముద్దు
గాని యొనీ విధితో గల నానారజప్రయము.- 159
శ్రీ పదములు నుంచిరి యొ ప్రయోగము.

క. పొందెపు లవల గీతా
కాలిందుని వేదభూషణ ముకాడుకుల ధరణి
మండల మండల యలు బ్రింగిరి
పొందని శ్రీపతి భాగములనకు బాపి రివారి.- 160
పొందు రంగని పుణ్యముల. సీస పాదము.-

సీ. గాడు గుగా పడగలకా కాంతితి బుల్లు దగదాల్లు
భుజ మిగాంధి పతి మీద బుజు స్ఫురనగ
పాల్యత్తు యనుటకు ఉత్తర రాజు రాజులు.

క. చెలువగు రాననాబ్జముల

కలి

క. మెలంగ వజ్ఞీ లరంగము
ములమాద ఘన స్తన చక్రయుగ నటం
బులు విలసిల్ల గూడు కాని
పొల్పులు పది తీని వారి పొందల సరే.- 161

61A. ఉదాహరణము సభాపదములు నుంచి.
పుడమియు నిండ గెల్పదిం
పాత్రిభవలయుమైన పొందపుల్ ॥-
చెన్నితి యనుటకు కటికర్తృ రసాయనము.

ఉ. పెద్దుకృ గానవే పలుకు పగిలములు కాదనరాదు గానియా
వీడని లాపవేదనల ప్రేగడ చెన్నతిమే నరాల బాపురే. -॥
శాంతి పదములు నుంచె. -

క. నినుదాచి కుటిలభారం
బున దుష్టబరి (లే) వైతిమియుక్తులతెరంగే
వని లాంయల దెలుపుల వర
చిన్నైనను పూనవల దెచెన్నతి బలంపుర.- 162
సులభమైన వాటికి విరులు దిట్టువేదు.
లక్ష్మణము.-

గీ. దకెకిత దకెకినిరగ దబ్బర దబ్బరక
దాసి దాసి యనగ దిప్పి దిప్పి
దాగి దాగి యనగ దాంపల దాపల
దాప్పు దాప్పు యనగ నాప్పున భవ. - 163
దిగ్గ మరియు దిగ్గ యను ప్రయోగములు కలవు.

క. దకెకినని కాని చెల్లదు
దకెకినను ప్రయోగమబ్బ దిశనే (లా) నకుర్
జకెకిర విల్లు నికెళికి
క్రకెకిరి పసిగా ప్రతేగ మొమల నంగరి.- 164

అనియు నృపరాజు శాసన నెఱచెప్పియుండ నాంధ్రమునగాని శబ్దప్ర
యోగములు ననేకములు కలవు.
ఉదాహరణ దకారాంతనులకు ఆరవలి పదములు.—

మల్లె కోశల:-

దేవమూర్తులు చెందు పుత్రులు ధీరవిల్లులు వాతిపెం
పి వెఱుంగని వాడ వేధర కశరదాయుక్తులు లెందుగా
దివియుంభుజ విక్రమప్రకటిత కవిలాలివివిధాస్త్ర వి
దాళి విశ్వవిద్యా ఘులు వైరివరుల దక్కనిలత్తరె పోరులం — 165
దాల్ ఆదిపర్వమునందు.—

61 B. ఉ. ఎకరింటి దకరింటి కావెఱ ప్రాణికి నేమిటు దకుర వ్వల్లు గుండు వా
డా కరిడం యిర్యోనె జ్ఞగలు లాకరిలు ప్రంగగ బూలు కైకల్ప్రం.
డెక్కిన వాడు వానిసాగవేల బలంబు నిమింతవె పృచ్ఛ
దకరిడు రాజు ప్రిలగ్ భుజము మదంబున నాకాడయ కేమనే యుయుడు - 166
డెక్కిననుటకు ఉద్యోగపర్వమునందు.—
ఉ. దకెక్కిను రాజు ప్రియుంచుచు నకేటాయటు సోదరరాజు ప్రాగము
వెకరిడ ప్రంగభూచెదిదియెటికి దకుర్రిపి పేకులిలలే ॥-
దాల్ ఆదిపర్వమునందు.
ఉ. అకరింటు ఖందభ్యాం సురినకం నల్లిలమూంభ పరలన్నె మెత్తికే
దకురివిధ్యాల నిర్ణయముదా దంబు దునేకడు మె ఇవస్త్రవుల ॥-
కెకురిడి నరబల్లు నిక.
దబ్బరనుటకు లభము.—
దబ్బరనుటకు కాశీఖండమునందు.
గీ. తల్లిబడి కొట్టె చెప్పించుచు నల్లనంబు
లాడు దురననునె సూక్ష్మినిన హారహారంబు
దుర్గయుంబెల్లి నాయింద దల్లి . . .
దబ్బరలపబల్ వారికర్మంబుగలదె.

దాయములకు ఆదిపర్వమున నఱిసినవి.—
గీ. తరువైన వెంకికాంచు దాయప నచ్చై
దాయ యనుటకు విరాటపర్వము.
చ. అనియనియుగ్గడించు ధరణి యల్లలనాడగదల్ల దల్లిపై
కానదలయోగించు పదిగారలయు వెళ్ళిన నప్పనించుచున్
ప్పనదగన పక్షులు దాయగాంబరికెం బులిడ్డి గా
తినవిన నంతయుం గళవడించుచు నాగువిరా ॥ రఘుగుర్తి - 167
62 A.
దప్పియనుటకు లభము.
దప్పియనుటకు కాశీఖండమునందు.
గీ. ఆభవ్య దంత . . . దశమ
దప్పిగాని యూరగింపగా దంబు వైదె ॥—
విరాటపర్వమునందు ప్రయోగము.
దప్పిజనించె నరగుఖ వృత్తంబులు పౌతకీ లాడంగ ॥=
దానియనుటకు విభుని విలాసము.—
క. లాంఛనదళాక్షి నాకు దాచక చెప్పమా! — ॥—
దాగుటకు విరాటపర్వము సీసపాదము.—
సీ. జనని యూరు ప్రదేశంబు ననలిని గాం
క్షంబుగా నారుంధు దాగుటయునిల ॥—
దాపలనుటకు లభమగలను.
దాపలనుటకు కాశీఖండము సీసపాదము.—
సీ. దాకాశి గండెపెండెరంబు దాపున
బాహుకీర్తి భూభుజులు ప్రేల
దాప్పయనుటకు లభము.
దాప్పయనుటకు నైషధమునందు.
గీ. కోరమానలు లిజ ప్రత్యక్షకు ఉచ పాదత్ర
దాప్పుచెప్పులనుగాగ్ని పండుబునగిలిసి ॥=

వి
శ్రీగి యనుటకు సులక్షణము:-

శ్రీగియనుటకు శ్రీ భావరివు నుండి.

చ. చ . . . తు సాహసాంబుజకళింది సగంటిని గాలిపాపదా
యగకంక ధకి శ్రీ పెట్టుకుకు రూపరసాయు ధి ఆత్మ ॥-

లక్షణము:-

క. లక్ష్మిల లక్ష్మిలాను లసన్
లక్ష్మింపగ లాభిలనగ లాభము లనగా
వీక్షిలా గవి యులంభిల్లనం
శిక్షిల తిప్పు శాసన వేశ (శ్రీ) కారశరా!- 168.

లక్ష్మిలలనుటకు రంగనాథుని రామాయణము-

ద్విపద:- బంధుర దక్షిణ (ప్ర)వర వేదికను
గంధప్రఖ్యాతి లాలి కరమొప్పనని చి.- ॥

62A లక్ష్మలమలలనుటకు ఇందుమతీకల్యాణము.-
సీసగీతము నుండి.

గీ. గురుమ నాక్త్ర వి రాసానుకూలబాల
నిజవిహార విలాసంబు నిరుపిరించి
భోగి బుధవుడు వెదతిలి బుధసలిలి
లాసములలాడ నా రత్న(రక్ష) లాయలు బుద్ధి.- 169

కవికర్ణ రసాయనము నుండి-

గీ. ఆహిమభూమి ధరు చము దేర సస్తశిఖరి
సరవి నక్షించు కుంకుమాక్షలాబుస యెంచి ॥-

లాభిలనుటకు పారిజాతాపహరణము.

చ. దనువిరాధిమదనాకలవివరంబునలావుజై అచ
ల్లిన వెరవేత యూపునవజై డింపు ప్రపలు బొట్లె.-

నైషధము నుండి (ప్ర)యోగము.

ఉ. కాకతవికటముంబు మెగకల్లి . . నెసయింత దలన్నిరా

టంకటవిభ్రాష్ఫణంబులు వశంక సురాజు బరాయకింపగా
పంకజినీ (త) సాలబుని పంపునలాలును దాలుంబు ధరా
భూంకుని యుండు వేన్నైదర హాసము రీత్రులగిన దా ప్రచుటి- 170
లాభిలల నుటకు వసుచరిత్ర నుండి

ఉ. పారపు రాగ(ప్ర) విద్యువసు పౌళ్క్షిప్త గనాగ్రన వచ్చి వెంగపా
చారమునాగ్ని లాభిలబు చిల్లరి ॥-

అనుశాసనిక పర్వము నుండి (ప్ర)యోగము.

గీ. రక్తమాంసస హిత భక్ష్య పిండమలలను
లసితలగ్ని హోలాసగ్ని లాభమలలను ॥-

లక్షణము:-

క. లబ్బురకు బిరుద (బ్రం)
బజీవర మనటంచు నప్పల యనుమలవలనే
63A. నిబ్బరము గలుగు కందగు॥
కబ్బంబు లయిరిదు నవలక శారదరసా!- 171

లబ్బురమునుటకు విజయవిలాస (ప్ర)యోగము.-

గీ. రాజవీధుల నాగ నేరాబిసములు
కటికవారెచ్చరింపనైకటిక బ్రాఘ
వారి బిసము వాగశచెలిచేరి బి గుల
బిరుదు నాల్గురంచి విజయముబ్బురబుగాను.- 172

అబిబరమనుటకు పారదిలాసము-

చ. లబిసిని గాని చాపనములిస్బలగాకెదివేటపంటదా
లబుపరకంతిదేరనునవిరాటవికారయల లబోపువ్లాలె
నిబిడశరాలు లారుబుగు వనే పరమంటుట న్న ॥-

అ(బ్బ) బిలనుటకు యమలాంలిచరిత్రము-

ఉ. బిసిల్లలబంటుశబెంపెలబుమూటికి(బ్ర)ంభూ(ప్ర)లనేసి సాటు మీ
దు
మన్నికమంబియు(బ్ర)పడిమెల్లని పాల్ప్రమ లింక్షపట్టుకర్ ॥-

అబ్బురపు నుటుకు హాసవిలాసము నందు.

గీ. లొప్పుకుండఁగ బక్షపాతంబు లేక
పంచి పెట్టెడు వారలు బ్బురపు గాన. —

లక్షణము: —

సీ. మొనసి నీ బహు వక్షమాని శబ్దంబులు
నీచు వృద్ధ్వ మాండ్ల నెరయ నీచు
దనగవు ద్విత్వ ద్వనంగ నను వాప్పు మాంద్యంబు
నాగదనరు గలెలల నాగభూష. — 173.

నీ బహుబ్బనకు విరాటపర్వము.

క. అనిపవికిన పలుకులకు
జన కాగిపము గదిరి నేము గాంధిన జరక్షిం
చునగాని మెలత్త బడి పాం
దని జనములన దలచి యుట్లులని యెంచె బెబ్బొచ్చి — 174

ఉద్యోగపర్వము నందు.

63B. సీ. విదురుడి ట్లులని యెని దిరెమొకర్ర కాం|| రధంబు
నాగబూని యుండు రాంగదసన్న
దుష్ట బుద్ధి నీచు దురాశీధ నుండని
మాంపవినకు దురభి మానధ్నుడు. — 175

వృద్ధ్వ శబ్దనకు సభా పర్వము నందు

క. వృద్ధిలాక లక్షయునతను
బుద్ధి యెరెమె వవరికి వారి బూంబింపంగా
నిద్ధరకీయులలాగుకా
వలద్ధని ఘాబింబులారి అవిత్రము భక్తీ — 176

మూర్ఖ శబ్దనకు సభా పర్వము నందు.

చ. అవినయబుద్ధి నైపారికి నర్ఘు భిపరెయొంగరిలు యుల్లి నీన్నవాం
నిప్రమూర్ఖ ప్ర శశు పాంల యుంకబుర్కే నీవెలెనేది — ||—

లక్షణము: —

క. వేయి వేయి వేయుర్ వేయన
గాగయుల కాం వెలయనంగ కానపు రాప్పంగా
నేయి నేయి నేయుర్ నేయన
బాం యుకకళ్ళమల నిల్ప పరిబేాల నిల బూం! — 177

వేయి యనుటకు. భీష్మకరి చారు ద్వారనందు.

ఉ. వేయిగమింబు బండబడి వేయు చుకరంగము బండనాఖిలా
రాయల గుష్కి నష్టినగరంబున బప్పువము గల్గి నిప్పి యూ
రాయక ఖంగ గాం గు || —

వేయి యనుటకు బహులాశుబ్రపానము.

క. వెకరిలు వెప్ప గవచ్చు
బుకరిల దక్షిణు బ్రాహ్మణమానార్యులక
మక్కరి మరి వెకరి రెమెకరిది
దకరిది రెమకా రీకరికరిది వెంరారాలు సేయుటే — 178

వేయుర్ యనుటకు విజయవిలాస ప్రయోగము. —

క. అంరారుర్ చెవి వెకరిది
నయూరురి నెఱవ విబాలు నంగభునార్రి
వెంయారురిలలాసరిదె

64A. రయూర్రు బరం|| గరచూల నయూరి గనకుల్ — 179

వేయనుటకు ఉద్యోగపర్వము నైషధము.

గీ. ఇంత వేగను ఎలను సూర్యు . . . .
న విలాసం బుపెంపు వర్తింపదగదె || —

వేయుల యనుటకు విజయవిలాసము.

ఉ. అంతల నాగవేశిమెయగానల కటారికి వాసంతంద గరిది
బాయనివచ్చు నయులిల లబాడె పిరం బసవస్త్రభూాల . .
బాయలనంగ వచ్చునల రాజని భాసుర్ రెబుంగు గల్గు వా

కోయిలకంచుకుల్ ఖ్యకలకుంభయుగాంతసమున్నతచ్చెదన్ _ 180

కోవెలయనుటకు రాజశేఖరచరిత్ర సంవాదము.

సీ. తొలుతమావిగాన తొలకరి వేసవి కోకిలకు

పాడుగాకలకు పెట్టె నేని ||-

నెయ్యయనుటకు రంగనాథుని రామాయణము.

ద్విపద:- నెయ్యపుతల్లి నుతించె నెయ్యము తెలుపగ

సాయసానవలను దక్షులు ప్రకాశముల. _

నెయ్యనుటకు ఉదాహరణము మం జరి.

క. నాప్రభు సంపదయు తల్లను

దేవాపాండవ్యుల యెలుకచెప్పు మృత్యువుం

దే వెరవ్వ మాటు నైనన్

నేపోసిన యెగ్గి పాతెనిగ కంఠపు యెలుగ్ _ 181

కడపవిధులభరిని విద్యా యోధము.

లక్షణము:-

గీ. ఎగ్గనెగ్గనాగ నేరదతెల్లిదా ~~మనుజ~~

బనంగబాపరలులు నేటు వెచాము

రలునసంగగులులనలో రారదు ననిరెంలు

భవభయు ప్రకాశ పారలోకళ! _ 182

తెలుగ్గనుటు సులభము.

నెగ్గనుటకు కాశీఖండము మంజరి. _

గీ. చెప్పకుండిన గాలింపబడిక తెలుగు ||

64B. చాలుగరగంగ శ్రీయంగబాచెనుదడు

దేవులయుండు ముఖఝరి వెరకచెప్పు

నిబిడు చెప్పిన మదనికు నెగ్గ వేరం. _ 183

తెలువిధమనుటకు ఆరణ్యపర్వము మంజరి ప్రయోగ

గాలు మచూపబడినది. _

క. బాలుడని నమ్మి పుత్రిన్

స్వీకరముగ గల సింహము నికి యుధిరాలలోయలు

తీరులానలకతాలంబక

చాలదికాలవంగనుగ్రశైలంలు వ్రలన్. - 184

తెమ్మిదనమనుటు సులభము. -

చామరములనుటకు రంగనాథుని రామాయణము.

ద్విపద:- కామరామ్య నాశ్రుపోచే కాని యుడుగాల

రమణులు వింజామ రములు వీవ

చామరలనుటకు కవికర్ణరసాయనము.

క. ఎడపక కూరలు నానకుగలుం

బడగలుబామరలు గల మదబడిమూర్ఛలిగ్

పడిరెముడు దారలకు మనము

నానిత గుండెడు మెల్ల బరపు నారప్రవహించెన్ - 185

కాంత పరిమళ మంజరి ప్రయోగము.

శా. సారధులులు వహింపభీమడు సిలవప్రయంము సాంద్రవిచే

లాలియింలప్పుగఘాలలిరలో కవవితం ||-

లక్షణము:-

గీ. రమణీలాగ నాం ప్రసాద సంగ్రహము నాడు

చెయువులకు . . . ంబప వచించె శ్రీ

పంటలక్షణకల . . ||-

ఇది పంటి సేయద గారు గదికట్టుములమహిధరశారదా!

ఉదాహరణము చెయువులనుటకు ఎంరెప్రైగల్

మాదవంశము. -

శా. శ్రాంర్ర్వారకతారవృక్షగములశ్రులంసంబు వాంటిప్పిన

65A వీరంబూతాంక్లైం || మగాలకప్రమంజె యోలిది శులంగావచిం

గారాంమారన మర్కటంబు బాగెలంగా నాచవదే . . .

ఏకాక్షర ప్రాస్యంత కంఠ వీక్ష నిరోష్ఠ్య కాంతాలంకారము_ 186

వసుచరిత్రము నుండి సీసపాదము

సీ. ములుపక లగనమ్మై మురువాప్ప రతాఢిని

చెలువ్రలనిన్నయం దకెరిం ఱెక్క ॥-

ఉత్తర రామాయణము._

శా. సింగంబుల్ మనిబారకందిర మువెం జేయమ్ము పెంపింపగా

రంగా బల్ దిరుగాడ తోవనల బల్రాజీవముల్ గావుంచి॥

లక్షణము:_

గీ. లాడి గిలాగి డయనీరగలా దాడిని లాడుకాని

రెయప్పుటయు నరరి యాడు నెవవ్వ మయుచు

ననగగంటులలబెల్లన పిరాపికే యూర

మరలదూర పీఠప్రరవి వరర!_ 187

లాడిగి యనుటకు సులభము._

లాడియనుటకు విరాటపర్వము_

ఉ. వేకనినారసంబు దాడిక్రిడకదుందుభములన్ననెసినన్ ॥-

గీ. తెరుగ దాడిపూసి కట్టి యలవివర యుందుటా

లుందు దాగజల దేర గాయ్పందు బుద్ధి ॥-

కర్ణపర్వము నుండి ప్రయోగములు.

కం. ఆయుధములవిడిచయులడగ

సాయకగురుమందు బాధమంద నకొప్పే

సాయుని ధృష్టద్యుమ్నుని

మాయుంబదకాని లాడి మగలే మాన్చెన్._ 188

శాంతిపర్వము సీసపాదము..

సీ. ఉనికితప్పుని వేల వెరి పూని లాడికత్తె

కాలుచిక్కు సెలకోపాయు కుంభినాశయి ॥-

లాగుడుకాని యనుటకు సులభము._

లాగుడుకాని యనుటకు కవిత్రయ రసాయనము_

చ. ములిగిమసుంగులాగా వెనకముందు నుబూడ కలవట్టు లాగనిర్లే

తెరుకాని పోయెడు ప్రేతము నరోభునా॥-

ఒప్పు డంసులభము గనుకవాయమేదు.

ఒవవీడానకు ఆదిపర్వము నుండి.

ఉ. ఒవవనివారలు నవనవ పొమెంబులధర్మమలయందు తనికై

65 B. నె॥ వపిగదాం డబ్బూలుబులు నింద తెలునరుగనిబునద్ధని

చి
బ్బావవికుని స్పనలతిమె వచ్చేసినయూప నిసూతనలకర్లే

దవ్వగునని నాయబ్బమలంబా డమూండియు నిప్పులంబగాల్చె_ 189

ఉదాహరణము ఆరణ్యపర్వము నుండి.

క. ఒవ్వనివారలమెదురం

నివిద్ధమగభంగమడితనేనింక బన్న్

సవవింగనేటి బలుకుగ

నివవినమలయెబుపాడనెట్లు బరించెన్!_ 190

లక్షణము:_

క. బంగారన బంగరునా

బంగారము బంగరంబు బంగరువనగా

రంగుగ కవులంబెల్లను

గంగాసరిమల్ల్యమాంగ కలుషవిభంగా!_ 191

బంగారమనుటకు నైషధము సీసపాదము.

సీ. బదరేటబంగారు జలరుహంబుల లోంగ్ల

భాగినంబులమాకు ప్రవభూచే ॥-

బంగరమనుటకు వసుచరిత్రము నుండి.

చ. పసిడికురుంబులలనెత్తింగు బంగరుబొమ్మ లిల్లుబొంగు దివల్

ప్రసవసుగంధులం ॥-

బంగారమనుటకు కాశీఖండము_

గీ. కలిగెబదియాఱువన్నె బంగారమునకు
మదికి రాగంబు లాడ సంపదకు లబ్ధి ||-
బంగరమనుట సుభము. ప్రయోగములు గూర్పవలెను.
బంగరువనుటకు కాశీఖండమునందు. 192
గీ. సకల సూభవనాకు బంగరువు లాగ
వజ్రభూషణసెరయులాల వంగవలయు ||-
ఇది శబ్దప్రకరణము.

—

మ. ఘనకారుణ్య కటాక్ష రక్షిత సముద్యద్భక్తిభావార్చిత స
జ్జన సంరక్షణ దీక్షపాలిత సరోజాతాక్ష చక్రాంబుజా
నన ఖ్యాతి మరపక్ష దక్ష సవనాంబ [illegible] ఫాలాక్ష [illegible]
చనక పరాంగణ కల్పవృక్ష [illegible] శిక్షాదక్ష మోక్షప్రదా! - 193.

గద్య:-
ఇది శ్రీ [illegible] కటాక్ష నిరీక్షణ
సంలబ్ధ సరసకవితా సాహిత్య ధురంధర ఘనయశో బం
66A. ధు||రకొండినసగోత్ర పవిత్ర, కూచిమంచి గంగనామాత్య
పుత్ర, సకల సంస్కృతాంధ్ర . . . . కళా
కౌశలాంబర [illegible] కవిసార్వభౌమ ప్రణీతంబై
న (సరస) లక్షణసారసంగ్రహంబను కవిలక్షణంబు
న సమాసప్రకరణంబును, క్రియావిశేషణ ప్రకరణంబును,
[illegible] ప్రకరణంబును, యతిప్రకరణంబును శబ్దప్రకర
ణంబును ననునది ద్వితీయాశ్వాసము.-
ఇది ద్వితీయాశ్వాసము.

—

సరసలక్షణసారసంగ్రహము.

—

తృతీయాశ్వాసము.

66A. శ్రీసాంబశివాయ నమః:- శ్రీసాంబశివపరబ్రహ్మణే నమః-
శ్రీరామాయ నమః:- శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః-
శుభమస్తు:- అవిఘ్నమస్తు:-

శ్రీమద్ధరణీధరక
న్యామానస పద్మభృంగ నయగుణసంగా
సామజదనుజ విభంగా
కామలభసితావృతాంగ కుకుభతురంగా!- 1

వ. అవధరింపు మంక [illegible] అకార ప్రకరణంబు వినిపించెద.
[illegible] - 2

క. అరయప్పన మరిసింజిని
[illegible] గననాగా
[illegible]
కరగుటయరిగెంయ సరేఖలపాపతివలయా!- 3

క. ఇరవనాగను నిక్కిపట్టుగ
నిరువదియన నిరుగనంగ నిరుపురనంగా
నిరవనై మసిడియరసయు
నిరు . . . దుమర్నాంగ రేఖ భవబరద్ధరా!- 4

క. ఉరులాడ్కట యురియాఱుల
[illegible]
బరగు నివియెల్ల రేఖలు
శరదిందునిభప్రకాశ శైలనివేశా!- 5

క. ఎరగవి బిచ్చగుజిత్తం
[illegible] వేరు వనాగ నెరమ్రింగెను సా

వెల్లిర నెమ్మెల్లిర పరికెము నా
బలుపడి నివి శేషులతమ్మి బాలేందుధరా! — 6

గీ. ఒలుల సంగ సరుల్లి లాండారల లారివెలయు
నారి మికెయును సామ్మల్లి లారయుటుల్ల ॥

66 B. మెరయుటా కత్తి యందు నాగరగాటు రా చుటు
శేషలరమెలికి ఆశ వృషులు రంగ. — 7

సీ. కరివాడి లూప్పు లకరిసెను కృషి పృత్తి
గరగులు కర ఱియు కరుపవియును
కరవాయి ఖష్టంబు కరకలు కరగరి
కరువృన బాగయుయు కనికరంబు
కరకర గరులుటు కరిమెప్పుటయు కూడు
కరడు కట్టుటు లకట్టి కరవటంబు
కరిగారుటయు వానగురియుటు కెరలుటు
కారబట్టి ఱిపును నాగబర గునట్టి
పలుకు లందెల్ల బరికింప పైరిథకవుల
యనుపలోరబు నలషు శేషలమరియుండు
గురుతర్రాల్లాస పీఠికా ప్రరని వాస!
కాశధవళాంగ శ్రీకుకురీటుశవింగ. — 8

సీ. గరితప లిత్ప్రల గరగరి కయమేను
గరుదాల్చుటయు పెంగ్లి గరగగరికి
గరువలసారబును గరిడియు గరపుచే
గిరగిర వర్రయుటు గురుగుకూర
గురభాయిస పరపు గురుజలు గురువింద
గురువులు వారుటు గురువ దాష్టు
గురుగులు పికలలు గారవ లికటిప్పులు
గారగారనరబుటు గారిజమెరప్పు

నాగరగుశబ్దములయందునలువు మరల
నట్టిపని తియ్యులఘు శేషలగుచునుండు
పసద్యగాంధీశ! కేయూర భవవి దూర
కుముదహిమాలకాంతిసంకాశ కుకురేశ! — 9

క. చరగుటు చెల్లరు బాగుల్లిలు
చెరుపులు చెచ్చరయుకాక చెరగులు చేటుం
జెరగుటు చెరుపులు బారదవయు
బారకుండుట శేషలయొల్లి సుమశరహరణా! — 10

సీ. తరబయా ఘుటుటమెంటి తరగలు తరతర
తరఘుల చుట్టులు తరముగాను
తరబన మజ్జిగ తరువారి దేహంబు
తరలబారుటయును తరబడియును
తరుగుటు విరియుటు తరగప్రబడిరనాటు
తెరతెరవచ్చుటు తెరువ్రైలాడు
తెరలు కట్టుటరెండు తెరగులు తెగలను
తెరలగా గినవేయి లారలుటయును ॥

67A. తారగాటుయునని పలుకుల దారవియునది
పనిదియును శేషలని కట్టి తెనుచిలంచు
భూనుతావిలాస పీఠికాప్రరనివాస
కుముదహిమాలకాంతిసంకాశ కుకురేశ! — 11

గీ. దరికానుటు దరి లారాకురిలు దరి దరియుటు
దరటిలు దరతెట్లుటయు దరఘురనె దరుటు
దారయు దారకాంతి దారలుటు దారకాలుప్పుటు
దారసుటయు దారకుటశేషలరగ భూప! — 12

క. నరఘుల ననురుగులనగా
నెరపుటయున నెరియ ననగ నెరసుల నాగా

నెరసులనే నెరసిన తలయు నొంగ
బరగు శేషము క్రిలగు సుబ్రాం పవిదవనా! – 13.

సీ. పరువృల వెళ్లుట పరి బను డెంచుట
పరపుల నించుట పరవు నిచు పు
పరిపరి పరువడి పరిమాంశ్రుల మక్రిల
పరగించుటం బరు తెలవి బరగుట యును
పరుస దనం బును పురపుర బాకు రిలు
పురి కాల్పుట యు లెప్పి పురు గులనక
పురుడెవవి దను టయు పురు టాలు సుమ్మిడి
వెరడాలు పెరుగుమి నెవ రుగుట యును
పారు గుపారి గాంటు పారి బారి పాలుటయును
పారలు పారపాచ్చె మునం పరి పారి గరగుటు
యాం బిగాగల శబ్దంబు లందు శేష
లపరియుం డునం శైలకనాభిదినాధ! 14

గీ. బరులు బరిమెనం బరిగెల్లు బరగు బరువు
బరువ సంబునం బరుబులు విరుబరుసు
బురద బురబుర బాంగుటు బారయలుటయును
బెరకు బారరుసునం శేషంబులు రగ పరిర! – 15

గీ. మరులు మరియలాండమ రలు టమరి
యరులులనం మురువు మరమర లాంఛులు మరియలుబయలు
మురుగులు రియలు మెర మెర మెలరవనెల
మెరకు మెరయుటు శేషలు గిరిని రాంల! 16

గీ. రచ్చ రజ్జులాండి రలుక్రింటు రంకెలు
రరు కారవ ఖిరం యు రహిం యు రాగ
రిత్త యగలుటు రె ఆడు రెప్పె రెప్పల యును
రాదయు శేషల రెంలి మదన మధన! – 17

గీ. వరుపు వరుబులు వరువు డు వేవరి యలు వరగ
వరుస విరవిర బాధ్యట విరియుటయును
విరి యరుజల్లుట విరులునం విరివి విరవ్వ
వెరసులునం శేష శైలపు స్వగర శకార! 18

గీ. సరకుల పలుక్రింట సరి సరసు రులే సరకు గానమి
సరగ సరుచులు సరసను సరవి సరగె
సిరి సురలిత సురసుర గుటు నెరబడియును
సారవి యును శేషము ధరా ధర నివేశ! – 19

క. హరి బాలము వెవె హరువను
నరయగ హరువంజి ముల్తు యంబు హరుంరుం
బరికింపగ శేషములగు
గిరితనయాంశిశ గగనకేశ మహేశా! – 20

సీ. చెకెరిర జకెరిర మకెరిరము వ్రవిరు
నలువ్వరు పలువ్వరు నగరులాగరు
జెగురు లాలకారి చిప్పురు . . .
బెల్లరునెల్లురు మరు రుకు దురు
లలవరి ఝాంచరి లనరుటు దివర
కాబ్బరి వెరవరి యుల్లరంబు
(క) మక్రిరలారు రకనరెవ్వ రివవిరు
విలరలు మొంహరరం బవ్రు రుసవ్రరు
డెప్పరంబును పాగరును చప్పరంబు
వెగిరంబాగిరంబును వెరురు శైరురు
నవరు వెలు దలగల పదములలు దలు స్థానిరె
శేషలగబలరు పారవలి (పి) యరు రిహార! – 21

క. ఇవి కురు చలపై శేషలు
భువినెన్నగ నింక దీర్ఘములవె శేషల

[illegible]

68 A. [illegible] — 22

క. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 23

క. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 24

క. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 25

క. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 26

సీ. [illegible]

    [illegible]

[illegible]

    [illegible]

[illegible]

    [illegible]

[illegible]

    [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 27

క. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 28

సీ. [illegible]

    [illegible]

[illegible]

    [illegible] ||

68 A. [illegible]

    [illegible]

[illegible]

    [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 29

గీ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] — 30

గీ. [illegible]

[illegible]